

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TEMEL GELİR EŞİTSİZLİĞE BİR ÇÖZÜM GETİREBİLİR
Mİ?**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA NUR YÜCEL

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Gülenay Baş Dinar

BOLU, AĞUSTOS - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Şeyma Nur YÜCEL tarafından hazırlanan “TEMEL GELİR EŞİTSİZLİĞE BİR ÇÖZÜM GETİREBİLİR Mİ?” adlı tez çalışması jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 16/08/2022

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Gülenay BAŞ DİNAR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Aytekin GÜVEN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Başak DALGIÇ
Hacettepe Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 01/09/2022 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 9 olarak tespit edilmiştir.

.....
ŞEYMA NUR YÜCEL

ÖZET

TEMEL GELİR EŞİTSİZLİĞE BİR ÇÖZÜM GETİREBİLİR Mİ?

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA NUR YÜCEL

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. GÜLENAY BAŞ DİNAR)

BOLU, AĞUSTOS - 2022

XII + 100

Günümüzde gerek ülke içinde gerekse ülkeler arasındaki eşitsiz bölüşüm ilişkileri bireyleri ve toplumları ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir şekilde etkilemektedir. İstatistikler 1970-1980'lerden itibaren eşitsizliğin dikkat çekici bir şekilde arttığını göstermektedir. Eşitsizliğin bu denli artmasında uygulanan neoliberal politikaların ve bu bağlamda kamu harcamalarının azaltılmasının etkisi büyüktür. Bunun yanı sıra, gelecekte içinde bulunduğumuz dördüncü sanayi devriminin bir sonucu olarak üretim sürecinde bilgisayar teknolojilerinden çok yoğun bir şekilde yararlanılacağı; bu durumun emek gücüne duyulan ihtiyacı azaltarak işsizliği artıracığı beklenmektedir. Bu durumun mevcut eşitsizlik problemini çok daha ciddi hale getireceği düşünülmektedir. Dünya çapında artan eşitsizliklere dair birçok çözüm önerisi öne sürülmüştür. Bunlardan birisi de Temel Gelir projesidir. Temel gelir bireylere herhangi bir koşul aranmaksızın yapılan nakit gelir ödemesi olarak tanımlanabilir. Bu tezin ana amacı diğer sosyal politika biçimlerinden pek çok yönüyle farklı olan temel gelirin Dünya genelindeki eşitsizliğin azaltılması açısından bir çözüm olup olmayacağını tartışmaktır. Eşitsizliği ortadan kaldıracak politika önerilerini tartışmadan önce bölüşüm ilişkilerinin belirleyenlerinin iyi tanımlanması gerekir. Bu nedenle, bu tezde öncelikle iktisadi düşünce tarihi ekseninde bölüşüm ve gelir dağılımı ile ilgili tartışmalara değinilmiş ve tarihsel açıdan eşitsizliğin gelişimi irdelenmiştir. Bu incelemeler ışığında Temel Gelir projesinin tarihsel kökeni, iddiaları, projeye yönelik eleştiriler, literatürdeki tartışmalar ve uygulama örnekleri üzerinden Temel Gelir projesinin eşitsizlik sorunun azaltılmasında işlevsel olup olmadığı tartışılmıştır. Tartışmalar neticesinde Temel Gelir projesinin diğer sosyal yardım biçimleriyle tamamlayıcı şekilde hayata geçirildiği takdirde daha işlevli olacağı aksi durumda eşitsizlik sorununun çözümünde tek başına yetersiz kalacağı vurgulanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Temel Gelir, Eşitsizlik, Bölüşüm İlişkileri, Yoksulluk, Kapitalizm, İktisadi Analiz

ABSTRACT

**CAN BASIC INCOME BRING A SOLUTION TO INEQUALITY? CAN
BASIC INCOME BRING A SOLUTION TO INEQUALITY? CAN BASIC
INCOME BRING A SOLUTION TO INEQUALITY?**

MASTER THESIS

ŞEYMA NUR YÜCEL

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF ECONOMICS

(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. GÜLENAY BAŞ DİNAR)

BOLU, AUGUST 2022

XII + 100

Today, unequal distribution relations both within the country and between countries affect individuals and societies economically and socially. Statistics show that inequality has increased remarkably since the 1970s-1980s. The neoliberal policies implemented and the reduction in public expenditures in this context have a great effect on the increase in inequality. In addition, as a result of the fourth industrial revolution we are in the future, computer technology will be used extensively in the production process; This situation is expected to increase unemployment by reducing the need for labor force. It is thought that this situation will make the current inequality problem much more serious. Many solutions have been proposed for increasing inequalities around the world. One of them is the Basic Income project. Basic income can be defined as cash income payments made to individuals without any conditions. The main purpose of this thesis is to discuss whether basic income, which is different from other forms of social policy in many ways, can be a solution for reducing inequality around the world. Before discussing policy proposals to eliminate inequality, the determinants of distribution relations should be well defined. For this reason, in this thesis, first of all, the debates on distribution and income distribution in the axis of the history of economic thought are discussed and the development of inequality from a historical perspective is examined. In the light of these examinations, it has been discussed whether the Basic Income project is functional in reducing the problem of inequality through the historical origin of the Basic Income project, its claims, criticisms of the project, discussions in the literature and application examples. As a result of the discussions, it was emphasized that the Basic Income project would be more functional if implemented in a complementary way with other forms of social assistance, otherwise it would be insufficient on its own in solving the problem of inequality.

KEYWORDS: Basic Income, Inequality, Distribution Relations, Poverty, Capitalism, Economic Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET.....	Error! Bookmark not defined.
ABSTRACT	Error! Bookmark not defined.
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	xi
TEŞEKKÜR.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
1. BÖLÜŞÜM İLİŞKİLERİ VE EŞİTSİZLİK	7
1.1 Liberal Teoride Bölüşüm İlişkileri ve Eşitsizlik	9
1.2 Keynesyen Teoride Bölüşüm İlişkileri ve Eşitsizlik	25
1.3 Ekonomi Politîğin Eleştirisi; Marksizm ve Bölüşüm İlişkileri	31
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
2. TEMEL GELİR TARTIŞMALARINI ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR VE EŞİTSİZLİK	36
2.1 Tarihsel Olarak Eşitsizlik.....	37
2.2 Küreselleşme ve Eşitsizlik	43
2.3 2008 Krizi.....	46
2.4 Günümüzde Eşitsizlik	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	55
3. TEMEL GELİR VE EŞİTSİZLİK	55
3.1 Temel Gelir Kavramı	55
3.1.1 Temel Gelirin Tarihsel Arkaplanı.....	57
3.2 Temel Gelirin Argümanları.....	59
3.3 Literatürdeki Tartışmalar	67
3.4 Temel Gelir'in Uygulama Örnekleri.....	74
3.4.1 Finlandiya Temel Gelir Deneyi	74
3.4.2 Alaska Daimî Fonu	76
3.4.3 Kanada'da Temel Gelir Uygulamaları	79
3.4.4 İran'da Temel Gelir Uygulaması	81
3.4.5 Diğer Temel Gelir Uygulamaları.....	82
3.4.6 Türkiye'de Temel Gelir.....	83
SONUÇ.....	86

KAYNAKLAR.....	96
-----------------------	-----------

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Küresel Gelir Eşitsizliği, 2021.....	49
Şekil 2.2. Küresel Servet Eşitsizliği, 2021.....	50
Şekil 2.3. En Alt %50, Orta %40 ve En Üst %10'un Dünya Çapında Gelir Dağılımı, 2021.....	51
Şekil 2.4. Dünya Çapında Servet Eşitsizliği, 2021.....	52
Şekil 2.5. Küresel Gelir Eşitsizliği, 1820-2020.....	53
Şekil 2.6. En Üst %10 Ortalama Gelirin, En Alt %50 Ortalama Gelire Oranı, 1820-2020	54

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. İngiltere’de Ulusal Sermaye/Milli Gelir Oranı, 1700-2010.....	41
Tablo 2.2. Fransa’da Ulusal Sermaye/Milli Gelir Oranı, 1700-2010	42
Tablo 2.3. Gelişmiş Ülkelerle Geri Kalan Ülkelerin 1970-2000 Arasındaki Nüfus Oranları ve Gelir Paylaşımı.....	44
Tablo 2.4. Yıllara Göre Büyüme, Enflasyon ve Ticaret Artışı Oranları	48
Tablo 3.1. Alaska Daimi Fonu’na Yapılan Başvurular ve Ödemeler Tablosu.	77

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BIEN: Dünya Temel Gelir Ağı
BRL: Brezilya Reali
CEO: İcra Kurulu Yöneticisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
DFT: Daimî Fon Temettüsü
ETG: Evrensel Temel Gelir
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: Uluslararası Para Fonu
KELA: Finlandiya Sosyal Sigortalar Kurumu
MENA: Ortadoğu ve Kuzey Afrika
TDK: Türk Dil Kurumu
TL: Türk Lirası

TEŞEKKÜR

Tez çalışması boyunca değerli yardım ve yönlendirmelerinden dolayı tez danışmanım Prof. Dr. Gülenay BAŞ DİNAR’a teşekkür ediyorum. Yüksek lisans sürecinde ve hayatımın her anında maddi ve manevi katkılarıyla, sabır ve anlayışlarıyla büyük katkıları olan aileme de teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Günümüzde gerek ülke içinde gerekse ülkeler arasındaki eşitsiz bölüşüm ilişkileri bireyleri ve toplumları ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir şekilde etkilemektedir. Eşitsizlik ile ilgili tartışmalar Thomas Piketty'nin 2014 yılında yayınlanan ve Dünya çapında ses getiren *The Capital* isimli eserin yayınlanması ile birlikte hız kazanmıştır. Piketty ortaya koyduğu istatistiklerle Dünya genelinde eşitsizliğin nasıl çarpıcı bir şekilde arttığını ortaya koymuştur. Piketty'nin istatistiklerine göre Hindistan'ın kişi başı ortalama geliri Batı Avrupa'da kişi başı ortalama gelirin onda birine tekabül etmektedir (Piketty, 2014, s. 68). Bu rakam ülkeler arasında eşitsizliğin nasıl çarpıcı bir şekilde büyüdüğünü göstermektedir. Piketty benzer bir şekilde ABD'de ülke içi eşitsizliğin de çarpıcı bir biçimde arttığını vurgulamaktadır. Piketty'ye göre, ABD'de en üstteki %10'luk kesimin milli gelirdeki payı 1970'lerde %32 civarındayken, 2010'larda %46'yı geçmiştir. Bu artış 1980'lerde %35, 1990'larda %40 ve 2000'lerde %45 seviyesinde seyretmiştir (Piketty, 2014, s. 315). Fransa'daki rakamlar da ABD'dekine oldukça benzer bir durumu göstermektedir. Ücret hiyerarşisinin en üst %1'lik kesiminin payı 1980-1990 dönemi boyunca toplamın %6'sına denk gelirken 2010 yılında toplam ücretin %7,5-8'ine ulaşmıştır. Ücretlerdeki en üst %1'lik kısımda on yıllık bir süre içinde %30'a yaklaşan bir artış görünmektedir (Piketty, 2014, s. 310). Piketty'nin ortaya koyduğu rakamlar 1970-1980'lerden itibaren eşitsizliğin dikkat çekici bir şekilde arttığını göstermektedir (Piketty, 2014, s. 22). Eşitsizliğin bu denli artmasında uygulanan neoliberal politikaların ve bu bağlamda kamu harcamalarının azaltılmasının etkisi büyüktür. Zira neoliberal bölüşüm politikaları işsizliğin artmasına, ücret artışıyla verimlilik artışı arasında bir uyumsuzluğun ortaya çıkmasına, sosyal hakların piyasalaşmasına ve kamu istihdamının düşmesi gibi sonuçlara yol açmıştır (Boratav, 2012, s. 9). Günümüzde artan eşitsizliğin yanı sıra dördüncü endüstriyel devrimle birlikte üretim sürecinde bilgisayar teknolojisinden çok yoğun bir şekilde yararlanılmasının işsizliği artıracığı (Pamuk & Soysal, 2018, s. 45; Ela, 2019, s. 887) ve bu durumun mevcut eşitsizlik problemini çok daha ciddi hale getireceği düşünülmektedir.

Oysaki 1930’larda iktisada katkıları göz ardı edilemeyecek derecede önemli olan John Maynard Keynes’in düşünceleri ve öngörülleri çok başkaydı. Keynes Büyük Buhran patlak verdikten hemen sonra 1930 yılında yayınladığı “*Torunlarımızın Ekonomik Olanakları*” isimli makalesinde bir yüz yıl sonrası için oldukça iyimser tahminlerde bulunur. Buna göre, 2030 yılına gelindiğinde artık insanların bolluk durumunda yaşıyor olacakları, çalışma saatlerinin haftada 15 saatle sınırlanacağı, reel ücretlerin artacağı ve buna bağlı olarak insanların yaşam standartlarının yükseleceği ve yoksulluk probleminin tümüyle ortadan kalkacağı şeklinde bir öngöründe bulunur (Keynes, 2012, s. 27). Fakat günümüzde Keynes’in öngörüsü, dünyanın genelinde gerçekleşmeye yakın bile görünmemektedir. Dünya ekonomisine ilişkin veriler Keynes’in öngörülerinin aksine işsizliğin giderek arttığını, görece artık nüfusunu büyüdüğünü, çalışma saatlerinin arttığını göstermektedir.

Günümüzde şanslı olan ve çalışma hayatı içerisinde kendilerine yer bulan işçilerin ücretleri 1930 yıllarına göre yüksek olmakla birlikte karlar ve ücretler arasındaki fark çok açılmıştır. Karlardaki artış ücretlerdeki artıştan çok daha büyüktür. Marx’ın *Kapitalist Birikimin Genel Yasası* başlığında incelediği bu durum görece artık nüfusun ve yedek sanayi ordusunun büyümesinden kaynaklanır. Bu yasaya göre kapitalist birikimin ilerlemesi, sermayenin değişir kısmının değişmez kısmına göre giderek daralmasına sebep olur. Bu sebeple de giderek büyüyen bir görece artık nüfus yani yedek işgücü ordusu oluşur (Marx, 2011, s. 608-610). Marx’a göre bu yedek sanayi ordusu aynı zamanda kapitalist birikimin koşuludur. Kapitalist sistemde sermaye sahibini yatırıma iten en büyük güdünün kar olması nedeniyle yedek sanayi ordusu ücretleri baskılayanın diğer bir deyişle karları yükseltmenin bir yoludur. Günümüzde görece artık nüfusun büyüklüğü Marx’ın bu tezini doğrular niteliktedir. Bu nedenle, günümüz dünya ekonomisinin göstergeleri Keynes’in 2030 yılına ilişkin iyimser öngörülerinin gerçekleşme olasılığının oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, günümüzde eşitsiz bölüşüm ilişkilerine çözüm olarak ortaya konan politikaların etkinliğinin tartışılması ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik birtakım stratejilerin vakit geçmeden hayata geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü eşitsiz bölüşüm ilişkileri bir şekilde kurulduğunda kendi kendini büyütme potansiyelini içinde

barındırmaktadır. Yapısı gereği servetin eşitsiz bölüşümü servet eşitsizlikleri ve gelir dağılımındaki bozulmayı artırma eğilimindedir.

Eşitsizliği ortadan kaldıracak politika önerilerini tartışmadan önce bölüşüm ilişkilerinin belirleyenlerinin iyi tanımlanması gerekir. Bu nedenle, bu tezde öncelikle iktisadi düşünce tarihi ekseninde bölüşüm ve gelir dağılımı ile ilgili tartışmalara değinilecek; tarihsel açıdan bölüşüm ilişkilerindeki dönüşüm irdelenecektir. Bu bağlamda, 1970'lerde neoliberalizmin yükselişiyle birlikte finansallaşma, küreselleşme ve sermaye yanlısı politikalar nedeniyle eşitsizliğin çarpıcı bir şekilde arttığına dikkat çekilecektir. 1970 sonrasında eşitsizlik sorunu neoliberaler tarafından ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için ödenmesi kaçınılmaz bir bedel olarak görülmüştür. Söz konusu neoliberal anlayış, eşitsizlik sorununun 1990'lara kadar göz ardı edilmesine neden olmuştur. Hem ülkeler arasındaki hem de ülke içindeki kutuplaşmaların sürekli artarak devam etmesi bu farklılıklardan doğan yoksullukla ilgili çeşitli tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Boratav, 2012, s. 9). Bölüşüm ilişkilerinde yaşanan söz konusu eşitsizlik, insanların yaşamlarını sürdürmelerini güçleştirdiğinden temel gelir gibi bir takım çözüm önerileri gündeme getirilmiştir.

Temel Gelir uluslararası çapta Van Parijs, Guy Standing, Erik Olin Wright gibi isimler tarafından savunulurken, ülkemizde de Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, Ahmet İnsel gibi isimler bu uygulamayı tartışmaktadır. Temel gelirin kapitalizmin yol açtığı eşitsizlik sorununu çözüp çözemeyeceği yolundaki tartışmadan önce kavramlardaki muğlaklığın giderilmesi gerekir. Bu anlamda, bu tezde Evrensel Temel Gelir, Temel Yurttaşlık Geliri, Koşulsuz Temel Gelir, Vatandaşlık Geliri ve Temel Gelir gibi kavramlar açıklanacak ve tez boyunca temel gelir kavramı kullanılacaktır. Bunun için ilk olarak, temel gelir kavramının diğer kavramlara göre üstünlüğü ortaya konacak ve bu kavramın tercih edilmesinin nedenleri açıklanacaktır. Bu kavramlar her ne kadar çoğu kez birbirleri yerine kullanılsalar da aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu tezde söz konusu kavram karmaşasının literatürde neyi ifade ettiği ve aralarındaki farklar açıklanacaktır. Tezde kavramsal muğlaklığa önem verilmesinin nedeni her kavrama ilişkin her tanımlamanın aynı zamanda kavrama ilişkin birtakım sınırlamalar içermesidir.

Kavramların kullanılışlarıyla oluşan farklılıkları da kapsayacak bir şekilde ortak bir tanımlamanın yapılması gerekir. Temel Gelir kavramı, herhangi bir koşula dayanmaksızın bireye yapılan nakdi ödemeyi anlatır (Buğra & Keyder, 2007, s. 8). Örneğin; Evrensel Temel Gelir ve Temel Yurttaşlık geliri arasındaki kavramsal fark, evrensel vurgusunun yurttaş olmayanları da kapsayacak şekilde düşünülmesinden ortaya çıkar (Beken, 2020, s. 181). Çünkü yurttaş diye bir kategorik bir daraltmaya gidildiği takdirde, sosyal yardımın ve toplumsallaşmanın en alt düzeyde olduğu göçmenler kategorisi doğrudan bu uygulamanın dışında bırakılır. Dolayısıyla bu ayrım, aynı zamanda uygulamayla hedefleri arasındaki bağlantıyı kurmak açısından da son derece önemlidir.

Temel Gelir ile hedeflenen, kapitalist bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliklerin azaltılması ise, temel gelirin eşitsizlikten etkilenen herkesi kapsayan bir uygulama olarak düşünülmesi gerekir. Bu nedenle gerek yoksulluk gerekse işsizlik sorununun bireysel bir sorun olarak değil yapısal bir sorun olarak tanımlanması gerekir (Beken, 2021, s. 156). İşsizlik bireysel tembellikten ziyade yapısal olarak tanımlandığı takdirde işsizlik sorununa dair çözümlerin de toplumsal olması gerekmektedir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 904). Temel gelir savunucuları birden fazla başlık altında, ancak, teorik olarak bireyin yaşayabileceği toplumsal dışlanmanın giderilmesi için böylesi bir uygulamanın elzemliği üzerinden argümanlarını temellendirmektedir (Beken, 2021, s. 161). Bu sayede karşıt argümanların temelinde yatan, çalışmaktan kaçınmaya yol açma ihtimali olduğu argümanını ahlaki-politik bir zeminden karşılamak mümkün olabilir. Özellikle Temel Gelir'in bir insan hakkı olarak savunusu bu açıdan özel olarak incelenmeyi gerektirebilir. Doğal olarak Temel Gelir savunucularının tezlerini belirli başlıklar altında toparlayıp incelemek ve eleştirileri de göz önünde tutmak gerekir.

Standing'e göre Temel Gelir sosyal ve ekonomik bir hak olarak düşünülmelidir (Standing, 2007, s. 20). Standing'e göre refah devletinin sosyal sigortalar sistemi, herkesin bir işe sahip olacağı varsayımına dayanan Lewis Modeli'ne dayanarak kurulmuştu. Ancak bu durum artık geçerli değildir. Zira işsizlik yaygınlaşmaktadır ve çalışan yoksullar sorunu gündemdedir. Bu modelin çökmesi, herkesin bir işe sahip olacağı varsayımına

dayanan sosyal sigorta sistemlerinin çöküşüne sebep olmuştur. Dolayısıyla Standing'in Temel Gelir savunusu, sosyal sigortalar sisteminin işlevsizleşmesi ve ikinci büyük dönüşüm sürecinde değişen iktisadi koşullara karşı yoksulların savunulması temeline dayanır (Standing, 2007, s. 23-24).

Wright'a göre, kapitalist üretim biçiminin doğal bir sonucu olarak işçiler üretim araçlarından koparılmıştır. Bu sebeple sermayenin işçiler üzerinde, üretim araçları sahipliğine dayalı bir iktidarı vardır. Temel gelir talebi, bu iktidar ilişkisinin zayıflamasına yol açabilecektir. Temel Gelir, bireyi doğrudan geçim kaynağıyla birleştireceğinden kapitalist ilişkilerdeki eşitsizliğe meydan okumaktadır (Wright, 2007, s. 55). Analizini paydaş gelir transferiyle karşılaştırmalı bir şekilde yapan Wright'a göre bireylerin doğrudan üretim araçlarıyla buluşmasını mümkün kılacak olan paydaş gelir transferinden, çeşitli sebeplerle Temel Gelir, sınıf ilişkilerindeki dönüşümün kaldırıcı olabilir. Dolayısıyla Temel Gelir savunulurken sadece sosyal adalet hedefi değil, sınıfsal iktidar ilişkilerindeki eşitsizliğin dönüşümünün de hedeflendiğini belirtmek gerekir (Wright, 2007, s. 61). Doğal olarak burada Temel Gelir ile sınıfsal iktidarın dönüştürülmesi için de bir zemin oluşturmanın da amaçlandığı söylenebilir. Standing (2007), temel gelir ile ilgili tezlerini sosyal sigortalar sisteminin işlevsiz kalması üzerinden açıklarken, Wright (2007) kapitalist üretim biçiminin doğal bir sonucu olan üretim araçları mülkiyetinden doğan iktidar ilişkisinin zayıflatılmasını hedeflemektedir.

Temel Gelir tartışmasının oturduğu bağlam hem bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliğe dair bir bakış açısı geliştirmek hem de dağıtım ve yeniden dağıtım ilişkilerinin yeniden düşünülmesi açısından güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Ancak literatürde temel gelir hem liberal çevrelerden hem de marksist çevrelerden önemli eleştiriler almıştır. Bu çerçevede liberaler temel gelirin çalışmaya ve iş aramaya dönük motivasyonun azalmasına neden olacağı (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 359), temel gelirin finansmanının nasıl sağlanacağı konusunda belirsizliğin olması ve herkesi kapsamaması nedeniyle gerek yoksulun gerekse zenginin durumunda köklü bir değişime yol açmayacağı yolunda eleştiriler yöneltmektedir (Beken, 2021, s. 158). Marksistler ise temel gelire daha yapısal eleştiriler yöneltmektedir. Örneğin

Akkaya (2020)'ye göre Temel Gelir temel sosyal politika önlemlerini gereksiz kılacağı, benzer bir şekilde Çelik'de temel gelirin bugünkü ve gelecekteki sosyal hakların lağvedilmesine neden olabileceğini ileri sürmektedir (Çelik, 2017). Akkaya kapitalizmi tahkim etme politikası olarak tanımladığı Temel Gelir'i, dört temel noktadan eleştirmektedir: Bunlardan birincisi temel gelirin kapitalizmin herkese gelir verebileceği yanılsaması yaratmasıdır. İkincisi sosyal politikayı piyasalaştırması, üçüncüsü, tüketimi teşvik ederek sermayenin realizasyon problemine çözüm bulması, dördüncü, olarak da kapitalist düzene karşı biriken öfkeyi emmesidir (Akkaya, 2020).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLÜŞÜM İLİŞKİLERİ VE EŞİTSİZLİK

Piketty, 19. yüzyıl ekonomistlerini, paylaşım sorununu iktisadi analizin merkezine yerleştirmeleri nedeniyle övmekte; 21. yüzyılda ekonomistlerinin de aynı yolu izlemesi gerektiğini ve bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliklere karşı duyulan ilgisizliğin ortadan kalkması gerektiğini savunmaktadır (Piketty, 2014, s. 17). Bu tezleri ve önerdiği politikalardan dolayı birçok eleştiri almış olan Piketty gelir ve servet dağılımı sorunsalını iktisadın merkezine taşımak istemiş ve küresel düzeydeki eşitsizliği gidermek için küresel düzeyde bir servet vergisi uygulanmasını önermiştir (Bocutoğlu, 2016, s. 34). Bu şekilde Piketty bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliği tekrar iktisat yazınının gündemine getirmiştir.

Bölüşüm ilişkileri üzerine yürütülecek tartışma, Temel Gelir tartışmasını anlamak için kaçınılmazdır. Bölüşüm sorunsalı, ürünlerin ve üretim çıktılarının nasıl paylaşıldığı ve mülkiyet sahipliğiyle doğrudan ilişkili olduğu için (Saral, 2018, s. 39), eşitsizlik sorununun anlaşılması için temel bir önem teşkil eder. Bölüşüm kavramından üretim çıktısının ve/veya çıktının parasal karşılığı olan gelirin katkıda bulunanlar arasında paylaşılması anlaşılabilir (Çiftçi, 2018, s. 21). Diğer bir deyişle, bir toplumda üretilmiş olan ürünlerin, kimler arasında ve nasıl paylaşıldığını açıklamak için bölüşüm ilişkileri kavramı kullanılır. Paylaşım ise genel olarak nakit karşılık üzerinden yapıldığından, gelir dağılımı bölüşüm kavramı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Hatta kimi zaman eş anlamlı da kullanıldıkları görünür (Çiftçi, 2018, s. 21). Ancak gelir dağılımı kavramı, bölüşüm ilişkileri kavramına göre daha dar bir alana işaret etmektedir. Gelir dağılımından anlaşılması gereken, belirli bir dönemde milli gelirin bireyler, hane halkları, bölgeler ya da üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmesidir (Elveren, 2013, s. 36). Bu kavramsal farkı dikkate alarak, bu tez boyunca, iki sorunun da işaret ettiği bağlamlara dikkat edilecektir.

Bölüşüm sorunsalına ve gelir eşitsizliğine ilişkin yaklaşımları liberal, keynesyen ve marksist yaklaşımlar olmak üzere üç başlık altında incelemek

mümkündür. Buna göre, liberal yaklaşım artan ya da azalan ölçülerde devlet müdahalesine karşı çıkararak eşitsizlik sorununun piyasa mekanizmasıyla giderilebileceğini savunurken, keynesyen ya da müdahaleci yaklaşım devlet müdahalesinin gerekliliğini kabul etmektedir (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 90). Marksist yaklaşım ise bölüşüm ilişkilerindeki adaletsizliklerin çözülebileceğine ilişkin görüşü reddeder. Bu anlamda eşitsizlik sorununun temelinde bölüşüm ilişkilerinin değil üretim ilişkilerinin olduğunu kabul eder (Elson, 2005 s.8 aktaran; Turan, 2017, s. 153). Başka bir deyişle marksist yaklaşım, üretim ilişkileri içerisinde zaten belirlenmiş olan ilişkilerden harekete geçmektedir. Böylelikle bölüşüm ilişkilerine ilişkin düzeltmeler önermektense, zorunlu olan bağlantıları ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu görüş farkına dayanarak liberallerden ve belirli müdahaleleri öneren keynesyen ve neoknesyenlerden tamamen ayrı bir konumda durmaktadır (Turan, 2017, s. 164-166).

Liberaller kendi içlerinde; fizyokratlar, klasik ve neoklasik okul başlıklarına ayrılabilir (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 91). Fizyokratların bölüşüme ilişkin yaklaşımları klasiklerin atası sayılabilir. Ancak klasiklerle neoklasikler arasında yaklaşım farkı büyüktür. Klasikler sınıf ilişkilerini vurgulamayı ihmal etmemişken, neoklasik yazarlar marjinalist paradigma değişimiyle beraber sınıf analizlerini terk etmişlerdir (Sara, 2018, s. 45). Marjinalistlerin marjinal gelire göre bölüşüm ilkesi geçerlidir. Bu bölüşüm ilişkisinde artık oluşmaz ve dolayısıyla da haklı ve adil bir gelir dağılımı gerçekleşmiş olur (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 94). Daha net ifadelerle söylemek gerekirse, klasiklerin sınıfların varlığını kabul eden ve bölüşüm sorunsalını kabul eden yaklaşımının yerine neoklasikler, bölüşümü temel bir sorunsal olmaktan çıkartmışlardır. Çünkü neoklasiklere göre üretim faktörleri katkıları oranında gelir almaktadır (Akın, 2015, s. 15).

Kapitalizmin altın çağı diye nitelendirilebilecek olan refah devleti döneminde, refahın artmasının bir sonucu olarak bölüşümde göreceli iyileşmelerin yaşanması bölüşüm sorununa yönelik ilginin azalmasına neden olmuştur (Sara, 2018, s. 41). Ancak bu durum keynesyen görüşün gelir dağılımına yönelik ilgisiz olduğu anlamına gelmez. Keynes ve keynesyenler tam istihdam ve gelir dağılımı sorunsalları etrafında dururken, gelir dağılımını

fonksiyonel olarak ele almışlardır (Çiftçi, 2018, s. 23-24). Ancak buna rağmen Keynes'te açık bir bölüşüm teorisinin bulunmaması sebebiyle, bölüşüm sorunsalının ihmal edildiğini söylenebilir (Tanyeri, 2005, s. 51). 1970 sonrası eşitsizliklerin büyümesi sonucunda bölüşüm ilişkileri tekrar gündeme gelmiştir (Saral, 2018, s. 41). Başka bir deyişle iktisadın gündemine bölüşüm ilişkilerinin yeniden güçlü bir şekilde girmesi, giderek büyüyen eşitsizliklerin zorlaması sonucu gerçekleşmiştir. Bu duruma ana akım iktisatçılar ve uluslararası kuruluşlar da ilgisiz kalamamıştır (Elveren, 2013, s. 35).

Dolayısıyla eşitsizlik kavramı tam da Piketty'nin Gelir ve Üretim bölümüne başlarken seçtiği örnek olay üzerinden gündeme girmiştir. Güney Afrika polisinin Marikana platin maden işçilerinin grevlerine şiddetli müdahalesi ve otuz dört maden işçisinin ölümüne yol açan olayı sorunsalın temeline oturtması (Piketty, 2014, s. 41) önemli bir göstergedir. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler daima kendi dışındaki birçok şeyi de etkilemiştir (Piketty, 2014, s. 293). Doğal olarak eşitsizlikler sadece gelirin dağılımına değil, bir toplumsal yapının bir arada duruş ve dağılım koşullarına da etki etmektedir. Bu sebeple konjonktürel olarak ana akım iktisadın da ilgisine mazhar olmaktadır.

1.1 Liberal Teoride Bölüşüm İlişkileri ve Eşitsizlik

Liberal teoride bölüşüm ilişkileri fizyokratlar, klasikler ve neoklasikler başlıkları altında incelenebilir. Fizyokratlar ve klasikler, toplumda sınıfların varlığını kabul etmiş ve bu sayede toplumsal-tarihsel bir yaklaşıma sahip olmuşlardır. Toplum yapısının gelecekte de aynı oluşunu kabul etmesinden dolayı evrensel bir görüş ortaya koymaktaydı. Ancak neoklasik iktisat, klasiklerin aksine, sınıflı yapıyı tamamen reddederek, bireyler topluluğu fikrini öne sürmüştür (Kazgan, 2000, s. 117). Diğer bir deyişle klasiklerle neoklasiklerin topluma bakış açıları farklıdır. Bu açıdan toplumun nasıl görüldüğü, bölüşümün de algılanışı için temel önemdedir. Bu bölümde kısaca fizyokratların görüşleri incelendikten sonra esas olarak klasik ve neoklasik okulun görüşlerinin kısa bir özeti sunulacaktır.

İktisadi düşünce tarihinde çok kısa süreli bir etkiye sahip olmasına rağmen fizyokratlar Adam Smith'in düşünce sistemini büyük ölçüde

etkilemiştir. Fransa’da ortaya çıkmış olan ve düşünceleri sadece Fransa ile sınırlı olan fizyokrat okul, Fransa’daki tarım faaliyetlerinin öneminden dolayı tarımı merkezi bir konumda ele almıştır (Kazgan, 2000, s. 64). Felsefi temelleri doğal düzen anlayışına dayanmaktadır. Dini argümanlarla açıkladıkları doğadaki bu düzene dışarıdan herhangi bir müdahalenin olmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Fransa’daki merkantilist politikaları eleştirerek zenginliğin kaynağının tarım olduğu görüşünü benimsemektedirler. Fakat tarımı merkeze yerleştirme fikri, fizyokratlarda bir muhafazakâr eğilimi temsil etmemekteydi. Fizyokratlar tarımı kapitalist çiftçilerin gelişiminin bir yolu olarak görmüş ve anti-feodal bir bakış açısı geliştirmişlerdir (Anikin, 2008, s. 166-167).

Fizyokratların ortaya koyduğu düşüncelerin ana doğrultusu büyük ölçüde fizyokrat okulun kurucularından François Quesnay tarafından belirlenmiştir. Quesnay’a göre toplum üç sınıftan oluşmaktadır; üretici sınıf, mülk sahipleri ve verimsiz sınıf. Mülk sahibi sınıf net ürünü alanlardır, yani, toprak sahipleri, saray, kilise ve bunların hizmetkarlarıdır (Anikin, 2008, s. 174). Üretici sınıfın içinde çiftçiler ve tarımla uğraşanlar yer alırken, verimsiz sınıfı ise işçiler, sanatçılar, tüccarlar vb. oluşturur (Turanlı, 2000, s. 52). Verimsiz sınıfı da kendisi içinde ikiye ayırmak mümkündür; ilki zanaatkarlar ikincisi ise tüccarlar ve mali sermaye sahipleridir. Bunlardan ilki, tarımsal ürüne bir değer katarken, karşılığında bu değer geliri kazanmaktadır. Ancak ikinciler herhangi bir değer ilave etmeden net üründen bir parazit gelir elde etmektedir (Kazgan, 2000, s. 65). Diğer bir deyişle bu üç sınıf, belirli bir toplumda var olan bölüşüm ilişkilerinin taraflarını oluşturan üç sınıftır.

Net ürün fikri ise temelde tek üretken sektörü tarım olarak görmeye dayanmaktadır. Net ürün, üretimden sonra bütün harcamalar gerçekleştiğinde elde kalan ürün fazlasıdır (Turanlı, 2000, s. 51). Ancak bu artık ürün, yani, net ürün karşılığı ödenmemiş insan emeği değildir, doğanın verimliliğinden kaynaklanmaktadır (Anikin, 2008, s. 173).

Bu görüşler doğal düzen görüşünden kaynaklanmaktadır. Quesnay’a göre verimli düzen olabilecek en iyi düzendir. Bu süreçte kişilerin en az emekle en çok verimi sağlamaya çalışması gerekmektedir (Turanlı, 2000, s. 56). Kendiliğinden denge modeline göre bir ekonomik devrenin çevresel akımı,

başlangıcı ve sonucu itibarıyla dengede olmalıdır. Eğer bu dengede verimsiz sınıfın harcamaları artarsa, hasılda da azalma gözükcektir (Kazgan, 2000, s. 66).

Quesnay ve fizyokratlar klasik ekonomi politiğin ortaya çıkışında öncü bir rol oynamış ve kendisinden sonra gelenleri güçlü bir şekilde etkilemiştir. Toplumda sınıfların varlığını üretici sınıf, verimsiz sınıf ve mülk sahibi sınıf olarak açıklamış ve böylelikle bölüşümün de bu üç sınıfın arasındaki ilişkilerde gerçekleşeceğini savunmuştur.

Fizyokrasinin tarıma dayalı görüşlerinin ardından, kapitalist gelişmeyle beraber klasik okul ortaya çıkarak iktisadi liberalizmin temellerini atmıştır. Merkantilizmden kapitalizme geçiş aynı zamanda düşünsel dünyayı da ciddi oranda etkilemiştir (Kazgan, 2000, s. 52). Neredeyse tam bir yüzyıl boyunca egemen iktisadi düşünce olmayı sürdürmüştür. Klasik okul, hem neoklasik okulu hem de teoriyi tümünden reddetmiş olan Marx'ı ve ardılarını besleyen temel dayanaktır. Klasik okulun başlıca temsilcileri; Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Jean-Baptiste Say ve John Stuart Mill'dir (Kazgan, 2000, s. 69-70). Toplumun sınıflı yapısının varlığını kabul eden klasik okul, bu sınıflı yapının üç ana sınıfı arasındaki bölüşüm ilişkilerini saptamaya çalışmıştır (Kazgan, 2000, s. 71).

Klasiklerin bölüşüme ilişkin görüşleri, ücret, kar ve rantın bölüşümü üzerine gelişmiştir. Bu görüşler büyük oranda Ricardo'nun azalan getiri kanununa dayanmaktadır. Her ne kadar kısmi itirazlar olsa da bu teorinin geçerliliği ortadan kalkmamıştır (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 92). Dolayısıyla klasik okulun görüşleri Ricardo'nun kuramı ve üç sınıf kavramı çerçevesinde güçlü bir temel bulmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde klasik okulun bölüşüm ve eşitsizlik üzerine görüşleri düşünürlerin savlarıyla açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılacaktır.

İngiltere'de sanayi devriminin gerçekleşmesi ve Fransız Devrimi'nin bireycilik ve özgürlük sloganını burjuvazinin ana değeri haline getirmesi süreci Adam Smith'in görüşlerini de derinden etkilemiştir (Kazgan, 2000, s. 70). Değerin kaynağı olarak emeği gören Smith, emeği, her şeyin ilk fiyatı, satın almak için ödenen gerçek satın alma değeri olarak görmüştür. Ancak bu görüşü, toplumun yabani bir aşamasında mümkün olarak açıklamıştır. Daha

sonra değişim değeri ve kullanım değeri arasında ayırım yaparak, değişim değerini üretim maliyetiyle açıklamıştır (Anikin, 2008, s. 224). Smith'e göre (Smith, 1997, s. 36) değerin iki anlamı vardır; birincisi, bir nesnenin yararlılığını, yani kullanım değerini anlatırken; ikincisi, belirli bir nesnenin başka bir nesneyi satın alma gücünü, yani mübadele değerini anlatır. Buradan yola çıkarak, metaların mübadele değeri üzerinde durmuştur (Kazgan, 2000, s. 73).

Smith'e göre metaların gerçek mübadele değerinin ölçütü emektir. Bir metanın mübadele değeri, bu bağlamda, satın almayı ya da yönetmeyi mümkün kılan emek miktarına eşittir. Çünkü bir metaya ödenecek gerçek fiyat, bizi o metayı üretmek için verilecek emek ve zahmetten kurtarmaktadır. Diğer bir deyişle, fiyat, bir kişinin satın almak istediği metada cisimleşmiş emek miktarının karşılığıdır. Çünkü Smith'e göre, zenginlik altın ya da gümüşle değil emekle satın alınmıştır. Dolayısıyla herhangi bir servetin değeri de o servetle alınabilecek emek miktarına denktir. Ancak mübadele değeri çoğunlukla emek miktarı cinsinden hesap edilmez. Farklı emeklerin birbirine göre değeri oranını hesaplamak da güçtür. Örneğin daha nitelikli bir iş ile daha düşük vasıflı bir iş arasında, işin öğrenilmesi süresini de hesaba katmak gerekebilir. Dolayısıyla malların gerçek fiyatı emekken, para sadece nominal fiyatıdır. Emeğin de bütün metalar gibi bir gerçek bir de nominal fiyatı vardır. Gerçek fiyatı, emeğin sahibinin yaşamı için gerekli maddelerin miktarıyken, nominal fiyatı ise para miktarı yani ücrettir (Smith, 1997, s. 37-39). Bu bağlamda metaların fiyat bileşeninden birisi emeğin karşılığıdır.

Bir diğer bileşen ise, emeğin hayata geçmesi için önceden yatırım yapmış olan girişimcinin karıdır. Çünkü emekçi, ürettiği ürünün tamamına sahip olamaz, girişimciyle paylaşması gerekir. Çünkü bir metanın üretimi sadece o anda verilmiş emekle gerçekleşmez, daha önce başkaca emeklerle üretilmiş metaların da kullanılması gerekir. Dolayısıyla emeğin ücretini ve iş malzemelerini sağlayan girişimcinin de karı için fazladan bir miktar gerekir (Smith, 1997, s. 52). Metanın fiyat bileşeninin ikinci ögesini de kar oluşturur.

Meta fiyatının üçüncü bileşenini ise rant oluşturur. Toprakta özel mülkiyetin yaygınlaşmasıyla beraber, toprak sahipleri, toprağın doğal ürünleri için bile rant istemeye başlarlar. Çalışan kişinin, toprağın doğal ürünlerini

toplaması için, üretiminin bir bölümünü toprak sahibiyle paylaşması gerekir. Bu paylaşılan kısma ya da onun parasal karşılığına da rant denir (Smith, 1997, s. 52). Diğer bir deyişle toprak sahiplerinin, belli bir toprağın özel mülkiyetine sahip olmalarından dolayı aldıkları aynı ya da nakdi ödemeye rant denir. Dolayısıyla bir metanın fiyatını belirleyen üç bileşen; ücret, kar ve ranttır (Öztürk N. , 2010, s. 58).

Her ülkenin toplam yıllık emeğinin ürünü; emeklerin ücreti, sermayenin karı ve toprakların rantı olarak bölüşülmektedir. Dolayısıyla mübadele değerinin üç kaynağı da bahsedilen üç bileşendir (Smith, 1997, s. 53-54). Doğal olarak Smith'in bölüşüme ilişkin anlayışı, gelirin üç bileşen arasındaki bölüşümü üzerinden kurulmuştur. Ücret, kar ve rant arasındaki bölüşüm ve üretilen toplam ürünün emek, sermaye ve toprak arasındaki dağılımını incelemiştir (Öztürk N. , 2010, s. 61-62). Ancak Smith'in, emek arzının dalgalanmasının ücretlerle bağlantılı olacağı fikri bölüşümün kendiliğinden gelişimi fikrine de kaynaklık etmiştir (Kazgan, 2000, s. 86).

18. yüzyılın sonlarına doğru sermaye birikimi, sanayi kapitalizminin hızlı gelişimiyle paralel olarak artmıştır. Buna bağlı olarak emek sömürsünde de artış gerçekleşmiştir. Emekçi için ise manifaktür sisteminden fabrikaya geçişin olumsuz sonuçları da olmuştur. Bu süreçte sermaye birikiminde artış gerçekleşirken, emekçiler arasında yoksulluk ve sefalet artmıştır (Marx, 2011, s. 411). Bu süreç boyunca artan yoksulluk çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çeşitli görüşlerden düşünürler süreç boyunca ortaya çıkan sosyal koşulları “insanın insanlıktan çıktığı bir cehennem olarak” tanımlamıştır (Polanyi, 2010, s. 82). Hem yoksulluğun ciddi oranda artması hem de emekçilerin duyduğu huzursuzlukların politik olarak dışavurumunun ortaya çıkmasıyla birlikte, yoksulluk yasaları ortaya çıkmıştır. İngiltere’de 1834 Yoksul Yasası dönemin hâkim liberal anlayışının ruhunu yansıtmaktaydı (Kovancı, 2003, s. 85). Yasa, asgari gelirin altında kalan ücretleri kilise aracılığıyla desteklemeyi öngörüyordu. Bu şartlar, her ne kadar yeni yoksul yasalarını göremese de, Ricardo’nun görüşlerini derinden etkileyecek şartlardır.

Ricardo’nun yaşadığı dönemin İngiltere’si, henüz tarımın güçlü olduğu ancak işçi sınıfıyla burjuvazinin gelişiminin gerçekleştiği bir

dönemdir. Tarımın gücü sayesinde toprak sahipleri ranta kavuşuyor, çalışmak ve “üretmek” zorunda kalmıyordu. Üç ana sınıfın birbiriyle girift olan ilişkisi Ricardo’nun kuramının ana doğrultusunu oluşturmaktadır. Zira toprak sahiplerinin üretimi gıda ürünlerini etkiliyor, bu da işçi ücretlerine doğrudan yansıyor. Sanayileşmede ilerlemek isteyen burjuvazi için bu durum göz önüne alınmalıydı (Kazgan, 2008, s. x-xvii). Tahıl Yasaları, ücret, kar ve rant arasındaki bölüşümün çatışmalı karakterinin ortaya çıktığı yasalardan birisidir. Tahıl ithalatına sınırlama getiren bu yasa, tahıl fiyatlarının artışına sebep olmuştur. Ricardo’nun analizinde gösterdiği gibi bu artış ücretlerin artmasına ve karların düşmesine yol açmıştır (Kaymak, 2011, s. 146). Dolayısıyla ücret, kar ve rantın bölüşümündeki çatışmalı ilişkinin izdüşümü Tahıl Yasaları’nda görülebilir. Ricardo, bu koşullar altında yükselen burjuvazinin bakış açısını benimsemiştir. Ticarete korumacılığı eleştiren Ricardo, Tahıl Yasaları’nı eleştirerek dış ticaret serbestisini savunmuştur. Buna göre, tarım ürünleri üzerindeki korumalar emekçinin tüketim mallarını pahalılaştırarak ücretleri arttırma etkisi yaratacaktır. Dolayısıyla, bu uygulamanın karların düşüşüne yol açacağını öne sürmüştür (Dinar, 2005, s. 128).

Ricardo’ya göre ekonomi politiğin temel sorunsalı, üretimin, üç bileşen arasında yani ücret, rant ve kar arasındaki bölüşümü sorunsalıdır (Tanyeri, 2000, s. 3). Bölüşüm sorunsalını ekonomi politiğin merkezine oturtturarak kapitalist dinamiğin belirleyici unsuru haline getirmiştir. Diğer bir deyişle Ricardo’nun çalışmalarının ana doğrultusunu, ücret, kar ve rant arasındaki bölüşümün gerçekleşmesinin yasalarını aramak oluşturmuştur (Öztürk N. , 2010, s. 59).

Ricardo bölüşüm teorisine tarımsal üretimi inceleyerek başlamaktadır. Tarımsal üretimin öncelikli olarak açıklanmasının iki temel sebebi vardır; birinci sebep diğer üretimlerden farklı olarak tarımsal üretimin girdi ve çıktısının aynı ürün olmasıdır. İkinci sebep ise tarımsal üretimin temel gıda mallarının üretimindeki rolüdür. Tarımsal üretimin net ürünü de rant ve kar olarak bölüşülmektedir. Net ürünün ortaya çıkması için, girdinin ve ücreti ifade eden miktarın çıkartılması gerekmektedir (Tanyeri, 2000, s. 4). Diğer taraftan rant teorisinin anlaşılabilmesi için azalan verimler yasasının

anlaşılması da elzemdir. Bu yasaya göre toprak ve tarımsal araziler sınırlı kaynaklardır. Nüfusun artışı sonucu daha az verimli toprakların işlenmeye başlaması ya da belirli bir tarımsal arazide üretimin arttırılması için çalışmanın yoğunlaştırılmasıyla verimlilik düşmektedir (Kazgan, 2000, s. 84).

Toprakların kıt olması ve farklı verimlilik düzeylerinde olması rantın sebebidir. Zira topraklar sınırsız ve verimlilik özdeş olsaydı, kullanım için herhangi bir ödemeye gereksinim duyulmazdı (Ricardo, 1817, s. 70 aktaran; Tanyeri, 2000, s. 4). Diğer bir deyişle verimsiz toprağın nüfus artışı sonucu tarıma açılması, farklı tiplerde verimliliğe sahip kıt kaynaklar oluşturur. Bu sebeple de tarımsal üretimde belirli farklılıklar oluşmaktadır. Ricardo'ya göre marjinal topraklar, yani tarıma açılmış en verimsiz topraklar herhangi bir rant getirmezler (Kazgan, 2000, s. 84). Tarımsal üretimi arttırmanın ikinci yolu ise toprağın daha yoğun işlenmeye başlamasıdır. Bu durumda, yani belirli bir toprakta daha yoğun bir çalışma gerçekleştiğinde de verimlilik düşmektedir (Öztürk N. , 2010, s. 4).

Dolayısıyla, hem daha az verimli toprakların işlenmeye başlaması hem de aynı toprak parçasının daha yoğun işlenmeye başlaması azalan verim yasasından azade değildir. Bu iki temel sebep toprak rantının temelini oluşturmaktadır (Dinar, 2005, s. 118-119). Diğer bir deyişle toprak rantı, tarımsal üretimin arttırılması çabasına karşılık toprağın verimliliğin düşmesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (Heimann, 1968, s.94 aktaran; Tanyeri, 2000, s. 6). Dolayısıyla nüfus ve sermayedeki artışa paralel olarak tarımdaki verimliliğin düşüşüyle ürünlerin fiyatları yükselmektedir. Fiyattaki yükselme de rant olarak massedilmektedir. Bu rantın hem mutlak artışı hem de sermaye ve ücret karşısındaki oransal artışını göstermektedir (Kazgan, 2000, s. 85).

Ricardo ücreti, doğal ücret ve piyasa ücreti olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Doğal ücretten anlaşılması gereken, işçilerin yaşamını sayıca artmadan veya azalmadan sürdürmesine ve neslini sürdürmesine imkan veren fiyattır (Ricardo, 2008, s. 67). Piyasa ücreti ise piyasada belirlenmektedir. Buna göre, piyasa ücreti doğal ücretin üstündeyse işçiler refah içindedir ve dolayısıyla nüfus artma eğilimine girer. Nüfusun artması da piyasa ücretlerini doğal ücretlere doğru baskılar. Piyasa ücretinin doğal ücretin altında olması durumunda ise tam tersi gerçekleşir; işçi nüfusu azalır ve ücretler de doğal

ücrete doğru yükselir (Kazgan, 2000, s. 87). Diğer bir deyişle ücretler, serbest piyasada doğal ücrete doğru hareket etmektedir. Bu noktada Malthuscu nüfus teorisini temel alarak hareket ettiğini söylemek mümkündür (Öztürk N. , 2010, s. 6). Ancak ücretin belirli bir sabiti olamaz. Ücretler dönemden döneme ve ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla Ricardo ücreti tarihsel-toplumsal bir değişken olarak okumaktadır (Kazgan, 2000, s. 88). Daha net bir ifadeyle söylemek gerekirse Ricardo için ücret, verili bir tarihsel dönem içerisindeki asgari gereksinimleri içerdiği kadar, verili bir toplum içerisindeki gereksinimleri de içermektedir. Bu bağlamda ücret hem tarihsel hem de toplumsal değişkenlere karşı duyarlıdır. Bu noktada diğer bir önemli ilişki ise ücretler ile kar arasındadır. Çünkü, belirli bir anda rant oranı sabitken, ücretlerin payının artması karların payının azalmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan da, ücreti belirli bir anda sabit kabul ettiğimizde, rant oranı arttıkça kar oranı düşecektir. Dolayısıyla Ricardo'ya göre hem karla rant hem de karla ücretler arasında ters yönlü bir ilişki vardır (Tanyeri, 2000, s. 7).

Ricardo'ya göre bölüşümün üçüncü ayağını oluşturan kar, rant ödenmeyen toprakta yapılan üretimden ücretin payı çıkarıldıktan sonra kalan payın ismidir (Ricardo, 2008, s. 83-86). Diğer bir deyişle kar, üretimden elde edilen gelirden, diğer iki faktörün çıkartılması sonucu kalan artı ya da eksidir (Öztürk N. , 2010, s. 5). Hem rantla hem de ücretle arasındaki ters yönlü ilişkiden dolayı karlar düşme eğilimi göstermektedir. Serbest rekabet koşulları varsayımında, bütün sektörlerdeki kar oranı eşitlenme eğilimine girecektir. Bu kar oranı da tarımda üretilen kar oranına göre belirlenir (Kazgan, 2000, s. 92-93).

Her ne kadar sermaye için temel dürtünün kar olduğunu varsaymış olsa da, kar hadlerinin düşme eğilimi fikrini açıklamıştır (Öztürk N. , 2010, s. 5). Buna göre, rant ödendikten sonra kalan pay emekle sermaye arasında bölüşülecektir. Tarımda azalan verimler yasası gereği verimin giderek düşeceği varsayılmaktadır. Ancak ücretler uzun dönemde doğal ücret düzeyindedir (Kazgan, 2000, s. 87). Dolayısıyla kar hadleri düşme eğilimi göstermektedir. Çünkü verim düştüğünde iki şey gerçekleşebilir; ya yeni araziler tarıma açılacaktır, ki bu koşulda rantın payı büyüyecektir ya da

birimdeki emek miktarı arttırılacaktır, bu da çalışan sayısını arttırarak ücretin payını büyütecektir. Dolayısıyla Ricardo'ya göre karlar ve ücretler arasındaki ilişki antagonistik bir çelişkidir.

Ricardo'nun bölüşüm anlayışı, sınıflar arasındaki toplam gelirin paylaşımı şeklindedir. Dolayısıyla bölüşüm ilişkileri, birbiriyle ilişki halindeki sınıfların tanımlanmasının da bir yoludur. Ücret, kar ve rant arasındaki ilişki, belirli bir toplumdaki üç temel sınıfın birbirleri arasındaki ilişkiyi ve paylaşım sürecini belirlemek için kullanılmaktadır (Boratav, 2014, s. 30). İktisadi analizinin merkezine bölüşüm sorunsalına yerleştirerek Ricardo, marksistlerden marjinalistlere geniş bir alanda iktisadi düşünceyi etkilemiştir.

Klasik teorinin nüfusa ilişkin tezleri Adam Smith'te ruşeym halinde bulunsa da bütünlüklü hale gelmesi Malthus'la beraber gerçekleşmiştir (Kazgan, 2000, s. 86). Smith'in ilerlemeye duyduğu olumlu inancın etkisi henüz yaygınken Malthus nüfus üzerine söyledikleriyle, ekonomi politiğe, "kederli bilim" sıfatını kazandırmıştır (Heilbroner, 2015, s. 71).

Malthus'un nüfus kuramına göre insan nüfusunun geçim ürünlerine oranla daha büyük bir hızla artması sonucu sefalet yaygınlaşmaktadır. Geçim maddelerini gıda maddeleri olarak düşünen Malthus'a göre, nüfusun büyümesi önünde hiçbir engel yoksa nüfus geometrik, geçim ürünleriye aritmetik artmaktadır. Bu da sefalete yol açmaktadır (Turanlı, 2000, s. 76). Ancak buna rağmen, insan nüfusu bazı engellerle karşılaşarak nüfusun geçimlik oranları tam olarak aşmasını gerçekleştiremez.

Malthus'un nüfusa ilişkin teorisi dört temel ilkeyle açıklanabilir. Bunlardan ilki; nüfus daima geçim ürünleriye sınırlanmaktadır. İkincisi, geçim ürünleri bollığında nüfus kontrol altına alınmazsa artma eğilimi göstermektedir. Üçüncüsü, nüfusu kontrol altında tutan engeller ahlaki engeller, kötülük, ve sefalettir. Bunların içerisinde olumlu etkenler olarak, savaşlar, açlık, sefalet gibi ölüm oranlarını yükselten olaylar vardır. Önleyici etkenler ise ahlaki engeller ve doğum oranlarının düşürülmesidir. Ve son olarak ise nüfusun geometrik, geçim ürünlerinin aritmetik artışıdır (Kazgan, 2000, s. 87).

Nüfus teorisine paralel bir ücret teorisi geliştiren Malthus'a göre nüfus artışı kontrol edilemezse ücretler geçim ücretlerine kadar düşme eğilimi

gösterir. Ücretler, ücret fonu ile işçi nüfusu arasındaki orana göre belirlenirken, ücret fonunun sermaye miktarının bir oranı olarak düşünülmesiyle nüfusun artışı ücretleri geçimlik ücrete doğru baskılayacaktır. Nüfus artışının bir diğer sonucu ise rantların yükselmesidir. Dolayısıyla nüfus artışı Malthus'a göre karı da düşürmektedir (Öztürk N. , 2010, s. 6). Malthus, klasiklerin kuramının önemli bir ayağını oluşturacak olan nüfus kuramına yaptığı katkıyla klasik iktisatta önemli bir yer tutmaktadır.

Klasikler içerisinde diğer bir önemli düşünür ise Jean Baptiste Say'dır. Klasik okulun Fransız kuramcılarından olan Say, değerın üretiminde emek kadar sermaye ve toprağın da etkili olduğunu ve eşit öneme sahip olduklarını öne sürerek yeni bir maliyet teorisi geliştirmiştir. Alternatif maliyet teorisi adını taşıyan bu teoriye göre, malın elde edilmesinin maliyeti, uğruna vazgeçilen malın değerine bağlıdır (Bocutoğlu, 2012, s. 135). Diğer bir deyişle üreticinin iki mal arasındaki yaptığı tercihin sonucu ürettiği malın değeri üretmekten vazgeçtiği malın değeridir.

Kar hakkında ise önemli bir ayrım geliştirmiştir. Bu ayrım; iş gelirleri ve sermaye gelirleri ayrımıdır. Böylelikle kar da kendi içerisinde bir bölünmeye uğramıştır. İş gelirlerinden kasıt firmada çalışan çalışanlara verilen ücretken, sermaye gelirleri ise faiz ve riskten meydana gelirlerdir (Turanlı, 2000, s. 97). Diğer bir deyişle Say, kar ve faizi birbirinden ayırmıştır. Karın bu şekilde bölünmesi de sermayedarla girişimciyi birbirinden ayırmıştır.

Sonuç olarak Say, alternatif maliyet teorisiyle ve üretim faktörlerinin öneminin denkliğiyle neoklasik kurama da geçiş için önemli bir teorik uğrak oluşturmuştur (Öztürk N. , 2010, s. 7).

Mill'in klasik teoriye özgün katkısı ücret fonu teorisini bütünlüklü hale getirmek olmuştur. Bu teoriye göre ücret fonu sermayenin stokunun bir parçasıdır. Buna göre emek talebindeki artış, ücret fonundaki artışla ilişkilidir. Yani ücretlerdeki yükselme, sermayedeki artışa bağlanmaktadır. Üretim süreci içerisinde sabit sermayenin dışındaki tüketim malları nakdi ücretlerin karşılığıdır. İşçilerin ücretleri bu açıdan bir avans niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla işçiler bu malları satın aldığıında ücretler kapitaliste kar olarak geri dönmektedir. Sonuç olarak ürünün toplam değeri karla, ücret fonunu

karşılacak büyüklükte olmalıdır. Diğer taraftan işçi sayısı sabitken sermaye stoğu ve buna bağlı ücret fonu büyürse ücretler de yükselmektedir (Kazgan, 2000, s. 88).

Bölüşüm ve üretim ilişkilerinin yasalarını birbirinden ayrı bir şekilde ele alan Mill'e göre, üretimin evrensel yasaları olabilecekken bölüşümün tarihsel ve toplumsal olarak özgünleşecektir. Bölüşümü kurumsal yapının belirleyeceğini iddia ederek, üretim ve bölüşüm arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu da Mill'in kendi reformist görüşleri için önem taşımaktadır (Öztürk N. , 2010, s. 8). Diğer bir deyişle Mill'in reformist görüşleri için önemli olan, büyük karlar peşinde koşmak yerine bölüşümün herkes için geliştirici etkiler oluşturması olmaktadır.

Özetlemek gerekirse klasik okulun bölüşüm ilişkilerini ele alışı, toplumun sınıflı yapısı üzerinden şekillenmektedir. Buna göre toplumda varolan sınıflar, yani toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve işçiler arasında üretilen değerin bölüşülmesi bölüşüm teorisinin temel teorik sorunsalıdır. Klasikler kar, rant ve faiz üzerinde durarak belirli bir toplumda üretilmiş olan toplam ürünün, üretime katılanlar arasındaki bölüşümünün yasalarını bulmaya çalışmışlardır (Kazgan, 2000, s. 69). Kar ve ücret arasındaki, kar ve rant arasındaki çelişkileri ortaya koymalarına rağmen buna dönük müdahaledense, bu ilişkileri düzenleyen yasaları bulmayı denemişlerdir (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 93). Ücretlerin uzun vadede doğal ücrete doğru hareket etmesi eğilimi, kar oranlarındaki düşme eğilimi, azalan verimler yasası gibi temel yasaları bularak bölüşüm ilişkilerine dair ufuk açıcı temel savları ortaya koymuşlardır. Ancak, buna rağmen, eşitsizliğe dair net bir çözüm önerisi geliştirmemişlerdir. Her ne kadar Malthus'un nüfus teorisi, nüfusun artışının sefalet yol açacağını öne sürse ve birtakım çözüm önerileri getirse de bu, eşitsizlik sorununu çözmek gibi bir gaye gütmemektedir.

Klasik okulun liberal teoride hem devamlılığını hem de belirli anlamlarda kopuşunu işaret eden neoklasik okul, klasik değer teorisinde köklü dönüşüm yapan iktisatçıların okuludur. Neoklasikler, 1870'lerden 1920'lere kadar önemli etkiler oluşturmuş ancak keynesyen teorisinin yükselişiyle geri düşmüştür. 1980'lerden itibaren ise tekrar hakimiyeti ele geçiren görüş olma özelliğine sahiptir (Kazgan, 2000, s. 114).

Neoklasik okul, klasik değer teorisinde değişim yapan ve ücreti marjinal verime bağlayan anlayışı yerleştiren ancak genel olarak liberal teori içerisinde değerlendirilebilecek iktisatçılardan oluşmaktadır. Neoklasik okul, klasiklerin aksine toplumu bireylerden oluşan bir toplum olarak görmektedir. Böylelikle klasiklerin hem bölüşüm hem de eşitsizlik fikirlerinden köklü bir kopuşu işaret etmektedir. Zira kapitalist karı tutumluluğa dayandıran görüşleriyle, eşit bireylerin çektikleri zahmet sonucu farklılaşmamış değerler yaratacağını öne sürmekteydi. Bu durum, klasik değer teorisinin yerine marjinalizmin geçmesinin de önünü açmıştır (Kazgan, 2000, s. 115-117).

Neoklasikler için ilgilenilmesi gereken şey, politika ya da ahlaki beklentiler değil; herhangi bir gerçekleşebilir durumu veri kabul ederek, toplumsal adalet ya da ideal toplum gibi bir cevap vermeye mecbur olmaksızın, başkaca gerçekleşmesi mümkün durumlarla karşılaştırmaktır (Guerrien, 1991, s. 55). Örneğin, Robbins'e göre iktisat, kıt kaynakların alternatif gayeler arasındaki dağılımını izleyen nötr bir bilim olmalıdır (Kazgan, 2000, s. 115). Bu durum iktisadın normatifliğini tamamen ortadan kaldırarak, verili durumlar arasındaki kıyaslamalar yapması yönünde harekete geçirmektedir. Bu durum da esasen pozitif bilimliğe dönük atılan adımlar olarak anlaşılabilir (Saral, 2018, s. 47). Özellikle insanlar arasındaki ilişkileri de ihmal ettiği söylenebilecek bu sınırlı görüş, neoklasik iktisadın görüşlerinin temelini de oluşturmaktadır. Her ne kadar buna karşılık belirli ahlaki ölçütleri öne süren akımlar varsa da, neoklasik iktisat için bu nötr konum önemlidir.

Böylelikle neoklasik iktisat, tüketici için fayda maksimizasyonu ve üretici için de kar maksimizasyonu varsayımından hareketle, kaynakların dağılımını inceleyen bir teori oluşturmaktadır. Klasik emek değerinin yerini marjinal tahlil almış, klasiklerin sınıflar kavramı terkedilerek, çok sayıda birey ve firmadan oluşan bir topluluk olarak toplum fikri ön plana geçmiştir (Kazgan, 2000, s. 119). Böylelikle neoklasik iktisat, marksizmin klasik iktisada yöneltmiş olduğu eleştirileri de belli oranlarda atlatılabilmektedir.

Buradan hareketle marjinalist devrim, neoklasik iktisat için temel önemdedir. “Fiyatların ve maliyetlerin nihai tüketici talebi ve tüketicilerin görece marjinal faydaları tarafından belirlendiği düşüncesi” (Skousen, 2003, s. 187) olarak marjinalist teori, liberal iktisat içinde önemli bir halkadır.

Marjinalist teori değerin tüketicilerin değerlendirmelerinden meydana geldiği görüşünü öne sürerek klasik değer kavramını da önemli bir değişikliğe uğratmıştır (Skousen, 2003, s. 188). Diğer bir ifadeyle marjinalist devrim, klasik iktisattan neoklasik iktisada geçişin çok önemli bir teorik uğrağıdır. Marjinalist devrimle beraber liberal teorinin bölüşüme ilişkin anlayışı da değişmektedir. Son kertede kapitalizmin geleceğine dair düşüncede Ricardo ve Malthus'un karamsarlığındansa, Adam Smith'in iyimserliğinin geri gelmesinin koşullarını oluşturmaktadır.

Marjinalist devrim neoklasik teorinin klasik teoriden farklılaşmasında önemli bir uğraktır. Bu uğrakta değere ilişkin klasik sorunsal değiştirilmiş, emeğin değer yaratıcısı olduğu objektif değer kuram reddedilmiştir. Bu açıdan klasik kuramın temellerinde önemli bir değişikliğe işaret eden bu "devrim"i üç öncüsü; William Stanley Jevons, Leon Valras ve Carl Menger'dir. Buna göre marksizmin esiri olmuş olan objektif değer anlayışı iktisat için bilimsel bir veri sağlayamamaktadır. Klasik okulun ana savı olan emeğin değer yarattığı tezini reddederek yerine marjinalist subjektif fayda ilkesini ve tüketici faydasını yerleştirmişlerdir (Skousen, 2003, s. 187-188). Diğer bir deyişle marjinalist devrimle beraber neoklasiklerin değere ilişkin yaklaşımındaki ortak noktalar ortaya çıkmıştır.

Menger öncülüğündeki Avusturya okulu neoklasik iktisat için vazgeçilmez önermeler öne sürmüştür. Bunlar; değerin tüketici kökeni, marjinal fayda/maliyet ve subjektif değer savlarıdır. Değerin tüketici kökeniyle, üretim sürecinin yapısının ve fiyatının belirlenmesinin nihai taleple olacağını anlatmaktadır. Atıf teorisinin önemli bir dayanağı da bu yaklaşımdır. Atıf teorisine göre fayda, girdilerin değerini belirlemekteydi. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, bir hammaddenin tüketiciye sağladığı fayda dolaylıdır. Ancak bu dolaylı fayda üretilen malın nihai marjinal faydasına göre açıklanabilmektedir. Örneğin hammaddemiz demir, ürünümüz ütüyse, demirin değeri ütünün marjinal faydası tarafından belirlenmektedir. Marjinal fayda/maliyet fiyatların ve maliyetlerin son birim sınırında belirlendiğini öne sürmektedir. Subjektif değerle ise, değerin objektif olarak belirlenebilen bir şey olmadığını, üretici ve tüketicilerin taleplerine bağlı olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle Menger'in bu

yaklaşımı; değerin üretim maliyetlerinden soyutlanması anlamı taşımaktadır. Bir malın değerini belirleyen şey ise, bireyin gelir seviyesi ve tercihlerine göre davranışlarıdır. Bu anlamıyla değer tamamen subjektif olacaktır (Bocutoğlu, 2012, s. 147). Böylelikle uzun dönemde maliyetler sabit kalmamaktadır (Skousen, 2003, s. 191).

Bir diğer önemli değişim ise bölüşüm ilişkileriyle üretim ilişkilerinin tekrar bir araya getirilmesi olmuştur. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse gelir, ürünler üretildikten sonra dağılan bir faktör değildir, üretim sürecinin katılımcılarının, üretime kattığı katma değere göre üretilmektedir. Dolayısıyla her bir üretim faktörü, üretim sürecine kattığı katma değere göre ya da girdinin marjinal ürününe göre ödeme almaktaydı. Clark bunun bir doğal kanun olduğunu ve adil olduğunu vurgulamıştır. Bu bölüşüm işlemi ise, tam rekabet şartları altında gerçekleştiği için, bölüşümü yürüten güç de piyasa olmaktaydı. Dolayısıyla işçilerin verimliliğinin artmasıyla, firmanın karlılığını arttırması sayesinde ücretleri yükselme eğiliminde olacaktır (Skousen, 2003, s. 257-258).

Clark'ın teorisi doğrultusunda Wicksteed ve Wicksell de toplam ürünün süreç içerisinde tamamen tüketildiği varsayımını kanıtlamak istemiştir. Euler teoremi olarak anılan bu teoriye göre; tam rekabet şartları altında, her girdiye marjinal verimi kadar ödeme yapılırsa herhangi bir artık kalmamaktadır (Tanyeri, 2005, s. 36). Diğer bir deyişle Wicksteed ve Wicksell gerçekleşmiş olan bölüşümün, tam rekabet şartları altında olduğu varsayımı doğruysa, adil olduğunu kabul etmiş ve bölüşümü ayrı bir sorunsal olarak düşünmemiştir.

Marjinal verime göre bölüşümle ilgili erken dönemde Von Thünen'in uyarısı ise büyük oranda görmezden gelinmiştir. Von Thünen'e göre tam rekabet şartlarında ücretler marjinal verime eşittir. Dolayısıyla marjinal işçiden daha fazla katkı yapan işçiler de, marjinal işçinin verimine eşit ücret almaktadır. Dolayısıyla tam rekabet şartlarında ve marjinal verimlilik hesabına göre de işçi sömürsünün gerçekleşmesi mümkündür. Ancak Von Thünen'den sonra bu durum neoklasikler için kaçınılmaz bir durum olarak kabul edilmiştir (Kazgan, 2000, s. 122).

Ancak girişimcinin, işçiye oranla yüksek gelirlere sahip olmasının açıklanması sorunu hala yerinde durmaktadır. Buna ilişkin önemli bir savı Frank Albert Fetter geliştirmeye çalışmıştır. Fetter'in zaman tercihi teorisine göre bireyler, hemen alabilecekleri malları gelecekteki alabilecekleri mallara tercih etmektedir. Bu sebeple bireylerin uzun dönemli yatırımlar yapması için belirli mekanizmalarla kayıpların tazmin edilmesi gerekir. Bu da belirli bir prim ya da yıllık faiz oranı olarak açıklanmaktadır (Skousen, 2003, s. 264).

Konuya ilişkin ikinci bir açıklama da Böhm-Bawerk'in risk yüklenicisi olarak kapitalistler açıklamasında bulunmaktadır. Böhm-Bawerk'e göre, girişimciler risk almaktayken işçilerin herhangi bir risk almasına gerek yoktur. Her durumda ay sonu alacakları ücretlerle yaşamlarını sürdürmektedirler. Herhangi bir girişimin batması durumunda işçiler en fazla o ay alacaklarını alamazlarken, girişimci iflas, işyerini kaybetme ve borçlanma risklerini almaktadır. Bu sebeple piyasa girişimcinin aldığı riski, kar ve faizler yoluyla ödüllendirmektedir. Dolayısıyla bölüşümün önemli bir ayağını da risk unsuru oluşturmaktadır (Skousen, 2003, s. 207).

Neoklasik yaklaşım içerisinde marjinal verimlilik teorisinden ayrı bir yaklaşımı da Marshall geliştirmiştir. Arz ve talebi bir makasın iki ucu gibi düşünen Marshall, marjinal verimlilik yaklaşımını girdi arz fonksiyonlarını ihmal etmekle eleştirmektedir (Kazgan, 2000, s. 149). Böylelikle hem marjinalistleri hem de klasik kuramı belirli açılardan birbirine bağlamaktadır. Kısa dönemde fiyat arz ve talep eksenli belirlenirken, uzun dönemde üretim maliyetlerinin fiyatları belirlediğini öne sürmüştür. Dolayısıyla bu görüş faydayı değil de maliyeti değerin belirleyicisi konumuna getirmektedir. Bu sebeple de marjinal fayda teorisine Ricardocu teori arasında bir bağlantı kurmaktadır (Skousen, 2003, s. 229-230). Diğer bir deyişle Marshall, neoklasikler içerisinde, Ricardo'nun teorisine en çok önem veren isimlerden birisidir. Uzun dönemli fiyatların maliyet tarafından belirlendiği görüşüyle klasik okulun fikirlerini savunmayı sürdürürken, kısa dönemli fiyatlarda da marjinalist yaklaşımı benimsemiştir. Skousen'e göre "Marshall bir revizyonistti, devrimci değildi" (Skousen, 2003, s. 230). Yani Marshall, klasik iktisadi tam anlamıyla ortadan kaldırmayı değil, onda belirli revizyonlar yaparak sürdürmeyi hedeflemişti.

Marshall’a göre faiz ve karda hak edilmemiş bir gelir olarak rantın yeri yoktur. Faiz ve kar uzun dönemde ancak üretimin ilave girdilerini karşılayacak düzeydedir. Böylelikle Marshall için tek toplumsal artık kazanan sınıf toprak sahipleri olmaktadır (Kazgan, 2000, s. 151). Neoklasik yaklaşımın genel dengede artığın olmaması görüşünü bu anlamda sürdürmektedir.

Son olarak Walras’ın genel denge teorisine dayanarak Pareto Optimumu’nu geliştiren Vilfredo Pareto üzerine durulacaktır. Walras’ın genel denge teorisine göre; tam rekabet piyasasında değişimler yoluyla iki tarafın da sosyal faydası maksimize olmaktadır. Bu kurama göre, üretim faktörlerinin tam hareketliliği ve fiyat esnekliği varsayımı kabul edildiğinde, piyasa genel bir dengeye ulaşacaktır. Dengesizlik koşulları altında da sistemin el yordamıyla da olsa genel dengeye doğru hareket edeceğini öne sürmüştür (Skousen, 2003, s. 239). Diğer bir deyişle Walras, neoklasik iktisadın tam rekabet piyasasının, piyasaya giren herkesin karını ve faydasını maksimize edeceği görüşünü geliştirmiş ve sistemleştirmiştir.

Vilfredo Pareto’nun geliştirdiği Pareto Optimumu ise gerçekleşebilir bir durum ve bir başka durum arasındaki dengenin kıyaslanmasıyla anlaşılır. Yani birinci durumu başlangıç sayılırsa eğer, bireyler mübadele etmeye başlayacaklardır. Bu mübadeleler sonucu ikinci sonuç gerçekleşecektir. Eğer gerçekleşmiş olan ikinci sonuçta kimse mübadeleye zorlanmıyorsa, ikinci durum birinci duruma göre daha iyidir. Çünkü ilk durumda mübadele yapmayanlar sabit kalırken, mübadele yapanlar daha iyi durumdadır. Böylelikle ikinci duruma geçiş kimseye zarar vermiyorsa, ilk duruma göre tercih edildir (Guerrien, 1991, s. 55-56). Ancak bu model, hem süreklileşmiş olan değiş tokuşu görmezden gelmesi hem de herkesin yararına olacak politikalar uygulamanın zorluğu nedeniyle eleştirilmektedir (Skousen, 2003, s. 245).

Sonuç olarak neoklasikler, birtakım ayrılıklar dışında objektif değer anlayışını reddetmiş yerine subjektif değer anlayışını yerleştirmiştir. Piyasayı da tam rekabet piyasası olarak kabul etmiş ve bunu hem gerekli hem de toplumsal refah için yeterli şart olarak savunmuşlardır. Dolayısıyla emek değer teorisini yerinden etmiş, bölüşüm sorunsalını da, bölüşümü üretim süreci içinde görerek alanın dışına atmışlardır. Böylelikle bölüşüm

sorunsalına hiç değinmeden toplumsal refahın tek mümkün yolunun serbest rekabet olacağını savunmuşlardır (Kazgan, 2000, s. 138). Dolayısıyla bölüşüm sorunsalı, üretim sürecine giren faktörlerin marjinal verimliliğine göre dağıtılan ücretle ve artık olmayan süreçle doğal kanunların belirleyiciliğine bırakılmıştır (Skousen, 2003, s. 188).

1.2 Keynesyen Teoride Bölüşüm İlişkileri ve Eşitsizlik

Kapitalist sistemin varlığını ve sürmesini doğal kabul eden yaklaşımlar içerisinde Keynes ve keynesyenler devlet müdahalesinin zorunluluğu teziyle ayrıksı bir yer tutmaktadır. Keynesyenlerin ortaklaştığı temel noktalar; ekonomik faaliyetlerin dalgalanmalı doğası, paranın önemi ve devlet müdahalesinin istikrar açısından zorunlu olduğudur (Fisunoğlu & Köksel Tan, 2009, s. 33). Her ne kadar Keynes doğrudan bölüşüm ilişkileri üzerine bir teori geliştirmemişse de, *Para Üzerine İnceleme*'de bölüşüm sorunsalına yakınlaşmıştır. Burada geliştirilen yöntem ve teori, uzun dönem büyüme ve bölüşüm teorilerinin temelini oluşturmaktadır. Diğer taraftan *Genel Teori*'de geliştirilen tezlerden de kısa döneme ilişkin bölüşüm ilişkileri tezleri geliştirme imkanı vardır (Akyüz, 1980, s. 223).

Keynes, kapitalist sistemde iki temel sorunla ilgilenmiştir; tam istihdam ve gelir dağılımı. Ancak büyük oranda tam istihdam sorununun üzerinde durduğunu söylemek mümkündür (Çiftçi, 2018, s. 28). Keynes, klasiklerin ve neoklasiklerin bazı temel varsayımlarını eleştirerek işe başlamıştır. Örneğin Mahreçler kanunu olarak bilinen Say'ın “her arz kendi talebini yaratır” tezini reddederek, talepte yetersizlikler olabileceğini, bu sebeple talebin satın alma gücünü arttıracak şekilde desteklenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Arz yönlü anlayışın karşısına talep yönlü anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Diğer taraftan işsizlik sorunu üzerine eğilirken, irade dışı işsizliği vurgulamıştır. Buna göre serbest piyasanın kendi işleyişi halinde en iyiye ulaşacağı varsayımını eleştirerek, serbest piyasanın tam istihdamı tek başına sağlayamayacağını vurgulamıştır. Bu noktada irade dışı işsizliğin vurgulanması ayırt edici noktayı oluşturmaktadır (Aktan, 2002, s. 2). Diğer bir deyişle Keynes, klasik ve neoklasik teoriden farklı olarak tam istihdamın piyasanın serbestliğine bırakılmaması gerektiğini savunmuştur.

Keynes, klasik ve neoklasik anlayışların aksine bir kısa dönem analizine sahiptir. Bölüşüm ilişkilerine ilişkin yaklaşımı da bu noktada klasik ve neoklasiklerden ayrılmaktadır. Keynes, kısa dönemde efektif talebe göre belirlenen bir parasal bölüşüm analizine sahiptir. Zira Keynes, var olan ekonomik sistemin sürekli değişimini göz önünde bulundurmaya tercih etmiş, analizlerini bu sebeple kısa dönemle sınırlamıştır. İktisadi değişimin mutlak olduğu durumda sabit varsayımlarla akıl yürütmek ve saf teori ortaya koymak zorlaşmaktadır (Tanyeri, 2005, s. 40-41).

Genel Teori'de Keynes, esas olarak eksik istihdam durumu varsayımını incelemektedir. Tam istihdamın istisnai olduğunu vurgulayan keynesyen teoriye göre, serbest piyasa doğası gereği istikrarsızdır. Doğal olarak eksik istihdamın var olduğu bir toplumda gelir seviyesini ve bu seviyeye tekabül eden istihdamı incelemiştir. Eksik istihdam durumunda miktar uyumu mekanizmasının dengeyi sağlayacağını öne süren Keynes'e göre, bu mekanizmda fiyatlar ve ücretleri etkileyen faktörler yoktur. Eksik istihdamda üretimi arttırmak mümkündür ve bu yolla da gelir ve istihdam düzeyi artırılabilir. Ancak bu teori, gelir dağılımından çok gelir ve istihdam seviyesine ilişkindir. Bu sebeple keynesyen görüşlerin bölüşüme ilişkin temellerini genel olarak *Para Üzerine İnceleme* kitabı oluşturmaktadır (Ataman, 1996, s. 54-55).

Fiyat uyumu mekanizması sayesinde dengenin sağlandığı tam istihdam varsayımında ise yatırımlardaki artış yoluyla fiyatlar genel düzeyi artmaktadır. Parasal ücretler sabit kabul edildiğinde, fiyatlar genel düzeyinin artması gelir bölüşümünü ücretliler aleyhine bozmaktadır. Tasarruf oranlarındaki farklılıklar dolayısıyla da yatırım tasarruf dengesi ortaya çıkmaktadır (Akyüz, 1980, s. 559). Diğer bir deyişle, tam istihdamın varlığı koşullarında yatırımlar artabilir. Ancak böylesi bir artış, fiyatların genel durumunu da artıracaktır. Parasal bir bölüşüm ilişkileri anlayışı veri kabul edildiğinde fiyatlardaki artışa paralel olarak ücretlerde bir artış gerçekleşmediği sürece bölüşüm ücretliler aleyhine düşüş eğilimi gösterecektir.

Keynes'in ardılı olan neokeynesyen bölüşüm teorileri parasal ücretlerin sabitliğini ve yatırımların tasarruflardan bağımsızlığını ön varsayım

olarak kabul eden fiyat uyum mekanizması temelli teorilerdir. Michal Kalecki, Nicholas Kaldor, Luigi Pasinetti ve Joan Robinson'un katkılarıyla neokeynesyen teori ana hatlarıyla anlaşılabilir. Söz konusu yazarlar Keynes'in bölüşüme ilişkin çerçevesini kabul etmiş ve bu tezleri geliştirmiştir (Ataman, 1996, s. 55-56).

Kalecki her ne kadar Marx'ın modeli üzerinden teorisini geliştirmiş olsa da, Keynes'le ortak yönlerinin çokluğu sebebiyle keynesyen teori içerisinde anılmaktadır (Akyüz, 1980, s. 8). Kalecki'nin en önemli katkısı monopolleşme derecesine ilişkin görüşleridir. Buna göre, firmaların fiyatlarını kar maksimizasyonuna göre değil, rakip firmaların fiyatlarını ve reel maliyetlerini hesap ederek belirlemesi gerekmektedir (Çiftçi, 2018, s. 29). Diğer bir deyişle eksik rekabet koşulları veri kabul edildiğinde, marjinal maliyetin marjinal gelire eşitliğine dayalı bir fiyatlandırma mümkün değildir. Bu sebeple firmalar üretim maliyetleri ve rakip firmaların fiyatlandırmalarını dikkate almaktadır. Dolayısıyla ana üretim maliyeti, yani ücret ve ara mal maliyetlerinin üzerine konan bir kar marjıyla fiyat oluşmaktadır (Akyüz, 1980, s. 237).

Kalecki'nin modeline göre firmalar kar marjlarını artırmak ya da sabit tutmak istemektedir. Dolayısıyla üretim maliyetlerinde meydana gelen bir artış da kar marjını ve firmanın fiyatlandırmasını etkilemektedir. Bu etki iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Birinci varsayım mala olan talebin esnekliği varsayımından yola çıkarak, maliyetin artışının doğrudan fiyata yansımaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mala olan talep esnekse, fiyat artışından daha büyük bir oranda talep düşeceği için firmalar maliyetlerdeki artışı doğrudan yansıtma yoluna gitmeyeceklerdir. Ancak bu durum firmayı üretim miktarını düşürmeye götürebilir. Bu noktada üretim miktarındaki düşüş işsizliği artırabilir. Dolayısıyla firma sahibinin kar marjıyla işsizlik arasında bir tercih yapması gerekecektir. İkinci varsayım ise mala olan talebin esnek olmadığı koşullar üzerine inşa edilmiştir. Bu durumda firmalar maliyeti fiyata doğrudan yansıtmayı tercih edeceklerdir. Ancak bu durumda da fiyatların artması gerçek ücretlerde bir düşüşe yol açacaktır ve gelir dağılımını ücretliler aleyhine bozacaktır (Ataman, 1996, s. 56).

Monopolleşme derecesi kavramıyla ise genel olarak kapitalist sınıf içerisindeki bölüşümü incelemektedir. Eksik rekabet koşullarında monopolleşme derecesi firmaların fiyatları belirlerken belirli bir sınıra kadar talepten bağımsız davranabilmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla bir endüstride monopolleşme derecesi yüksek firmalar, diğer firmalara karşı daha yüksek bir kar marjı elde edebilmektedir. Ancak bu açıklama kısa döneme ilişkin bir açıklamadır. Kalecki toplumda iki sınıfın varlığını ve bölüşüm ilişkilerinin bu iki sınıf arasındaki mücadeleyle şekillendiğini düşünmektedir. Dolayısıyla uzun dönem bölüşüm ilişkileri sorununda gelir dağılımını etkileyen birçok karmaşık unsurun göz önünde tutulması gerekmektedir (Akyüz, 1980, s. 240-242).

Kalecki'nin bir diğer özgün katkısı ise işçilerin birikim yapmasının mümkün olmadığı varsayımını öne sürmesidir. Tüketim bölümünde kapitalistler ve işçilerin talebi oluşturduğunu düşünen Kalecki'ye göre, işçiler birikim yapamazken kapitalistler gelirlerini kısmen tüketmekte kısmen de tasarruf etmektedir. Ancak yatırım tasarruf eşitsizliğinin ortaya çıkması durumunda fiyatlar artarak reel ücretleri düşürmekte ve reel ücretlerdeki düşüşün sonucu olarak yatırım tasarruf eşitliği sağlanabilmektedir. Yani kapitalistlerin tüketimi sabitken yatırımlarını artırması reel ücretleri düşürmekte ve dolayısıyla gelir dağılımını ücretliler aleyhine bozmaktadır. Modelde işçilerin tasarruf yapmadığı varsayıldığı için yatırım tasarruf dengesi karların değişimiyle mümkün olmaktadır. Dolayısıyla da tasarruflar karları oluşturmaktadır (Akyüz, 1980, s. 234-235).

Kaldor'un modeli ise tam istihdamı veri kabul etmektedir. Dolayısıyla yatırım tasarruf dengesini sağlayan mekanizma fiyat uyumu mekanizmasıdır (Ataman, 1996, s. 56). Kaldor modelinin temel varsayımlarından birisi de ücret pazarlıklarının parasal ücretler olduğuna dayanır. İşgücü arzı parasal değişimlere ve reel ücretlerdeki değişimlere karşı duyarsızdır. Dolayısıyla fiyatlardaki değişebilirlik, ücretlerdeki değişebilirliğe göre daha yüksektir. Fiyat uyum mekanizması bu varsayıma dayanmaktadır. Kaldor'un modelinde işçilerin yalnızca ücret gelirine, kapitalistlerinse sadece kar gelirine sahip olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla işçi-kapitalist ayırımına dayanarak sınıfsal tasarruf fonksiyonunu veri kabul etmektedir. Bu iki sınıflı toplumsal

yapının milli geliri bölüşümü üzerinden incelemektedir (Akyüz, 1980, s. 553-554).

Bu modelde fiyat uyum mekanizması, dengeyi yakalamak için yatırımların artması ve fiyatları artması yoluyla hayata geçmektedir. Parasal ücretler sabit varsayıldığı ve işgücü arzı ücretlerdeki değişimlere duyarlı olduğu için, fiyatlardaki artış reel ücretlerdeki düşüşle sonuçlanmaktadır. Yatırımlar düzeyindeki artışın çok artması sonucu, yatırım tasarruf dengesinin sağlanabilmesi için reel ücretlerin düşüşü öyle bir seviyeye gelebilir ki, reel ücretler asgari ücretlerin altına düşebilir. Ancak Kaldor'a göre ücretlerin düşüşünün de bir sınırı olmalıdır. Bu sınır, işçi sınıfının siyasal gücüyle ve yasalarla belirlenmektedir. Dolayısıyla reel ücretler bu sınırın altına düşmeye başladığında işçiler karşılık verecektir. Böyle bir durumda artık parasal ücretlerin sabitliği varsayımı da geçerliliğini yitirmektedir. İşçi sınıfının pazarlık gücünü oluşturan sendikaların ücretler üzerindeki baskısı bir artış getirirse değişken üretim maliyetinde de bir artışa yol açacaktır. Bu artış, malların fiyatlarında da bir artışa yol açacaktır. Tam bu noktada ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkmaktadır. Bir yandan malların fiyatlarının artışı, sendikaların ücretlerin artışı için baskı yapmasına yol açmaktadır. Ancak ücretlerdeki artış da değişken üretim maliyetini artırdığından, fiyatlandırma yöntemi ise ortalama değişken üretim maliyetiyle kar marjının toplamı olduğundan, fiyatların artışına yol açmaktadır. Bu sarmal ise enflasyona yol açmaktadır. Kaldor'a göre tam istihdamda aşırı yatırımların sonucu olarak maliyetin artışından ötürü enflasyon ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tam istihdamda yatırım düzeyinin belirli bir seviyede tutulması gerekmektedir. Bu seviyenin geçilmesi enflasyona sebep olmaktadır (Ataman, 1996, s. 56-57).

Pasinetti modeli, temelde tam istihdam koşulları altında büyümeyi varsayarak, bölüşüm ilişkilerini bu perspektiften incelemiştir (Ulutürk & Ersezer, 2005, s. 100). Kaldor'dan farklı olarak işçilerin de kar geliri elde edebilmesi ve bu sayede uzun dönemde tasarruf ve birikim yapabilmesi varsayımını kabul etmektedir. Bu varsayımına göre işçilerle kapitalistlerin tasarrufları üzerinden elde ettikleri gelir oranı aynıdır. Bu sebeple işçilere kapitalistler tarafından ödenen gelir karların bir parçası olmaktadır. Böylelikle işçilerin gelirleri hem ücret geliri hem de kar geliridir. Bu modele göre

işçilerin tasarrufları iki yönde hareket edebilmektedir. Bunlardan ilki tahvil almaktır. Tahvil yoluyla elde edilen gelir ise faiz olmaktadır. İkincisi ise hisse senedi almaktır. İşçilerin tasarruflarını hisse senedine yatırdığı durumda ise üretim araçları mülkiyetine katılım söz konusu olmaktadır (Akyüz, 1980, s. 565-566).

Pasinetti ve Kaldor modellerinin ortak varsayımları ise yatırım kararlarının tasarruflardan bağımsızlığı savıdır. Yine ücret pazarlığının parasal ücretler üzerinden yapıldığı varsayımı da iki modelin ortak başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Yatırımların tasarruflardan bağımsızlığı tezi, yatırım kararlarının uzun dönemli etkilerle belirlendiğini ve bekleyişlere dayandığını varsaymaktadır. İki modelin dayandığı öncellerin vardıgı sonuç ise tam istihdam durumunda yatırımlardaki değişimlerin gelir dağılımını değiştirebileceği yönündedir. Zira tam istihdamın mevcut olmadığı bir durumda yatırımlardaki değişimler istihdam ve gelir düzeyini artırmaz (Akyüz, 1980, s. 652). Çünkü böyle bir durumda tam istihdam için ücretlerdeki düşüş, efektif talebi de kendisiyle beraber düşürecektir. Dolayısıyla efektif talep de düşüşe geçecektir ve reel ücretlerde bir değişim ortaya çıkmayacaktır. Dolayısıyla yatırımlar bölüşüm ilişkilerindeki değişimleri etkileyen esas faktördür.

Robinson'ın modeli ise, Kaldor-Pasinetti modelinin bütün keynesyen unsurlarını içermekle beraber, onlara göre birtakım özgünlükler taşımaktadır. Yatırımların tasarruflardan bağımsızlığı ve ücret pazarlıklarının parasal ücret üzerinden yapılması varsayımını kabul etmektedir. Ancak Kaldor-Pasinetti modelinden farklılıklar da göstermektedir. Örneğin; Kaldor-Pasinetti modelinin analizinden farklı bir şekilde Robinson modeli sadece denge durumuyla ilgilenmektedir. Yani, diğer bir deyişle, Robinson modeli kısa dönem dengesinin geçirdiği dönüşümlerin sürecinini incelenmesiyle ilgilenmektedir. Modeller arasında bir diğer farklılık ise, Robinson modelinde yatırımların gelir dağılımından bağımsız olmamasında yatmaktadır. Kar bekleyişleri ve arzulanan birikim oranına gelir dağılımının etkisi dolaylı olarak yatırımları etkilemektedir (Akyüz, 1980, s. 732).

Modele göre parasal ücretler, işgücü piyasasında bir talep fazlası olduğu durumlarda ya da ücretlerin asgari düzeyin altına düşmesi durumunda

artabileceğini söylemek mümkündür. Robinson, kapitalist tasarrufla ilgili keynesyen yaklaşımı sürdürmüş, kişisel tasarrufla firma tasarrufunun birbirinden ayrılması gerektiğini öne sürmüştür. Buna göre kişisel tasarruflar ile kardan yapılan firma tasarrufu birbirinden ayrı olarak değerlendirilmelidir (Ataman, 1996, s. 58). Dolayısıyla Robinson neokeynesyen anlayışı sürdürmüş, bazı eklemeler ve geliştirmeler yoluyla da katkı sağlamıştır.

Neokeynesyen yaklaşım, Keynes ve Kalecki'nin görüşleri temel alınarak bölüşüm sorununa ilişkin bir yaklaşım geliştirmeyi denemiştir. Birtakım varsayımların veri kabul edilmesi yoluyla bölüşüm analizine girişmektedir. Bu varsayımlar; ücretlerin parasal ücretler olarak belirlenmesi, yatırımların tasarruflardan bağımsızlığı tezleridir. Bu tezlerin bir uzantısı da ücretlerin gelir dağılımına etkisinin pasif, yatırımların ise aktif olmasıdır. Dolayısıyla gelir dağılımı büyük oranda mal piyasasında belirlenmektedir. İki sınıflı toplumsal yapıyı veri kabul eden bu yaklaşım için mal piyasasında fiyatlar üzerinden ücret ve kar arasındaki bölüşüm gerçekleşmektedir. Çünkü mal fiyatlarındaki değişim, parasal ücretler veri kabul edildiği için, gerçek ücretler üzerinde etkiler yapmaktadır. Ancak bu durumda işçilerin de siyasal ve sosyal karşı çıkışları gerçekleşebilmektedir. Bu durumda da ücret-fiyat sarmalı ve enflasyon sorunu ortaya çıkabilmektedir (Ataman, 1996, s. 55). Ancak diğer taraftan Akyüz'e göre; keynesyen ve neokeynesyen yaklaşımlar bütünlüklü bir bölüşüm teorisi sağlamaktan uzaktır. Zira bütün modeller enflasyonun var olmadığı ve parasal ücretlerin belirli bir aralıkta sabit olduğu varsayımından yola çıkarak bölüşümü incelemektedir. Kısa dönem ve uzun dönem analizlerinin farklılığı vurgulansa da, uzun dönemde bir çok siyasal ve ekonomik güçlerin etkisi öncelik kazanmaktadır. Kısa dönemli analizlerin ise, bu analizlerden yola çıkarak uzun dönemli analizlere varabilme iddiasında olabilmesi için enflasyon sorununu açıklamak zorundadır. Ancak, Akyüz'e göre, keynesyen modellerin, enflasyon sorununu aşamadıkları ve dolayısıyla da bütünlüklü bir bölüşüm teorisi oluşturmadığını söylemek mümkündür (Akyüz, 1980, s. 733-734). Hem Keynes'in açık bir bölüşüm teorisinin olmaması, keynesyen yazında da bu konunun ihmal edilmesine yol açmıştır (Saral, 2018, s. 47).

1.3 Ekonomi Politikin Eleştirisi; Marksizm ve Bölüşüm İlişkileri

Bölüşüm ilişkilerine yaklaşım konusunda inceleyeceğimiz üçüncü ana görüş marksizmdir. Her ne kadar marksizm klasik ekonomi politiğin içinde değerlendiriliyorsa da (Öztürk N. , 2010, s. 9) Marx'ın başyapıtı *Kapital*, “Ekonomi Politiğin Eleştirisi” başlığını taşımaktadır. Bu başlıktan da anlaşılacağı üzere Marx klasik ekonomi politiğin dışında konumlanmaya çalışmış ve hatta bazı yazarlara göre de büyük bir kopuş gerçekleştirip bir bilim inşa etmiştir (Althusser, 2015, s. 43). Marx da *Kapital*'in önsözünde bu yargıyı destekleyecek şekilde, bilimsel başlangıçların zor olduğunu bu açıdan kendi eserinin de böyle bir zorluğa sahip olduğu noktasında okuru uyarmıştır (Marx, 2011, s. 17). Marx'ın çalışmaları geniş yankı uyandırmış ve büyük bir etki bırakmıştır.

Marx klasiklerden farklı olarak her zaman geçerli bir genel teori kurma amacında olmamıştır. Çünkü Marx'a göre her üretim tarzı kendi yasalarına sahiptir ve kapitalizm de bu üretim tarzları içerisinde bir üretim tarzıdır. Dolayısıyla kapitalizmin yasaları kendine özgü olduğu gibi, vakti geldiğinde ortadan kalkacaktır. Diğer taraftan burjuva üretim ilişkileri, insanlık tarihinin son sınıflı ilişkisidir. Her toplumda iktisadi altyapının üzerinde ona uygun düşen bir üstyapı yükselir. Toplumun belirli bir aşamasında üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki giderek büyür ve üretim ilişkileri üretici güçlerin engeli haline gelir. Ve bu anda eski üretim tarzı yerini yenisine bırakmaya başlar. Üstyapının altyapıdaki bu değişime direnmesi nafiledir, sonucu geciktirse bile değiştiremeyecektir. Marx'ın analizi asya üretim tarzı, antikçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzlarını ortaya koymaktadır. Buna göre toplumlar üretim tarzlarıyla birbirlerinden ayrılmaktadır (Marx, 1979, s. 26-27).

Bu görüşler daha sonra tarihsel materyalizm adını alacak olan görüşleridir. Bu görüşlere dayanarak Marx hem klasikleri eleştirmiş hem de kendi görüşlerini sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak yaygın kanının aksine Marx, kapitalist toplumda sınıfların varlığını keşfetmemiştir. Sınıfların varlığını keşfedenlerin kendisinden önce gelen klasikler olduğunu vurgulayan Marx, kendi özgün katkısını şu üç başlık altında toplamaktadır; birincisi, sınıfların varlığı, üretimin gelişmesinin aşamalarına bağlıdır, ikincisi, sınıflar mücadelesi zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne varır ve

üçüncüsü, proletarya diktatörlüğünün sınıfsız toplumu kuracağıdır (Marx & Engels, 1996, s. 40). Bu çerçevede içerisinde Marx, *Kapital*'de görüşlerini serimlemiştir.

Marx'a göre de metanın iki değeri vardır. Bunlar kullanım değeri ve değişim değeridir. Bu noktada klasikleri izleyerek kullanım değerinin bir öznel yararlılık olduğunu belirtirken değişim değerinin toplumsal olarak belirlenen bir değer olduğunu söylemektedir. Kullanım değerleri metaların bir niteliği olarak belirirken, değişim değeri ise sadece bir niceliktir (Marx, 2011, s. 49-52). Klasikler metanın değerini belirtirken üretim maliyeti kavramını kullanmaktaydı. Marx bu noktada itiraz etmektedir. Marx'a göre metada cisimleşen değer, o metanın üretilmesi için gerekli olan toplumsal emek zamanıdır (Marx, 2011, s. 53). Dolayısıyla bir metanın değeri yalnızca o metada cisimleşmiş olan toplumsal emek zamanıyla ölçülmektedir. Ancak Marx, emeğin toplumsal niteliğini vurgulamaktadır. Çünkü, kişinin kendisi için ürettiği herhangi bir şey ancak kullanım değeri olabilmektedir. Dolayısıyla bir emeğin meta üreten bir emek olabilmesi için bir toplumsal işbölümü içerisinde hayata geçiyor olması gerekmektedir (Marx, 2006, s. 39).

Değer teorisine ilişkin Marx'ın özgün katkısı ise artık-değerdir. Klasikler karın, rant ve ücret payı düştükten sonra gelirden kalan pay olduğunu düşünürken Marx, karın tek kaynağının işçiye ödenmemiş olan emek zamanı olduğunu düşünmektedir. Çünkü Marx'a göre sermayenin piyasadaki işlemlerinde bir artık oluşamaz. Bu yüzden piyasada eşdeğerler takas edilmektedir. Dolayısıyla bir metada cisimleşen değerle, onun piyasadaki dolaşımı eşdeğerler mübadelesi şeklinde gerçekleşir. Her ne kadar birtakım fiyat oynamaları yapılsa da bu piyasa tarafından dengelenmektedir (Marx, 2011, s. 166). Bu nokta kritik bir bağlama işaret etmektedir. Eğer piyasada metanın üzerine bir değer eklemek mümkün değilse, sadece eşdeğerler takas olunuyorsa, kar nereden gelmektedir? Marx buna özel bir meta yani emek gücü metası demektedir. Emek gücü, klasik iktisadın emek kavramının yerine Marx'ın önerdiği kavramlardan birisidir. Emek gücünden anlaşılması gereken, bir kullanım değeri üretmek için sarf edilen fiziksel ve zihinsel yeteneklerdir (Marx, 2011, s. 170). Bu noktada, karın ortaya çıktığı yer artık üretim sürecidir. Üretim sürecinde emek gücü metasının üretken bir

şekilde tüketilmesiyle, metaya belli bir oranda değer aktarılır. Ancak metalara aktarılmış bu değerın tam karşılığı ödenmez. Emek gücünün kendisini yeniden üretmesi için gerekli olan ücret ödenir ve emek süreci devam eder. 6 saatlik bir emek zamanı harcamasıyla emek gücünün yeniden üretimi için gerekli olan değer üretilmiş olsa da, emek süreci burada noktalanmaz, söz gelimi 6 saat daha devam eder (Marx, 2011, s. 209). İşte bu karşılığı ödenmeyen değer, kapitalistin el koyduğu artık-değeri oluşturur.

Bu noktada üretim araçlarıyla ilgili çözümlemesini de hatırlatmak gerekmektedir. Zira Marx'a göre makinelerin değer üretmesi olanaksızdır. Makineler ancak üretken bir şekilde tüketilebilirler. Ancak bu durumda da makineler sadece kendilerinde birikmiş olan değerın bir kısmını üretilen metaya aktarılabilirler (Marx, 2011, s. 371-373). Bu sebeple Marx üretim sürecine girmiş olan sermayeyi; değişir sermaye ve değişmez sermaye diye ikiye ayırır. Ham maddelere, emek araçlarına çevrilen kısım değer üretmediği, yalnızca kendi değerının bir bölümünü aktardığı için değişmez sermaye olarak adlandırılırken, emek gücüne çevrilen kısım değer ürettiği için değişir sermaye olarak adlandırılır (Marx, 2011, s. 210). Dolayısıyla Marx'a göre bölüşüm süreci, üretim sürecinde belirlenmiştir ve bu sebeple üretim süreci esaslı bir çözümlemeyle anlaşılabilir (Turan, 2017, s. 146).

Marx bölüşüm teorisine özgün bir alan ayırmamıştır. Bölüşümün üretim sürecinde belirlendiği tezini, artık-değer sömürüsüne dayandırmıştır. Bu sebeple bölüşüm, henüz emekçiler meta üretirken belirlenmiştir. Sınıflar mücadelesinin ilk uğrağı ve bölüşüme ilişkin fikirlerin temel dayanağını da bu sav oluşturmaktadır (Turan, 2017, s. 147).

Diğer taraftan Marx'ın analizinin bir boyutunu da egemen sınıflar arasındaki bölüşüm oluşturmaktadır. İkinci bölüşüm süreci ise, esas olarak dolaşım süreci içerisinde analiz edilmektedir. Buna göre, meta sermayenin para sermayeye dönüşümü için tüccar kapitalistin de sürece dahil olması gerekmektedir. Bu şekilde artık değer farklıca kapitalistler arasında bölüşülmektedir. Ancak bölüşümün kaynağı olan değer yine, sadece, üretim sürecinde emekçi tarafından üretilmiş olan değerdir (Turan, 2017, s. 153-154).

Marx ve Marx sonrası marksizm eşitsizlik üzerine gelişkin bir literatür bırakmışsa da bu literatür esas olarak *Kapital*'in ünlü formülü

“mülksüzleştirilenler mülksüzleştirilirler” ifadesiyle özetlenebilir (Marx, 2011, s. 729). İlkel birikim sürecinde üretim araçlarından kopartılmak suretiyle mülksüzleştirilmiş olan proleterlerin, kendilerini mülksüzleştiren kapitalistleri mülksüzleştirmesi yoluyla bu düzenin yerini özel mülkiyetin olmadığı topluma bırakacağı savını öne sürmektedir. Dolayısıyla Marx’ın bölüşüm sorununa ilişkin ilgisi bölüşümün nasıl düzenleneceği sorunu değil, bölüşümün verili durumunun dayanağı olan üretim sürecinin sonuçları olmuştur.

Özetlemek gerekirse, liberal yaklaşımı klasik ve neoklasikler olarak ayırabilmek mümkündür. Klasik okulun yaklaşımı iktisadi analizin merkezine bölüşüm sorunsalını oturtmaktır. Buna dayanarak sınıflı bir toplum analizi yapan klasikler, üretilen toplam ürünün kar, rant ve ücret arasındaki dağılımını incelemektedir. Neoklasikler ise marjinal verimlilik ve marjinal fayda teorilerini birleştirerek bölüşüm teorilerini oluşturmuştur. Neoklasiklere göre toplum sınıflardan değil bireyler ve şirketlerden oluşmaktadır. Klasiklerin sınıf analizini terk ederek üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre gelirin dağıldığını öne sürmüştür. Dolayısıyla neoklasikler için bölüşümün adil olmadığını iddia etmek mümkün değildir. Keynes ve keynesyen okul ise açıkça bir bölüşüm teorisine sahip olmasa da gelir eşitsizliğinin olumsuz sonuçları üzerine eğilmiştir. Marx ve marksistler ise bölüşüm ilişkilerini üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak tanımlamıştır. Artık değer teorisine göre, kapitalistin işçiden el koyarak elde ettiği kar üretim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple üretim ilişkilerinin analizi bölüşüme ilişkin sonuçları da ortaya koymaktadır (Sara, 2018, s. 44-53).

Bölüşüm ilişkilerinin analizine dair bu farklı görüşleri incelemek, temel gelir tartışmasının ele alınacağı teorik bağlam açısından önemlidir. Zira eşitsizliklere dair bir öneri geliştirmek için, eşitsizlikleri ortaya çıkaran ilişkileri incelemek gerekmektedir. Ancak aynı konu üzerine üç ana yaklaşımın yorumlarını inceleyerek sorunu daha iyi anlamak mümkündür. Dolayısıyla bölüşüm ilişkilerine dair yaklaşımlardan destek alarak, Temel Gelir önerisinin eşitsizlikler üzerindeki olası etkilerini incelemek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEMEL GELİR TARTIŞMALARINI ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR VE EŞİTSİZLİK

İnsanlığın tarihsel gelişimi içerisinde ortaya çıkmış bir olgu olarak eşitsizlik çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bu yönüyle kapitalist üretim tarzından da eskidir (Özerkmen, 2004, s. 137). Ancak iktisatın ilgi alanı haline gelen eşitsizlik, kelimenin sözlük anlamı olan eşitsizlik değildir. Bu anlamda belirli bir sınırlama yapmak gerekmektedir. TDK Sözlük'teki tanımına göre eşitsizlik, iki veya daha fazla şeyin birbirine denk olmaması durumudur¹. Ancak Piketty'nin ekonomik analizin merkezine yerleştirmeyi denediği eşitsizlik ise daha özel bir tanıma hak etmektedir. Buna göre eşitsizlik sermayeyle emek arasında, zenginliğin bölüşümü sorunu etrafında ortaya çıkmış ekonomik bir tanımdır (Piketty, 2014, s. 17). Dolayısıyla eşitsizliğin bu tanıma üretim faktörlerinin ortaya çıkan zenginliği bölüşümünde var olan bir paylaşım sorununa tekabül eder.

Tarihsel olarak eşitsizlik, belirli süreçlerde dalgalanmalar gösteren ancak ulaşması gereken bir dengeye doğru hareket etmeyen bir süreçtir. Zira bu dalgalanmalar olması gereken bir orana doğru hareket etmekten ziyade birçok belirlenim ilişkisi altında hayata geçtiğinden farklı gelişir. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler, başka birçok alanın etkisini taşımış, onların hem sebebi hem de sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla eşitsizliği inceleme girişiminin, incelenen yerin tarihiyle ilişkisi içinde ele alınması gereklidir (Piketty, 2014, s. 293).

Piketty eşitsizlik sorununu tarihsel bir perspektif içinde ele almaktadır. Piketty'nin analizi bu açıdan büyük bir veri birikimi ve incelemesine dayanır. Böyle bir perspektif ile Piketty hem geniş bir eşitsizlik literatürü ortaya koymuş hem de geniş bir veri seti temelinde eşitsizlik meselesini ele almıştır. Hem klasik hem de neoklasik okulun ekonomik eşitsizliğe karşı ortak metodolojik tutumu sorunu bireysel eksikliklere dayanarak açıklamaktır. Ancak Piketty çalışmasında üretim faktörlerinden bireysel eşitsizliğe, makro seviyede ortaya çıkan üretim ve birikim süreçlerinden mikro sonuçlara ve

¹ Erişim linki: <https://sozluk.gov.tr/>

dağılıma doğru hareket etmiştir. Diğer bir deyişle, genelden özele doğru yapılan araştırma toplumsal olandan bireysel olana doğru araştırmanın güçlü yanlarını içermektedir. Bu sayede ampirik ve teorik olarak da daha güçlü bir konum edinmiştir (Özen & Voyvoda, 2014, s. 675).

Piketty'nin benimsediği metodolojik yaklaşım literatürde çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Memiş (2014) Piketty'nin benimsediği yöntemin ondan önce başka iktisatçılar tarafından da benimsendiğine dikkat çekerek bu yöntemin bir takım yetersizlikler barındırdığını belirtmiştir. Bu anlamda, Memiş öncelikle Piketty'nin kullandığı sermaye kavramının Marx'ın sermaye tanımı ile karşılaştırıldığında oldukça zayıf olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Eisenstein'in eleştirisinden de destek alarak, Piketty'nin eşitsizlik çözümlemesinin zayıf olduğunu vurgulamıştır. Çünkü sermayenin sömürsünün açıklanması için, ırkçılık ve ataerki gibi güç ilişkilerinin de hesaba katılması gerekir. Dolayısıyla eşitsizlik yalnızca ekonomik göstergelerle değil, ırkçılık ve ataerki gibi sömürü biçimlerinin de birlikte analiz edilmesiyle anlaşılabilir. Buna göre eşitsizlik analizi cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi başkaca sömürü ve ayrımcılık pratiklerini de dikkate almalıdır. Eşitsizliği ele aldığı verilerin de yetersiz olduğunu öne süren Memiş, zaman yoksunluğu ve zaman sahipliği bakımından eşitsizlik kavramlarını önermektedir (Memiş E. , 2014, s. 699). Ancak, bu tez açısından eşitsizlik literatürüne yaptığı önemli katkı ve referans olma özelliği sebebiyle Piketty'nin eşitsizlik analizi takip edilerek, sermaye ve emek arasındaki eşitsizliğin tarihsel analizi takip edilecektir.

Bu bölümde temel gelir tartışması bağlamında ele alınması gereken eşitsizlikler öncelikle tarihsel olarak bir çerçeve içinde sunulmaya çalışılacak ve daha sonra günümüzde temel gelir tartışmasının temelini oluşturan küreselleşme bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

2.1 Tarihsel Olarak Eşitsizlik

Piketty'nin eşitsizlik literatürüne katkısı çok yönlüdür. Özellikle literatüre gelişkin bir veri seti sunması ve bu verilerin uzun dönemli bir zamanı kapsamı bakımından önemlidir. Araştırmacılar için sunduğu ilk verilerin kapsamı da tarihsel olarak eşitsizliği incelemek açısından önemlidir (Özen & Voyvoda, 2014, s. 666). Bu noktada analizi ve verileri

serimlemeden önce kavramların açıklanması gerekmektedir. Zira kavramlar, verilere bakışımızı da değiştirebilecektir. Piketty'nin ulusal sermaye kavramı; tarım arazileri, konutlar, diğer yurtiçi sermaye ve net yabancı sermayenin toplamına işaret etmektedir. Ancak tarihsel süreç içerisinde sermayenin bileşiminde de değişimler yaşanmıştır. Örneğin 18. yüzyılın başında tarım arazilerinin ulusal sermaye içerisindeki oranı üçte iki gibi yüksek bir seviyeyken, 21. yüzyıla gelindiğinde bu oran %10'lar seviyesine düşmektedir (Piketty, 2014, s. 126). Diğer bir deyişle, ulusal sermayenin bileşiminde yüzyıllar içerisinde birtakım değişimler yaşanmış ancak tanım olarak sermaye sabit tutulduğunda bu değişimler sermaye gelir oranı üzerinde karşılaştırma yapılamayacak düzeyde bir değişim yaratmamıştır. Buna sermaye tanımının ele alınış biçimi önemli ölçüde olanak sağlamaktadır.

Sermaye tanımına paralel olarak satınalma gücündeki değişim üzerinden gelirdeki değişimleri de ele alabilmek mümkündür. 1700-2012 yılları arasında gerçekleşen kişi başına üretimdeki büyüme oranı yıllık ortalama %0,8 olarak gerçekleşirken, üç yüz yıl içerisinde on kat civarında bir büyümeye sebep olmuştur. 1700'de 70 avro olan bu gelir, 2012 yılında 760 avroya yükselerek on katından fazla büyümüştür. Ancak bu analize karşı Piketty'nin uyarısı da kulak ardı edilmemelidir. Zira sadece gelirler arasındaki farkı temel alarak toplumlar arasında kıyaslama yapmak yerinde olmayacaktır (Piketty, 2014, s. 91).

Avrupa kıtası baz alındığında satınalma gücünün 1700-1820 arasında yükseldiği, 1820-1913 arasında iki katından fazla arttığı ve 1913-2012 arasında altı katından fazla arttığı görülmektedir (Piketty, 2014, s. 92). Bu görüngülerin yanında 19. yüzyıl kişi başına üretimde sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştiği bir süreç olmuştur. Yine de bu büyüme uzunca bir süre nüfusun büyük bir kısmı için hissedilir olmamıştır. Büyümenin hissedilebilir hale gelmesi ancak 20. yüzyıl da mümkün olmuştur. Bu artışın anlamı ise, altı kat fazla üretip altı kat fazla tüketmek değildir. Örneğin gıda ürünlerinde böylesi bir artış anlamsız bir artış olurdu. Ancak bu dönüşüm büyük oranda tüketim kalıplarındaki bir dönüşümle gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde endüstriyel ürünler ve hizmetlerin de dahil olduğu yeni bir tüketim kalıbı yaygınlaşmıştır (Piketty, 2014, s. 92).

Bahsi geçen büyümenin anlamı büyük oranda sektörlerin dönüşümüne tekabül etmektedir. Örneğin Fransa’da üç yüz yıl içinde tarım istihdamı büyük oranlı bir düşüş gösterirken, hizmet istihdamı büyük bir artış gerçekleştirmiştir. 1800’de tarım istihdamı %64’ten, 2012’de %3’e düşmüş, hizmet istihdamı ise aynı tarihler baz alındığında %14’ten, %76’ya kadar yükselmiştir. Bu durum ABD’de de benzer seyretmiştir (Piketty, 2014, s. 96). Diğer bir deyişle büyüme, sektörlerdeki dağılımın da değişmesi anlamına gelmiştir. Bu noktada sermaye bileşimindeki değişimle paralelliği görebilmek de mümkündür. Elbette büyüme yaşam koşullarında ciddi bir iyileşme de sağlamıştır (Piketty, 2014, s. 98).

Ulusların Düşüşü’nde dünyadaki eşitsizliğin kaynağı üzerine öne sürdükleri savlarında Acemoğlu ve Robinson (2014); İngiltere ve Fransa’nın tarihteki müstesna yerine işaret etmektedir. Buna göre İngiltere ve sömürgelerinin sanayileşmenin ve teknolojinin öncülüğünü yapmasında Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkarttığı kapsayıcı siyasal ve ekonomik kurumların yenilikleri benimsemesi önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da kapsayıcı kurumlar sayesinde yeni teknolojiler ve yenilikler karşısında engel oluşturmadığından, teknolojik gelişme mümkün olabilmıştır. Ancak Avrupa’nın geri kalanında hakim olan mutlakıyetçilik bunun önünde önemli bir engel oluşturmaktaydı. Fransa gerçekleşen 1789 Devrimi sayesinde mutlakıyetçilikten kurtulabilmiş ve bu sayede sanayileşmeyi hayata geçirebilmiştir. Fransız Devrimi sayesinde hayata geçen kapsayıcı ekonomik ve siyasal kurumlar sanayileşmeyi engellememiştir. Hatta Fransız Devrimi’nin yayılması yoluyla bazı komşu ülkelerde de kapsayıcı kurumların önünü açmış; Belçika, Hollanda, İsviçre, Almanya ve İtalya’nın bir kısmında sanayileşmenin ilerlemesine yardımcı olmuştur (Acemoğlu & Robinson, 2014, s. 291-293). Başka bir deyişle İngiltere ve Fransa’nın veri olarak kabul edilmesi, Avrupa’da ekonomik gelişmenin lokomotif olmalarından dolayı mümkündür. İngiltere ve Fransa kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumları sayesinde, Avrupa’nın geri kalanına nazaran daha erken bir biçimde büyüme rotasına girmiş ve refahın paylaşımında adımlar atmıştır.

Zenginliğin ve yoksulluğun dağılımında tarihsel bir perspektif içerisinden bir kuram ortaya koymayı deneyen Acemoğlu ve Robinson (2014), kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumların varlığıyla, sömürücü ekonomik ve siyasi kurumların varlığı belirleyici önemdedir. Elbette sömürücü kurumlarla da büyüme sağlanabilir ancak bu durumda sömürücü elitin çıkarları doğrultusunda sağlanabilen bir büyüme olacaktır. Böylelikle büyüme sürdürülebilir olmaktan çıkacaktır. Ancak kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumlar sayesinde büyümenin sağlanabileceği tezi tarihsel perspektifte İngiltere ve Fransa özelinde göz önüne serilmeye çalışılmıştır (Acemoğlu & Robinson, 2014, s. 407-408). Bu sebeple İngiltere ve Fransa üzerine geliştirilen bir analizin de, küresel eşitsizlikler ve başkaca ülkelerdeki eşitsizlikler açısından örnek oluşturabileceği düşünülebilir.

Bu tanımlar ve açıklamalar ışığında sermaye gelir oranlarındaki dönüşümü incelemek mümkündür. 20. yüzyıl sermaye gelir oranı açısından bir U eğrisine sahiptir. Bu oran 1914-1945 arasında üçte bir oranda düşmesine rağmen 1945-2012 arasında iki katını aşmıştır. Dolayısıyla sermaye gelir oranı 2010'lara gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı öncesi seviyesine geri dönmüştür. Analizinin temeline Fransa ve İngiltere'yi yerleştiren Piketty'nin verilerine göre, İngiltere'de 1700-1910 yılları arasında ulusal sermaye, milli gelirin altı ila yedi katı arasında seyrederken, 1910'lardan itibaren sert bir düşüş göstererek, 1950'de dip noktasını görmüş ve iki katından biraz fazla bir orana sahip olmuştur. Ancak 1950 sonrası sermaye/gelir oranı tekrar yükselmeye başlamış, 2010'lu yıllarda sermaye milli gelir oranı beş katın üstünde gerçekleşmiştir. Tablo 2.1'de İngiltere'de sermaye/milli gelir oranının yıllar içerisindeki değişimi ve sermayenin bileşimindeki değişim gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere oran sadece 1910-1950 yılları arasında düşüş göstermiş, hemen sonrasında artışa geçmiştir. Bu açıdan bir U grafiği ortaya koymaktadır (Piketty, 2014, s. 124-125).

Tablo 2.1. İngiltere’de Ulusal Sermaye/Milli Gelir Oranı, 1700-2010

(% Milli Gelir)	Ulusal Sermaye	Tarım Arazileri	Konut	Diğer Yurtiçi Sermaye	Net Yabancı Sermaye
1700	%703	%414	%124	%166	%0
1750	%681	%360	%107	%214	%5
1810	%687	%309	%112	%257	%10
1850	%694	%243	%104	%308	%39
1880	%672	%172	%122	%279	%100
1910	%679	%33	%145	%325	%176
1920	%288	%38	%71	%95	%84
1950	%235	%17	%94	%130	-%6
1970	%333	%10	%124	%193	%6
1990	%462	%6	%186	%274	-%4
2010	%523	%3	%300	%240	-%20

Kaynak; Thomas Piketty, <http://piketty.pse.ens.fr/files/capital21c/en/pdf/supp/TS3.1.pdf>, Piketty-Zucman 2013, UK.xls, links frozen on 01-24-2013.

Bir diğer inceleme ve veri seti de Fransa’da sermaye ve milli gelir oranının yıllar içerisindeki değişimidir. Bu değişim Tablo 2.2’de verilmiştir. İngiltere’nin aksine Fransa’da 1880-1910 yılları arasında da bir düşüş eğilimi görülmektedir. Ancak esas düşüş 1910-1950 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1910 öncesi yalnızca 1880 yılında altı katından yüksek bir seviyede duran bu oran, geriye gidildikçe yedi katın üstüne çıkmaktadır. 1910 ve 1950 yılları arasında üç katın altına inerek, incelenen dönemler arasındaki dip noktasını görmüştür. Böylelikle sermaye ve milli gelir arasındaki uçurum kapanmıştır. Ancak 1950 sonrası tekrar artışa geçmeye başlamış ve 2000’de beş katına, 2010 yılına gelindiğinde ise altı katına çıkmayı başarmıştır. 19. yüzyılın sonundaki oranla yakalanan bu seviye, Piketty’ye göre de giderek artan bir grafik çizecektir (Özen & Voyvoda, 2014, s. 668).

Tablo 2.2. Fransa’da Ulusal Sermaye/Milli Gelir Oranı, 1700-2010

(% Milli Gelir)	Ulusal Sermaye	Tarım Arazileri	Konut	Diğer Yurtiçi Sermaye	Net Yabancı Sermaye
1700	%717	%478	%96	%143	%0
1750	%705	%437	%134	%134	%2
1780	%706	%390	%130	%186	%4
1810	%734	%337	%128	%264	%6
1850	%720	%333	%151	%183	%53
1880	%719	%273	%160	%180	%107
1910	%681	%142	%168	%249	%123
1920	%291	%60	%90	%134	%6
1950	%278	%45	%85	%144	%3
1970	%363	%43	%122	%195	%14
1990	%368	%16	%178	%176	%10
2000	%503	%13	%285	%217	%0
2010	%605	%12	%371	%237	-%13

Kaynak; Thomas Piketty, <http://piketty.pse.ens.fr/files/capital21c/en/pdf/supp/TS3.2.pdf>

İki ülkede de sermaye milli gelir oranındaki değişimlerin benzerliği söz konusudur. Yıllar içerisinde sermaye ve milli gelir arasındaki eşitsizlik çeşitli evreler izlemiş, kısa bir dönem düşüş yaşadıktan sonra tekrar yükseliş grafiğine geçmiştir. Benzer bir süreç ABD’de de yaşanmış, İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen süreçte Amerikan toplumunun bütün kesimlerinin faydalanabildiği bir büyüme gerçekleşmiştir. Ancak bu büyümenin ardından günümüze kadar en zengin %1 lehine gelişen bir büyüme ritmi tutturulmuştur. Öyle ki 2000 yılından itibaren artan eşitsizlik 2008 krizi sonrasında artık Büyük Buhran’dan önceki yıllar seviyesine geri dönmüştür (Stiglitz, 2015, s. 46-47). Bu gidişat özellikle küreselleşme süreciyle birlikte yükselişi kesilemez bir noktaya erişmiştir. Temel gelir tartışmasının güncel biçimde ortaya çıkmasına vesile olan küreselleşme süreciyle yaygınlaşan yoksulluk ve

eşitsizlik sürecinin daha iyi anlaşılması açısından küreselleşmenin eşitsizlik ve yoksullukla ilişkisini ayrıca incelemek gerekmektedir.

2.2 Küreselleşme ve Eşitsizlik

Küreselleşme kavramı, üzerine zengin bir literatür olan önemli bir kavramdır (Memiş H. , 2014, s. 145). Bu bölümde üzerine çokça yazılan ve bu sebeple de birden çok tanıma sahip olan küreselleşme kavramını daraltarak, eşitsizliğin bu süreç boyunca ilerleyişi kavranmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme 1980’li yıllardan itibaren ivme kazanan “teknolojinin hızlı ve geniş bir alana yayılması, uluslar arası sermaye akışı ve mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin çeşit ve hacminin artmasından kaynaklanan ve ülkelerin dünya çapında artan ekonomik bağımlılığı” olarak tanımlanmaktadır (Breitenfellner, 1997, s.17’den aktaran Özerkmen, 2004, s. 135). Diğer bir deyişle küreselleşme, teknolojik ve ekonomik gelişmeler sayesinde, ülkelerin birbirine artan bağımlılığını tarif eden, özellikle 1980 sonrası ivme kazanan bir süreci tarif etmektedir² (Baş, 2009, s. 55). Bir dönemlendirme ifadesi olarak kullanılan küreselleşme, sürecin ortaya çıkışını değil, belirgin bir biçimde belirleyici olduğu 1980 sonrasını tarif etmek için kullanılmaktadır. Her ne kadar 1970’li yıllarda ön hazırlıklar başlamışsa da bir sistem olarak oturması için 1980’li yılları bulmuştur (Kazgan, 2016, s. 36). Özetle küreselleşme, ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki düşüşle birlikte ülkelerin ve ekonomilerin birbirine bağımlılığının arttığı bir süreçtir (Stiglitz, 2002, s. 31).

Küreselleşmenin toplumsal sonuçları ise çok çeşitlidir. En çok eleştirilen yönü ise eşitsizlikler üzerindeki etkisi olmuştur. Bu süreç, hem ülke içerisindeki gelir ve servet eşitsizliğinin artışına yol açmış hem de ülkeler arasındaki eşitsizliği derinleştirmiştir. Büyüme oranlarında da giderek büyüyen eşitsizlikler oluşturmıştır. Bunun yanı sıra, küreselleşme süreci yoksulluğun arttığı bir süreç de olmuştur. 21. yüzyılın başında 1.2 milyar ciddi derecede yoksulluk altında yaşamaktadır (Özerkmen, 2004, s. 138-141). Stiglitz (2002) küreselleşme ne yoksulluğu azaltabilmiş ne de istikrarı sağlayabilmiştir (Stiglitz, 2002, s. 28-31). Küreselleşmenin yararlarının

² “Bu kurumlardaki en çarpıcı değişim (IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü kastediliyor -bn), 1980’lerde Ronald Reagan ve Margaret Thatcher, ABD ve İngiltere’de serbest piyasa ideolojisi vaazları verirken gerçekleşti.” (Stiglitz, 2002, s. 34)

savunucularının iddialarının aksine yararlar belirtildiği kadar yüksek değildir aksine ödenen bedeller çok daha yüksektir. Bu sebeple küreselleşme süreci, eşitsizliklerin incelenmesi açısından da özel bir dönemi oluşturmaktadır.

Tablo 2.3'te görüleceği üzere gelişmiş ülkelerin gelir paylaşımı giderek eşitsizleşme eğilimi taşımaktadır. 1970 yılında nüfusun %20'si gelişmiş ülkelerde yaşarken, bu nüfus gelirin %68'ine sahiptir. Ancak, 1980 yılına gelindiğinde nüfus oranı %18'e düşerken gelirden alınan pay artarak %71'e çıkmıştır. 2000'de ise aynı ters oran sürmüştür, nüfusun %16'sını oluşturan gelişmiş ülkeler, gelirin %81'ini almaktadır (Öztürk & Sözdemir, 2010, s. 2164). Dolayısıyla küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler ülkeler arasında da eşitsizliği arttırmıştır. Her ne kadar küreselleşme yoksulluğu azaltmayı vaat etse de, bu vaadi yerine getirmemiş aksine ülkeler arasındaki eşitsizliği giderek büyötmüştür.

Tablo 2.3. Gelişmiş Ülkelerle Geri Kalan Ülkelerin 1970-2000 Arasındaki Nüfus Oranları ve Gelir Paylaşımı

Yıllar	1970		1980		2000	
Ülkeler	Nüfus Dağılımı	Gelir Paylaşımı	Nüfus Dağılımı	Gelir Paylaşımı	Nüfus Dağılımı	Gelir Paylaşımı
Gelişmiş Ülkeler*	%20	%68	%18	%71	%16	%81
Geri Kalan Ülkeler	%80	%32	%82	%29	%84	%19

Kaynak:Öztürk&Sözdemir,2010,s.2164

*IMF Gelişmiş Ülkeleri; Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, ABD, Kanada ile Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerini, Yeni Sanayileşmiş Asya Ülkelerini (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) ve Avusturalya, İzlanda, İsrail, Yeni Zelanda, Norveç ve İsveçre olarak tanımlamaktadır.

Küreselleşme sürecinde eleştirilerin yöneldiği üç ana kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'dür. IMF'nin kuruluşunda amaçlanan küresel bir bunalım ihtimaline karşı önlemler almasıdır. Kendi ekonomisinin çökmesine engel olamayan ülkelere uluslararası baskı uygulamak yoluyla bu görevini yerine getirmesi beklenmektedir. Diğer taraftan küresel toplam talepteki

düşüşleri de engellemesi beklenmekteydi. IMF ve Dünya Bankası, piyasa ekonomisine geçmek isteyen ancak ekonomik olanakları kısıtlı olan ülkelere krediler ve teşvikler vermek yoluyla bu sürecin gerçekleşmesini sağlamak gibi bir misyona da sahipti. Özellikle 1980 sonrasında iki kurumun görev alanları iç içe geçmeye başlamıştır. Bir diğer kurum olan Dünya Ticaret Örgütü'nün de amacı uluslararası ticaret ilişkilerini yönetmektir. Ancak kuruluşlarından bugüne birçok açıdan eleştirilen bu kurumlar, özellikle küreselleşme sürecinin ters tepmesinden dolayı da sorumlu tutulmaktadır. Birçok ülkede başlayan ve yayılan küreselleşme karşısı hareketler ve IMF protestoları kitlesel olarak eleştirilen kurumlar olmasını sağlamıştır. IMF'nin ve Dünya Bankası'nın hedeflerini gerçekleştirmekte başarılı olduğu söylenemez (Stiglitz, 2002, s. 32-37), zira 2008 krizi tam anlamıyla bir küresel kriz olarak gerçekleşmiştir.

Öniş ve Özçelik (2019)'e göre küreselleşme servet eşitsizliklerinde de bir artışa yol açmıştır (Öniş & Özçelik, 2019, s. 260). Servet eşitsizliği, gelire kıyasla etkileri daha kalıcı ve uzun dönemli olan bir eşitsizliktir. Bir kişinin sahip olduğu ve piyasa değeri olan mal, mülk ve finansal varlıkların toplamı olarak servet, önemli bir siyasi güç ve ekonomik kazanç getirmektedir. Diğer taraftan servet eşitsizliği, gelir eşitsizliğindeki artışın hem sebebi hem de sonucu olarak görülmelidir. Zira servetin birikimi aynı zamanda gelirler üzerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla servet eşitsizliği de gelir eşitsizliğine bağlı bir sorun olarak küreselleşme süreciyle beraber tekrar gündeme gelmektedir. 1929 yılında en zengin %1'lik kesim toplam servetin %44'üne sahipken, dünya savaşları sonrası ciddi bir düşüş yaşanmış ancak 2003 yılında bu oran tekrar %36,5'e yükselmiştir. Ekonomik büyümeden ise 1980 yılından bu yana en zengin %1'lik kesim, en fakir %50'ye kıyasla iki kat fayda sağlamaktadır (Öniş & Özçelik, 2019, s. 261-263). Diğer bir deyişle küreselleşme süreci boyunca servet eşitsizliği artış göstermiş, bunun bir sonucu olarak en zengin %1'lik kesim, en fakir %50'lik kesimin aleyhine olacak şekilde servet biriktirmiştir.

İngiltere ve Fransa örneğinde görüldüğü üzere 1980 sonrası sermaye/gelir oranında, sermaye lehine artış yükselerek sürmektedir. Dünya Gelir Eşitsizliği Raporu'na göre en zengin %10'luk kesim, gelirin %52'sine sahipken, en yoksul %50'lik kesim gelirin sadece %8,5'ini kazanmaktadır

(Chancel, 2021, s. 4). Diğer taraftan servet eşitsizliği tablosu ise daha vahim veriler vermektedir. En zengin %10'luk kesim servetin %76'sına sahipken, en yoksul %50'lik kesim %2 gibi düşük bir orana sahiptir (Chancel, 2021, s. 4). Eşitsizlik verilerindeki bu artış küreselleşme projesinin eşitsizlikleri arttırdığı yönündeki iddiayı doğrulamaktadır.

2.3 2008 Krizi

Küreselleşme tartışması içerisinde önemli bir kırılma anını ise 2008 krizi oluşturmaktadır. 1970'lerden itibaren ABD ve İngiltere'nin kronikleşen krizlerine çözüm için finansal serbestleşme yoluna gitmesiyle finansal büyüme gerçekleşti. Bu durumun yanı sıra teknolojik gelişmelerle, iletişimin hızlanması ve ucuzlaması sayesinde uluslararası finans işlemleri kolaylaştı. ABD ve İngiltere'nin durgunluğu aşma çabalarıyla beraber gelişen bu süreç finansal genişlemenin de kontrolsüzleşmesine yol açmıştır (Kazgan, 2016, s. 103-104). Ardından dünya çapında yayılan bu kriz, ABD'de 2007 yılında başlayan mortgage krizi tarafından tetiklenmiştir. Özellikle finansallaşmayla birlikte genişleyen denetimsizliğin sonucu olarak görülmesi mümkündür (Öztürk & Sözdemir, 2010, s. 2157).

2008 krizinin özgün sebeplerinden birisi denetimsizlik sorunudur. Yaratılan türevlerin 4 trilyon dolarlık bölümünün toksik kağıt olarak nitelendirilmesi kriz açısından kritik bir unsurdur. Toksik kağıt, üzerinde yazılan değeri taşımayan kağıtlar için kullanılan bir nitelemedir. Bu toksik kağıtların %40 kadarının da Batı Avrupa ve Japonya bankalarına satılmış olması krizin küreselleşmesini tetiklemiştir. Bu süreçte GSYH ve küresel ticaret hacmi düşerken, işsizlik oranları artmıştır. Kısa vadeli yatırımların piyasalardan hızlı çıkışı sebebiyle kriz çevre ülkelere de yayılmıştır. ABD ve AB'nin eş zamanlı olarak yaşadığı bu kriz, bu sebeple büyük bir ekonomik krize dönüşmüştür (Kazgan, 2016, s. 82). Bu süreçle ilgili Gülten Kazgan, neoliberal çağda gelişen kapitalizmin kumarhane kapitalizmi olduğunu öne sürmektedir. Buna göre, finansal serbestleşmeyle beraber rasyonalite yitirilmiş, beklentilere dayalı bir spekülatif alan oluşmuştur. Liberalizmin istikrarının sebebi altın paraya dayanan paranın varlığıdır. Ancak bugün altın paranın var olmaması sebebiyle kağıt paralar sürekli birbirlerinin karşısında değişmekte ve istikrarsız bir görünüm arz etmektedir. Dolayısıyla istikrar

sağlayıcı bu unsurun yokluğunda tahminler ve beklentilere dayalı spekülasyon da giderek güçlenmiştir. Spekülasyona ve beklentiye dayalı bu alanın hakim olduğu bu döneme kumarhane kapitalizmi nitelemesi yapan yazar, 2008 krizinin temel itici gücünün de bu olduğunu düşünmektedir (Kazgan, 2016, s. 85).

ABD’de Ağustos ayında başlayan mortgage krizi giderek yayılmış, finansal piyasaların istikrarsızlaşmasına yol açmış ve likidite krizine dönüşerek bütün dünyayı etkisi altına alan bir krize dönüşmüştür (Alantar, 2008, s. 75-77). Özellikle konut piyasasına bağlı olarak verilen türev ürünlerin zamanla olması gereken değerin üstüne çıkmasıyla ve de balon etkisi yaratmasıyla kriz tetiklenmiştir. ABD’de 1991 yılından itibaren faiz oranlarının düşük olması sebebiyle sermaye bolluğu oluşmuş bu da tüketim harcamalarını artırmıştır. Buna paralel olarak bankalar ipotekli konut kredilerinin artışı desteklemiştir. Düşük gelir gruplarına verilen kredilerin şişmesi ve geri dönüşünün olmaması sebebiyle şişen balon patlayarak küresel bir krizin yolunu açmıştır. Özellikle türev ürünleri piyasasının kontrolsüz büyümesi sonucun daha da ağırlaşmasına yol açmıştır. Bu türev ürünlerin Avrupa bankalarına satılması ise, Avrupa’nın da krizin etkisine hızlıca girmesini sağlamıştır (Engin & Göllüce, 2016, s. 28-30).

Özetle krizin etkenleri olarak; likidite bolluğuna dayanan özensiz krediler, menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkisi ve düzenleyici denetleyici kurumların etkileri sayılabilir. Daha önce de belirtildiği üzere likidite bolluğunun yaşandığı bir sürecin ardından konut kredileri kontrolsüzce verilmeye başlanmış ve geri ödemelerdeki risk de başkaca kurumlara satılmıştır. Bu sebeple etkiler domino taşı etkisi yapmıştır. Menkul kıymetleştirme ise, nakitin bir havuzda toparlanarak yatırımcılara satılmak üzere menkul kıymetler üretilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Örneğin mortgage kredisi veren bir banka geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek başka bir mali yatırımcıya satmaktadır. Bu süreç zincirleme etkiye sebep olmaktadır. Saydamlık eksikliği ise ABD’de finansal araçların karmaşık yapısından dolayı, sıradan yatırımcıların finans piyasasını takip etmesinde doğan güçlükten kaynaklanmıştır. Denetleyici kurumlar arasında yaşanan çıkar çatışmasının sonucu olarak

değerlendirmelerin objektiflikten uzaklaşması da derecelendirme kuruluşlarının kriz üzerindeki etkisidir. Ve son olarak düzenleyici ve denetleyici kuruluşların önlem almakta gecikmesi de özgün olarak krizin sebepleri arasında gösterilebilir (Alantar, 2008, s. 78-79).

2008 krizinin etkisi ise ciddi anlamda hissedilir olmuştur. Tablo 2.4'te krizin küresel çapta etkileri görünmektedir. Büyüme oranları 2007'den sonra düşerek, 2008 yılında %1,5 gerçekleşmiş ve ardından 2009 yılında ise eksi gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra ticaret artışı da paralel bir eğilim göstermiş, 2008 yılında 3,1 olarak gerçekleşirken, 2009 yılında -%10,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4. Yıllara Göre Büyüme, Enflasyon ve Ticaret Artışı Oranları

Dünya	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	4,0	4,0	1,5	-2,2	4,1	2,9	2,5
Enflasyon	3,7	4,1	6,0	2,4	3,7	4,9	3,9
Ticaret Artışı	9,2	8,0	3,1	-10,6	12,5	6,0	2,5

Kaynak: (Eğilmez, 2013)

Dolayısıyla kriz hem ülkelerin büyüme oranlarının sert bir şekilde düşmesine hem de eşitsizliklerin ciddi bir şekilde artmasına neden olmuştur. Özellikle krizin patlak verdiği konut sektöründe fiyatların sert bir şekilde düşmesi ve işsizlik oranlarında meydana gelen artış servet dağılımını bozmuştur (Alantar, 2008, s. 80-81).

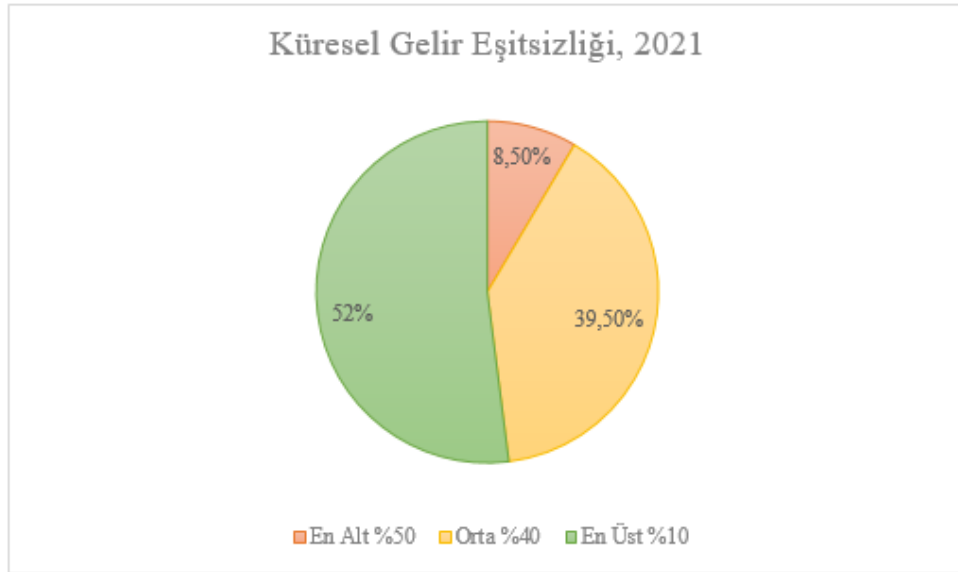
Krizin etkileri yalnızca etki ettiği dönemde değil sonrasında da sürmüştür. Zira krizden altı yıl sonra bile işsiz kalan kişilerden tam zamanlı iş arayan her altı kişiden biri henüz iş bulamamıştı. Elbette bu durum yalnızca 2008 krizinin sonucu olarak ele alınamaz. Bu süreç, küreselleşme sürecinin etkisi olarak değerlendirilebilir. Ancak yine de kriz, bu süreci artık ihmal edilemeyecek düzeyde su üstüne çıkartmıştır. Kriz süreci boyunca en zengin %1'lik kesim ulusal gelirin beşte birine sahip olmayı da başarmıştır. Örneğin 2010 yılında CEO'ların ortalama geliri, ortalama bir işçinin 243 katına

çıkmiştir. Dolayısıyla hem kriz hem de küreselleşme süreci eşitsizliği derinleştirme yönünde rol oynamıştır (Stiglitz, 2015, s. 41-44).

Özellikle son otuz yıllık süreçte ABD'deki değişimler gözle görünür bir biçimde eşitsizleşmektedir. 1979-2006 yılları arasında en üst yüzde 1'in gelirleri %144 oranında artarken, en üst binde birdeki artış %324 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu sürece paralel olarak en alt yüzde 90'lık kesim için sadece %15 oranında bir artış gerçekleşmiştir (Stiglitz, 2015, s. 52). Dolayısıyla 2008 Krizi'yle beraber, küreselleşmeye dair şüpheler iyice artmış, eşitsizliklerdeki farklılık büyümüştür.

2.4 Günümüzde Eşitsizlik

Küreselleşme sürecinin etkileri günümüzde de hissedilir durumdadır. Günümüzde eşitsizlikleri incelemek için Dünya Eşitsizlik Laboratuvar'ının verilerinden yararlanılacaktır. Günümüzde eşitsizlik hem servet eşitsizliği hem de gelir eşitsizliği bakımından yüksek seviyelerdedir. Gelir eşitsizliğinin dünya çapındaki durumunu göz önüne sermek için Şekil 2.1'de verilen verilerden yararlanılacaktır.

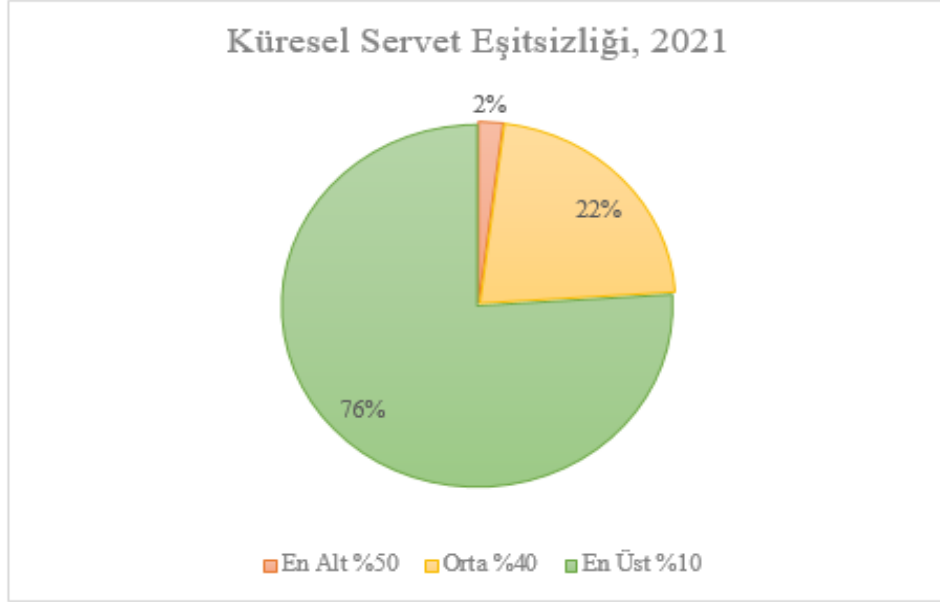

Şekil 2.1. Küresel Gelir Eşitsizliği, 2021

Kaynak; <https://wir2022.wid.world/methodology/> verilerden oluşturulmuştur.

Küresel gelir eşitsizliği istatistikleri Şekil 2.1'de verildiği gibidir. Dünya çapında nüfusun yarısını oluşturan en alt %50'lik kesim, toplam gelir içerisinde yalnızca %8,5 gibi düşük bir paya sahiptir. Diğer taraftan nüfusun yüzde 10'unu oluşturan en zengin kesim ise küresel gelirin %52'sine sahip

durumdadır. Orta sınıfa bakıldığında ise, dengeli bir görünüm izlenmektedir. Zira yüzde 40'ı oluşturan bu kesim gelirin de %39,5'ine sahip durumdadır. Ancak bu tablo, servet eşitsizliği açısından ele alındığında çok daha vahim bir görünüm sergilemektedir.

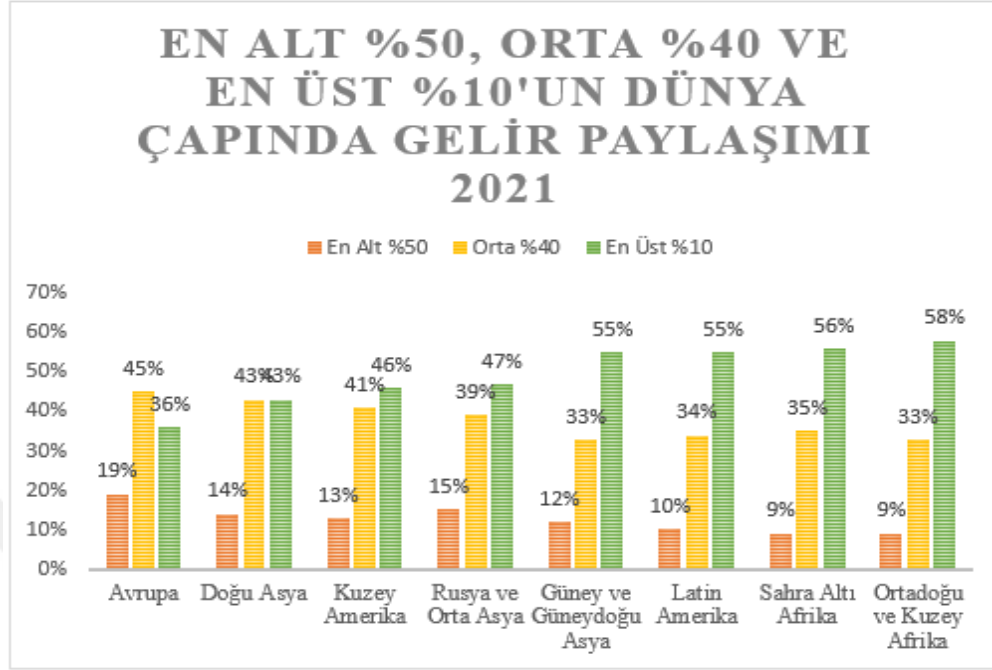
Şekil 2.2. Küresel Servet Eşitsizliği, 2021

Kaynak; <https://wir2022.wid.world/methodology/> verilerinden oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere servet eşitsizliği verileri çok daha vahim bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Servet, bir kişinin sahip olduğu piyasa değeri olan mal, mülk ve finansal varlıkların toplamı olarak tanımlanmıştı (Öniş & Özçelik, 2019, s. 261). Buna göre, nüfusun en zengin yüzde 10'luk kısmı dünyadaki servetin %76'sına sahipken, nüfusun en altta kalan yüzde 50'si ise servetin sadece %2'sine sahip durumdadır. Yani diğer bir deyişle, nüfusun yarısı küresel servetin yalnızca %2'sine sahip durumdadır. Bu eşitsizlik hem gelir dağılımını etkileme potansiyeli yüksek olan hem de geleceğe dair tablonun seyrine etki edecek olan önemli bir eşitsizliktir. Diğer taraftan orta yüzde 40 ise gelirin aksine küresel toplam servetin %22'si gibi görece olarak düşük bir orana sahiptir. Dolayısıyla gelir eşitsizliklerinden farklı olarak servet eşitsizlikleri çok daha eşitsiz bir tabloyu gözler önüne sermektedir (Chancel, 2021, s. 4).

Yukarıdaki genel verilerin yanı sıra bölgeler içinde eşitsizlikleri de incelemek yerinde olacaktır. Zira eşitsizliklerin bölgeler bazında da durumunu

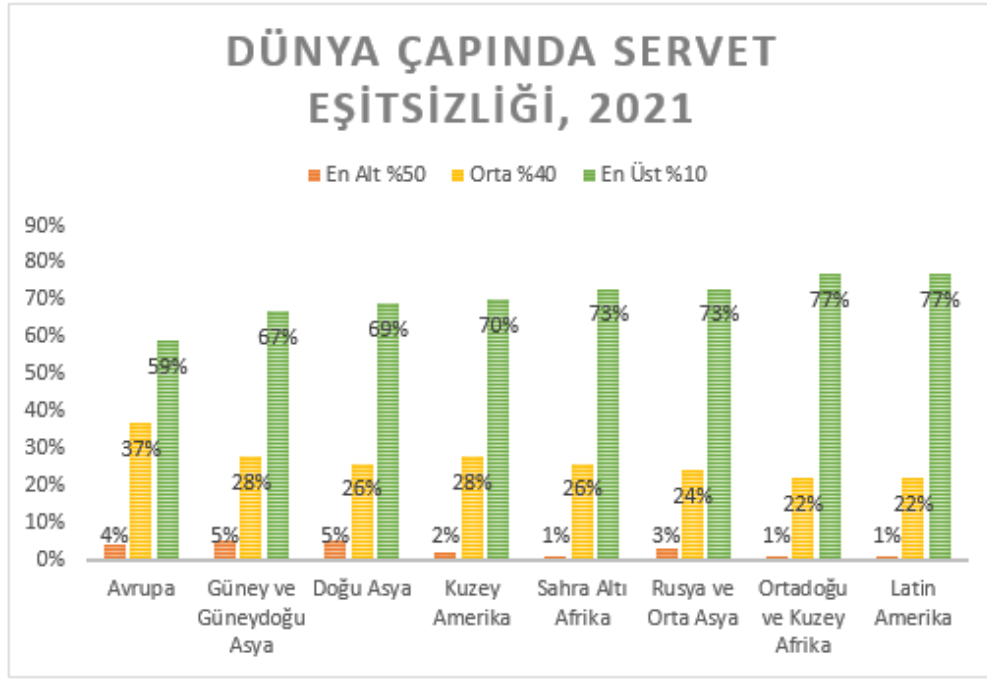
inceleyerek, eşitsizliğin sadece oransal olarak yüksek olmadığını, bölgeler açısından da benzer durumlar olduğunu göz önüne sermek gerekmektedir.

Şekil 2.3. En Alt %50, Orta %40 ve En Üst %10'un Dünya Çapında Gelir Dağılımı, 2021.

Kaynak: <https://wir2022.wid.world/methodology/> verilerinden oluşturulmuştur.

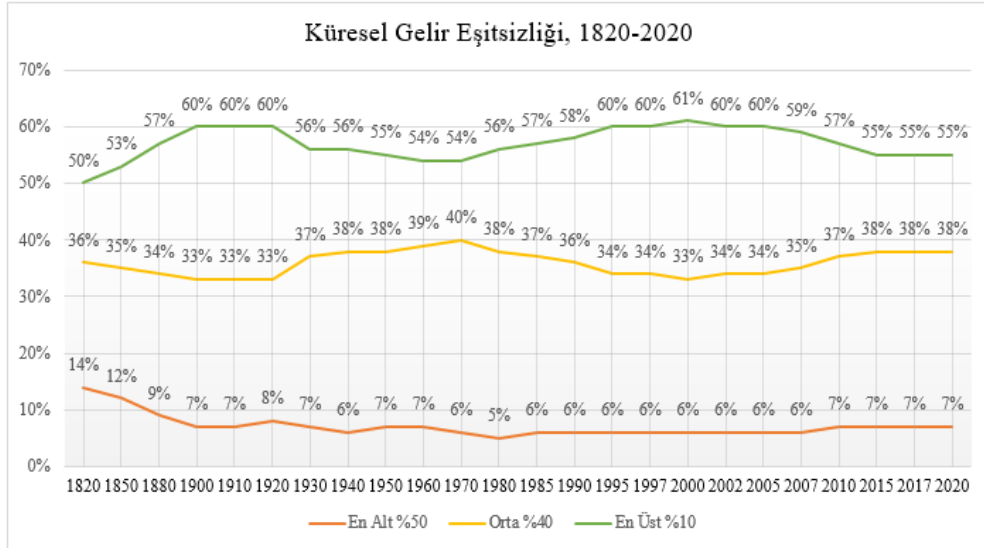
Şekil 2.3'te görüldüğü üzere gelir dağılımındaki eşitsizlik sadece oransal da değildir. Avrupa ve Doğu Asya dışındaki tüm bölgelerde toplam gelirin çoğunluğunu %10'luk kesim almaktadır. Ancak Avrupa'da gelir eşitsizliği görece olarak daha az görünmektedir. Bu noktada Avrupa'da uygulanan sosyal politikaların önemi teslim edilmelidir (Chancel, 2021, s. 6). Ancak yine de eşitsizlikler büyük oranda mevcuttur. Durumun en iyi olarak sayılabileceği Avrupa'da nüfusun yarısı gelirin yalnızca %19'una sahiptir. Yüzde 40'lık orta sınıf ise gelirin %45'lik büyük bölümüne sahiptir. Ancak yüzde 10'luk en üst kesim ise gelirin %36'sına sahiptir. Görece olarak eşitsizliğin az olduğu bu örneğin yanı sıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da (MENA) nüfusun yarısı gelirin yalnızca %9'una sahip olabilmektedir. En tepedeki %10'luk kesim ise gelirin %58'i gibi çok büyük bir orana sahiptir. Verilerde görülebildiği üzere gelir eşitsizliği dünya çapında yaygın durumdadır. Diğer taraftan servet eşitsizliğini incelemek de önemli veriler verecektir.

Şekil 2.4. Dünya Çapında Servet Eşitsizliği, 2021

Kaynak: <https://wir2022.wid.world/methodology/> verilerinden oluşturulmuştur.

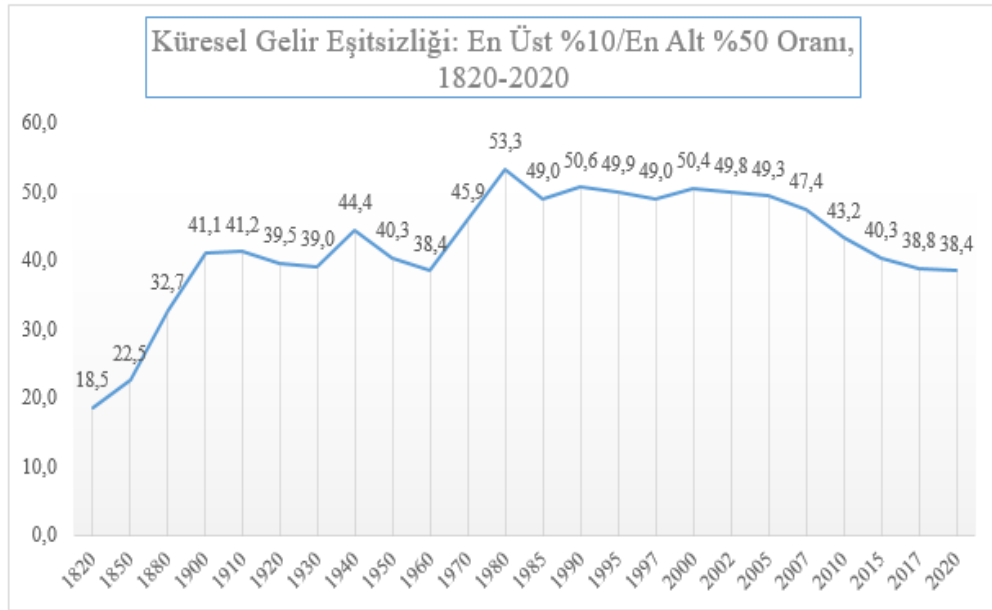
Servet eşitsizliklerinde mevcut durum çok daha eşitsizdir. Zira nüfusun yarısı olan En Alt %50’lik kesin, Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde en çok servete sahiptir. Ancak bu oran %5 gibi düşük bir orandır. Avrupa’da durum ise En Alt %50’lik kesimin servetin %4’üne sahip olmasıdır. Dünya çapında orta sınıfın en güçlü olduğu yer de yine Avrupa’dır. Zira Avrupa’da Orta %40, servetin %37’sine sahiptir. Ancak En Üst %10’luk kesim ise servetin %59’una sahiptir. Ancak bu oran dünya çapındaki en düşük orandır. Zira Kuzey Amerika, Sahra Altı Afrika, Rusya ve Orta Asya, MENA ve Latin Amerika’da %10’luk kesim servetin %70’i ve daha fazlasına sahiptir. Sayılan bölgelerde %10’luk kesim servetin sırasıyla %70, %73, %73, %77 ve %77’si gibi çok yüksek oranlara sahiptir. Aynı ülkelerde sadece Kuzey Amerika, Rusya ve Orta Asya’da En Alt %50’lik kesim servetin %1’inden fazlasına sahiptir. Anılan bölgelerde sırasıyla %2 ve %3 gibi düşük oranlarda servete sahiptir. Avrupa dışında hiçbir bölgede Orta %40’lık kesim servetin %30’undan fazlasına sahip değildir. Bu bölgelerde, anılan kesimin sahip olduğu servetin oranı %22 ile %28 arasında değişmektedir. Dolayısıyla Avrupa’da uygulamada olan sosyal politika uygulamalarının bu duruma etkisinin de düşünülmesi gerekmektedir.

Şekil 2.5. Küresel Gelir Eşitsizliği, 1820-2020

Kaynak: wir2022.wid.world/methodology verilerinden oluşturulmuştur.

Küresel gelir eşitsizliğindeki oranlar Şekil 2.5'te verilmiştir. Gelir eşitsizliği 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın başına kadar artış göstermiştir. 1920 ile 1970 yılları arasında Orta %40'lık kesim açısından eşitsizlik azalma eğilimi göstermiş, bu süre içerisinde en üst %10'luk kesimin de oranı düşüş göstermiştir. Ancak hemen ardından bu eğilim 2000 yılına kadar Orta %40'lık kesim için tersi yönde hareket etmiş, 1970 yılında %40 olan oran 2000 yılında %33'e kadar düşmüştür. Aynı yıllarda En Üst %10'luk kesimin oranı büyümüştür. 1970 yılında %54 olan bu oran 2000 yılında %61 ile zirveyi görmüştür. 2000 yılından sonra ise En Üst %10'luk kesimin oranında düşüş eğilimi hayata geçmiş, Orta %40'lık kesimin oranı ise büyümüştür. Ancak küresel eşitsizlik 200 yıllık periyotta büyüklüğünü korumuştur. Zira En Alt %50'lik kesimin oranı 1900 yılında %7'ye düştükten sonra sadece 1920 yılında %8'i görebilmiştir. Bunun dışında 1900 yılından 2020 yılına kadar %7 oranının üstüne çıkamamıştır. Ancak Şekil 2.1'de görüldüğü üzere bu kesimin oranı 2021 yılında %8,5 olarak gerçekleşmiştir. En Üst %10'luk kesimle En Alt %50'lik kesim karşılaştırıldığında 1820-1910 arasında eşitsizlik artmış, 1910'dan sonra ise eşitsizlik korunmayı sürdürmüştür. Küresel olarak En Alt %50'nin gelir oranı %10'un altında seyretmiştir. Dolayısıyla eşitsizliklerin mevcut durumda hala korunduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 2.6. En Üst %10 Ortalama Gelirin, En Alt %50 Ortalama Gelire Oranı, 1820-2020

Kaynak: wir2022.wid.world/lmethodology verilerinden oluşturulmuştur.

Eşitsizliğin tarihsel gelişimi ve mevcut durumunun anlaşılabilmesi için Şekil 2.6’da verilen veriler de faydalı olacaktır. Zira, nüfusun En Üst %10’uyla, En Alt %50’nin gelir oranı mevcut olan eşitsizlikleri anlamak açısından önemlidir. Bu oran, 1820’den 1940’a kadar düzenli bir artış göstermiş, daha sonra 1940 ile 1960 arasında düşmüştür. 1980 yılında zirveyi gören oran, daha sonra 2015 yılına kadar %40’ın üzerinde kalmıştır. Her ne kadar 2008 Krizi’nden sonra oran düşme eğilimi gösteriyorsa da, bu şekilde devam edeceğine dair bir veri mevcut değildir.

Gelir ve servet eşitsizliğinin günümüzdeki durumu aynı zamanda temel gelir tartışmasının ana kaynaklarından birisidir. Günümüzde mevcut olan gelir ve servet eşitsizliği kendi halinde çözüme bırakılamayacak kadar önemlidir. Bu sebeple gelir ve servet eşitsizliğinin ortaya konmasıyla buna dair tartışmaların da yolu açılmış olacaktır. Temel gelir tartışması da böylesi bir eşitsizliğin, daha eşitlikçi bir yola doğru ilerlemesi açısından öne sürülen güçlü politika önerilerinden birisidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TEMEL GELİR VE EŞİTSİZLİK

3.1 Temel Gelir Kavramı

Temel gelir kavramı herhangi bir koşul aranmaksızın bireylere yapılan nakit gelir ödemesini anlatmaktadır (Buğra & Keyder, 2007, s. 8). Temel gelir diğer sosyal yardım biçimlerinden bireylere herhangi bir koşul aranmaksızın doğrudan yapılması ve nakit olması gibi yönleriyle ayrılmaktadır. Tarihsel olarak birçok yazar tarafından önerilmiş ve savunulmuş bir düşünce olarak temel gelirin kökeni, Thomas More'un *Ütopya* 'sına kadar dayandırılmaktadır. Temel gelir düşüncesi en sistematik bir biçimde belirli bir yaşa gelmiş her yurttaşa temel ihtiyaçları için belirli bir nakit ödeme yapılması biçiminde Thomas Paine tarafından belirtilmiştir (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 256).

Temel gelir diğer sosyal yardım biçimlerinden önemli farklılıklar göstermektedir. Bunlardan ilki garantili bir hak olmasıdır. Diğer sosyal yardımlardan farklı olarak temel gelir herhangi bir koşula dayanmaması sebebiyle tüm yurttaşların yararlanabileceği garantili bir gelirdir. Temel gelir ayrıca, tekdüze ödenmesi sebebiyle uygulanması basit net bir uygulamadır. Bireysel olması, nakit bir biçimde düzenli ve sürekli bir şekilde ödenmesi temel geliri diğer sosyal yardım biçimlerinden ayırmaktadır. Bunun yanı sıra bir kamu harcaması niteliğine sahip olması nedeniyle hak temelli bir anlayış çerçevesinde temel gelir bir vatandaşlık hakkı olarak düşünülmektedir. Bu çerçevede, temel gelirin çalışma isteğini zedeleyecek kadar yüksek ya da amacına hizmet etmeyecek kadar düşük olmaması gerekmektedir (Kaya, 2019, s. 134-136).

Temel gelir; evrensellik, bireysellik, koşulsuzluk, tekdüzelik, yeterlilik gibi temel ilkelere sahiptir (Kardaş, 2020, s. 57). Evrensellik ilkesi, verili bir ülkenin vatandaşlarının ve o ülkede yerleşik olarak yaşayan kişilerin temel gelir desteğinden faydalanabilmesi gerekliliğini açıklamaktadır (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 356). Böylelikle yoksulluğun giderilmesi hedefinde daha etkin sonuçlar alınması hedeflenmektedir. Zira temel gelirin sadece yurttaşlara tanınan bir hak olması durumunda göçmenlerin faydalanması imkansızlaşacak ve yoksulluğun en çok etkilediği grup olan göçmenler bu politikalardan

faaydalanamayacaktır. Diğer taraftan evrensellik ilkesi damgalanmaya karşı da bir önlem olarak düşünölebilmektedir. Böylelikle hak eden ve hak etmeyen yoksullar gibi bir ayırım ortadan kalkabilecek ve damgalanma kaygısı olmadan bu haktan faydalanılabilecektir (Beken, 2020, s. 192).

Bireysellik ilkesi ise, ödemenin nakit olarak doğrudan bireye yapılmasını anlatmaktadır. Buna göre temel gelir uygulaması kişilerin kullarımlarını sınırlamamak, özerkliklerini geliştirmek için doğrudan bireye uygulanmalı ve nakit olarak ödenmelidir. Bireysel olarak ödeme yapılması ile hakkın kullanılışı noktasında bireyin özerkliği esas alınmış; ödemelerin aynı değil nakdi olması ile de bireylerin kendi ihtiyaçlarını tespit ve giderme noktasında serbest olması hedeflenmiştir. Böylelikle bireysellik ilkesi ile temel gelirin bir çeşit yardım olarak değil bireylere sağlanmış bir hak olması tasarlanmıştır (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 357). Hanehalkını esas alan geleneksel muhafazakar sosyal yardım anlayışının aileyi güçlendirme amacına karşı temel gelir birey özerkliğini sağlamayı ve yapılan yardımın bireye ulaşmasını garanti altına almayı amaçlamaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 213).

Tekdüzelik ilkesi ise temel gelirin herkese eşit şekilde fayda sağlaması gerektiğini anlatmaktadır. Ancak yine de belirli özelliklerine göre bireyleri sınıflandırmak da mümkündür (Kardaş, 2020, s. 60). Buna göre her ne kadar temel gelir ilkesel olarak herkesin eşit derecede yararlanması gereken bir hak olarak tanımlansa da çocuklar, yaşlılar ve çalışma çağındaki yetişkinler arasında belirli ayrımlar yapılabilmektedir. Farklılaştıran tekdüzelik anlayışı denen bu anlayış belirli bir hakkın kullanımının herkes açısından mümkün olmasını öngörmektedir. Zira hakkın tekdüze tanımı, mutlak olarak hayata geçmesi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda hakkın, dezavantajlı kişilerin de erişimine açık şekilde düzenlenmesi gerekir. Farklılaştıran tekdüzelik anlayışının temel hedefi de budur (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 357).

Yeterlilik ilkesiyle de temel gelirin, uygulamadan faydalanan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde belirlenmesi anlaşılmalıdır (Kardaş, 2020, s. 61). Buna göre temel gelirden faydalanan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma getirilmesi esas alınmalıdır. Dolayısıyla bu ilke kişilerin yaşamlarını sürdürebilecekleri koşulların sağlanması konusunu esas

almaktadır. Bu noktada temel gelirin tek başına bir politika olarak mı uygulanacağı yoksa aynî ya da nakdi başka sosyal politikalarla desteklenip desteklenmeyeceği önemlidir. Ancak ilkesel düzeyde temel gelirin sağlamaya çalıştığı şey, bireylerin temel ihtiyaçlarını giderecek bir düzeyin tutturulmasıdır (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 357).

Koşulsuzluk ilkesi ise sosyal yardımların dayandığı koşulların eleştirisi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre sosyal yardımların sağlanması için gerekli koşullar ve bu koşulların tespitinde gelişen bürokratik engeller bireylerin yardımlara ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Zira koşullu sosyal yardımlar, bireylerin mevcut durumlarının iyileşmesi halinde kesilebilmekte ya da bürokratik yapının işleyişinden doğan kusurlar sebebiyle ihtiyacı olan kişiler bu sosyal yardımlara ulaşamamaktadır. Aynı zamanda bürokratik masrafların da israfa yol açması sebebiyle sosyal yardımlar zayıf kalmaktadır. Buna karşın temel gelir koşulsuz olması sebebiyle bireylerin hakka ulaşımını kolaylaştırmakta ve eski durumlarına göre iyileşmelere yol açmanın yanı sıra sürdürülebilir bir hak olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla birey önceki durumuna göre iyileşme sağlamış olsa bile hakkı iptal olmamakta bu sayede de iş piyasasında çalışmak istemediği işlerden kaçınabilmekte ve pazarlık gücünü artırabilmektedir. Temel gelir savunucularının ana argümanlarından birini oluşturan çalışma ideolojisinin eleştirisi de bu ilkenin ana motivasyonunu oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 214-215).

Özetlemek gerekirse, temel gelirin diğer sosyal politika düzenlemelerinden ayıran ilkeleri bireysel ödeme olması, herkes için eşit miktarda olması, herhangi bir koşula dayandırılmaması, düzenli, geri çekilemez ve geri ödemesiz şekilde yapılması (Beken, 2020, s. 182) şeklinde sıralamak mümkündür. Her ne kadar adı geçen ilkeler üzerinde birtakım ihtilaflar olsa da temel gelir, bu ilkelerle diğer sosyal politika düzenlemelerinden ayrılmaktadır.

3.1.1 Temel Gelirin Tarihsel Arkapları

Temel gelir tarihsel kökeni de eskiye dayanan bir düşüncedir. Her ne kadar ütöpik savlarla tarihsel temellendirmeleri kurulsa da ütöpyanın var olan sistemi eleştirme ve alternatifleri düşünme konusunda sağladığı zihin açıcı

işlevi sebebiyle düşünce dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple ütopya kavramını imkansızlığa vurgudan çok eleştirel düşünme ve alternatif arayışlar için ön açıcı olması anlamında kullanmak daha uygun olacaktır (Davutoğlu, 2011, s. 207). Juan Luis Vives'in *Yoksullara Yardım Üzerine* isimli yapıtında öne sürdüğü görüşler temel gelir için bir ön adım olarak değerlendirilebilir. Vives, Tanrı'nın dünyayı sınırsız ve mülkiyetsiz yarattığını dolayısıyla da dünyadaki mülklerin herkes için ortak olması gerektiğini öne sürmektedir. Böylesi bir temellendirmeden yola çıkarak özel mülkiyet sahiplerinin yoksullara yardım etmesi gerektiğini aksi takdirde mülkiyetin hırsızlık olacağını öne sürmüştür (Tobriner, 1999 aktaran; Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 354).

Başka bir görüşe göre de temel gelir fikri Thomas More'un *Ütopya*'sına kadar götürülebilmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 211). Vives'le More'un öne sürdüğü fikirler yakın tarihli olsa da More 1516 yılında yayınlanan eseri *Ütopya*'da yoksulların suça karışmaktan vazgeçmeleri için onlara belirli bir ödeme yapılması gerektiğini öne sürmüştür (Erdoğdu & Akar, 2020, s. 907). Her ne kadar yakın dönemli iki fikir de temel kabul edilebilirse de henüz oluşmuş bir temel gelir fikrinden söz etmek de mümkün değildir. Zira bu fikirler esasen temel gelir fikrinin tarih öncesini anlatmaktadır. Ayırt edici özellikleriyle ortaya çıkması daha geç bir tarihi bulmaktadır.

Ütopyacısı sosyalist olan Charles Fourier ise yurttaşlık bağlamında öne sürdüğü savlarıyla temel gelir düşüncesinin tarihsel uğraklarından birisidir. "Fourier'e göre toplumların bireylerin doğal haklarını çiğnemesinden dolayı devlet, yurttaşlara bir yurttaşlık tazminatı ödemeliydi" (Topateş, 2012, s. 141). Ancak Fourier'in görüşü de anlaşılabileceği gibi düzenli bir ödemeyi öngörmemektedir. Fourier'in çağdaşı olan Thomas Paine ise temel gelir düşüncesinin tartışmasız atası kabul edilmektedir (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 354). Paine hem *İnsan Hakları* eserinde hem de *Tarımsal Adalet* eserinde yoksullara yapılacak yardımlarla ilgili düşüncelerini dile getirmektedir. *Tarımsal Adalet* adlı eserinde ortaya koyduğu görüşleri doğrudan temel gelir düşüncesinin içerisinde değerlendirilmektedir. Buna göre Paine, yirmi bir yaşına gelmiş herkese belirli bir tutarda ödeme yapılmasını savunmaktadır

(Özaydın, 2014, s. 97). Tarımsal üretimin mülkiyete konu olmasını zorunlu olarak değerlendiren Paine, bu durumun yarattığı eşitsizliği çözmek için de toprağın mülkiyetinden mahrum kalan kişilere bir ödeme yapılmasını gerekli görmüştür. 21 yaşına gelen kişilere bir kez, 50 yaşın üstündeki kişilere ise düzenli bir gelir bağlanması gerektiğini savunmuştur (Erdoğan & Akar, 2020, s. 907).

Temel gelir düşüncesi üç dalga şeklinde ortaya çıkmıştır. Beken'e göre (Beken, 2020, s. 181) bu üç dalgayı şöyle tasnif etmek mümkündür; birinci dalga Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde yaşanan sanayi kapitalizminin sorunlarına bir cevap arayışyken; ikinci dalga 1960'larda ABD'de ortaya çıkan teknolojik ve yapısal işsizliğin yol açtığı korkuya bir alternatif arayışdır. Üçüncü ve son dalga ise robotlar ve otomasyonun işçilerin işlerini ellerinden alması ve ortaya çıkan eşitsizlik ve güvencesizlik tehlikelerine karşı BIEN'in (Basic Income Earth Network: Dünya Temel Gelir Ağı olarak bilinmektedir) kurulma tarihi olan 1986'dan günümüze kadar geçen süredir. Benzer bir sınıflandırmayı Yapıcı ve Karabulut da yapmaktadır (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 355).

3.2 Temel Gelirin Argümanları

Temel gelirin argümanları tek bir başlık altında toplanamayacak kadar geniş ve farklıdır. Hem argümanı kuran kişilerin politik konumları ve önermeleri hem de temel gelirin argümantasyonunda kullandıkları yöntemler çeşitli ve farklıdır. Bu önerinin temelde iki versiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Sağ ve sol versiyonlar olarak tanımlanabilecek bu iki versiyondan ilki Milton Friedman'ın *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabında önerdiği sürekli gelir çerçevesine dayanmaktadır. Temel gelirin sağ anlayışı diğer sosyal yardım biçimlerini ortadan kaldırarak yardımların tek bir biçimde sadece gelir yardımı olarak yapılması gerektiğini savunmaktadır. Temel gelirin sol versiyonu ise karşılıksızlık eksenli bir yoruma dayanmaktadır. Diğer sosyal yardım biçimlerinin ortadan kaldırılmasını önermemektedir (Adaman, İnsel, & Levent, 2021, s. 209-210).

Temel gelir önerisinin bu farklı yorumlarına rağmen tartışmayı ortaya çıkaran koşullar konusunda ortaklaştıkları söylenebilir. Bu bağlamda, her iki yaklaşım da temel gelirin ortaya çıkışını refah devletinin çöküşüyle beraber

yaşanan büyük dönüşüm (Standing, 2007, s. 18) ve sosyal politika sistemlerinin seçici, koşullu ve geçici olması sebebiyle işlevsizleşmeye başlaması gibi nedenler üzerinden açıklamaktadır (Beken, 2020, s. 183). Bu bağlamda, Buğra ve Keyder (2007)'e göre mevcut sosyal yardım sisteminin sürdürülemez olması temel gelir tartışmalarını ortaya çıkartan temel sebeplerden birisidir. Buğra ve Keyder'e göre neoliberalleşmeyle beraber hem yoksulluğun büyümesi ve yaygınlaşması hem de mevcut sosyal yardım sisteminin eksiklikleri sistemi sürdürülemez kılmaktadır. Giderek artan eşitsizlikler, ücretlerdeki durgunluk, hızla artan teknoloji, siyasi değişim süreçleri, güvencesiz ve parça başı işlerin yaygınlaşması gibi nedenler temel gelir tartışmalarının odak noktası olmasına neden olmuştur (Beken, 2020, s. 190).

Bazı yazarlar ise temel gelir önerisini belirli bir politik bağlam içerisinden tartışmaktadır. Örneğin Standing'e göre yaşanan büyük dönüşüm eşitsizlikleri ve güvencesizliği büyütmede, şiddet, tahammülsüzlük ve toplumsal dayanışma yoksunluğunu da ortaya çıkartmaktadır. Buna karşın bir alternatif geliştirilmesi gerektiğini savunan Standing, ekonomik ve sosyal bir hak olarak temel gelir güvencesini savunmaktadır. Standing bu hakkın uygulanmasının koşulsuz gerçekleşmesi gerektiğini, aksi takdirde hakkın anlamı kalmayacağını savunmaktadır. İkinci olarak üzerinde durduğu nokta ise bu hakkın bir güvence olarak hayata geçirilmesidir. Bir güvence jestten farklı olarak toplum içinde bireyin rasyonel kararlar alabilmesini sağlayacak düzeyde olmalıdır. Üçüncü olarak temel gelir paternalist bir biçimde değil bireysel bir biçimde dağıtılmalıdır (Standing, 2007, s. 18-21).

Temel gelir ekonomik güvence, zamanın yönetiminin bireyselleşmesi ve yeniden bölüşümün tekrar gündeme gelmesi başlıkları altında tartışılabilir. Güvenliğin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi gibi bir çok boyutu olmasına rağmen, temel gelir açısından önemli olan ekonomik güveniliktir (Standing, 2014, s. 285). Bu bağlamda, temel gelir giderek gelişen teknolojiyle birlikte artan işsizliğe karşı bir güvence olarak öne sürülmektedir. Bu çerçevede, temel gelir ile iş güvencesinin giderek yitirilmesi ve parça başı çalışmanın yaygınlaşması karşısında bireylerin hem beklenmedik iş kayıplarına karşı

korunması hem de geçici çalışma durumları karşısında güvencesiz kalmaması amacı güdülmektedir (Beken, 2020, s. 186).

Zaman yönetiminin bireyselleşmesi ise bireylerin giderek çalışmaya zorlandığı ve zamanın hızlandığı bir düzenin değişimi için ön adım olarak düşünülmektedir. İnsanların zamanlarını yavaşlatmasını teşvik edecek mekanizmaların yerine daha çok çalışmayı teşvik eden sosyal politikalar mevcuttur. Daha az çalışma hem sosyal haklara erişimi kısıtlamakta hem de kazancı düşürmektedir (Standing, 2014, s. 293). Dolayısıyla çalışma ideolojisi denen bu anlayışa göre kişi, toplumdaki varlığını ancak üretken bir çalışmanın karşılığı olarak doldurmaktadır. Ancak bu çalışma yine herhangi bir fiziksel, zihinsel çabayı değil gelir getiren çalışmayı kastetmektedir (İnsel, 2007, s. 38-40). Kapitalist toplumun işsizliğe karşı geliştirdiği bu “iş fetişizmi” yoksulluğa karşı mücadeleyi de yalnızca iş yaratma anlayışına dayandırmaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 210-211). Ancak temel gelir bunlara karşılık hem bireylerin pazarlık gücünü artırarak çalışma ideolojisinin karşısında rasyonel davranmalarını sağlayacak; hem de bireylerin pazarlık gücünü artıracaktır (Standing, 2007, s. 33). Diğer bir deyişle gelir için çalışma zorunluluğunun zayıflamasıyla bireyler kendi yeteneklerine göre daha üretken işlere yönelebileceklerdir. Ayrıca, bireylerin isteklerine uygun işlerde çalışmaları onların üretkenliğini pozitif bir şekilde etkileyecektir.

Temel gelirin başka bir argümanı ise yeniden bölüşümle ilişkilidir. Giderek gelişen teknolojinin bir tarafta yoksulları büyüttüğü diğer tarafta ise küçük bir kesimin elinde büyük bir servet biriktirdiği endişesi gelişmektedir. Bu sebeple işsiz kalan kişilerin insana yakışır bir hayat sürdürmesi için düşünmeyi gerektirmektedir (Beken, 2021, s. 156). Yeniden bölüşüme ilişkin bu endişe, neoliberalizmle birlikte büyüyen servetin yoksulluğa herhangi bir çözüm getirmemesine dayanmaktadır. Bu gidişatın sürdürülemezliği göz önüne alındığında yeniden bölüşümcü bir anlayışın da tekrar gündeme getirilmesi gerekmektedir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 908-909). Bütün üretimde toplumun bir ortaklık payı vardır. Zira üretim süreci birçok farklı işkolunun ve bireyin kolektif olarak katıldığı bütün bir süreçtir. Bu sebeple üretimden elde edilen gelir üzerinde kolektif hakların hatırlanması, hatırlatılması gerekmektedir (Adaman, Insel, & Levent, 2021, s. 212).

Böylelikle giderek büyüyen yoksulluğun karşısına bir güç olarak insana yaraşır bir yaşamın olanaklarının çıkartılması fikri öne çıkmaktadır. Temel gelirle insanların bu yoksulluktan kurtulmasının imkanlarının ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Özaydın, 2014, s. 105).

Mevcut sosyal politikaların verimsizliği, işlevsizleşmesi ve sürdürülemezliği argümanı da temel gelir savunusunun arka planını oluşturmaktadır (Buğra & Sınmazdemir, 2007, s. 107-109). Refah devletinin sosyal politikalarının artan işsizlik ve kayıt dışı istihdam sebebiyle sürdürülemez hale gelmesi sebebiyle yeniden dağıtımcı politikalar önem kazanmaktadır. İşsizliğin artması bu politikalardan faydalanmayı güçleştirir ve etkisizleştirirken kayıt dışı istihdam da gelir tespitine dönük politikaları işlevsiz kılmaktadır. Bu noktada temel gelir yeniden dağıtımı sağlamada önemli bir sosyal politika olarak öne çıkmaktadır (Topateş, 2012, s. 137). Böylelikle temel gelir başkaca sosyal politikalara oranla daha maliyetsiz olacaktır (Van Parijs, 2004, s. 19). Hem gelir tespitine yönelik uygulamaların yarattığı bürokratik masraflardan kurtarması hem de gelirin ihtiyaç sahiplerine ulaşması noktasındaki başarısı temel geliri diğer sosyal politika önlemlerinden daha güçlü hale getirmektedir. Standing'e göre, gelir tespitine yönelik sosyal politika uygulamaları kaynak israfına neden olması ve bireyleri damgalamasının yanı sıra işlevsel de değildir. Derin yoksulluk içerisindeki bireylerin bu tarz uygulamalara erişimleri daha zordur. Zira hem evrak hazırlanması, sürecin takip edilmesi gibi uygulamaların başvurusunun sorumluluğundadır. Genel olarak bu tür gelir desteklerinden daha az yoksul olanların daha çok yoksul olanlara oranla daha yüksek oranda faydalanması işlevsizliğinin bir göstergesidir (Standing, 2007, s. 28).

Bu noktada sosyal adalet yaklaşımı temelli sosyal haklar perspektifi de önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal haklar bireylerin bir toplumda kendilerini gerçekleştirmeleri için onlara devlet tarafından sunulan destekleri anlatır. Zira piyasada birey tek başına bırakılırsa, kendisini gerçekleştirmesi mümkün olmayabilir. Dolayısıyla sosyal haklar sosyal adaletsizliğe karşı mücadelenin de bir aracıdır. Sosyal adalet, gelir dağılımında eşitsizliğin çok yüksek olmadığı ve bireylerin kendini gerçekleştirebilmelerinin mümkün olduğu bir toplum tahayyülüdür. Sosyal adalet düşüncesine göre gelir dağılımındaki

büyük çaplı eşitsizlikler, bir toplumda bireylerin gelişimlerini engellemektedir. Bireylerin işsizliğe ya da düşük ücretli işlere mahkumiyetini engellemek bu açıdan sosyal adalet ilkesinin bir gereği olarak, bir sosyal hak olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal adalet perspektifi bu sebeplere dayanarak Temel Gelir'in bir sosyal hak olarak savunulması gerektiğini öne sürmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 208-210).

Temel gelir savunucularına göre bu sebeplerden yoksulluğun engellenmesinin en etkin yolunu temel gelir oluşturmaktadır. Doğrudanlık, şeffaflık ve idari maliyeti azaltması temel geliri daha verimli ve sürdürülebilir kılmaktadır. Diğer taraftan en büyük güvencesizlik kaynaklarından biri olan ekonomik belirsizliğin ortadan kaldırılmasında da önemli bir etkidir. Diğer bir deyişle ekonomik güvenceyi sağlamanın etkin ve hızlı bir yoludur (Beken, 2020, s. 191). Böylelikle mevcut sosyal politikaların etkisizliği aşılabilecek ve yoksulluğa karşı daha etkin bir politika geliştirilebilecektir. Sosyal hak temelli bir anlayışla hareket edildiği ve yurttaşlıkla arasında ilişki kurulduğu sürece temel gelir günümüzde en etkin sosyal politika aracı olarak düşünülmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 212).

Andre Gorz ve Erik Olin Wright gibi sosyalist yazarlar ise temel geliri yeni bir toplumun oluşturulması için önemli bir başlangıç adımı olarak görmektedir. Erik Olin Wright paydaş geliri transferi ve koşulsuz temel geliri karşılaştırmalı analiz ederek temel gelirin kapitalizmdeki sınıf ilişkilerini daha temelden değiştirebilecek bir potansiyele sahip olduğunu savunmaktadır. Wright'a göre temel gelir sadece bir sosyal adalet uygulaması olarak düşünülmemelidir. Sınıf ilişkilerindeki iktidar dağılımında belirli dönüşümlerin sağlanabilmesi açısından temel gelir önemli bir noktada durmaktadır (Wright, 2007, s. 60-61). Dolayısıyla iktidar ilişkilerindeki değişimin işçi sınıfı lehine önemli bir gelişme olacağı savından yola çıkarak temel geliri savunmaktadır.

Andre Gorz'a göre ise temel gelir, çalışmayla gelir arasındaki ilişkiyi değiştirdiği ve insanların "çoketkinliğe" doğru yönelmesine olanak tanıdığı ölçüde devrimci bir reformdur (Gorz, 2001, s. 113). Çoketkinlik Gorz'un bir kavramıdır ve bu kavramla anlatılmak istenen çalışmanın sadece ücret için gerçekleşen etkinlik olması fikrine karşın, çalışmayı başkaca etkinliklerin bir

parçası olarak düşünmeyi sağlamak ve toplumsal zamanı çalışma zamanından ayrı ve üretici bir şekilde kurgulamaktır. Yani çöketkinlik bireylerin ücret karşılığı çalışmaktan kurtuldukları müddetçe topluma katkı sağlamak için yaptığı etkinliklerin bir bileşkesidir (Gorz, 2001, s. 105-107). Çöketkinlikli toplumun ilk koşulu ise herkese sağlanmış bir gelir güvencesidir. Gelir güvencesi gelirle çalışmayı eşitleyen anlayışı yıkarak çok etkinliği geçirebilecektir. Bu da kapitalizmden çıkışın yollarından birisi olarak görülebilir. Temel gelir çalışmayla ücret arasındaki ilişkiyi görelile hale getirmekte ve bu şekilde kapitalist toplumun ötesindeki bir olasılığı göstermektedir (Gorz, 2001, s. 111-112). Diğer bir deyişle Gorz temel geliri kapitalizm ötesi bir olasılık için politika olarak önermektedir. Böylelikle hem çalışmayla gelir arasındaki ilişki ortadan kalkacak hem de insanlar kendilerini daha üretken oldukları alanlarda etkinlikte bulunmakta özgür hissedecektir. Bu da kapitalist üretim ilişkilerinin yerini toplumun çöketkinliğine dayanan daha eşitlikçi, özgür bir topluma bırakması için bir ön adım olacaktır.

Bir liberal olan Milton Friedman negatif gelir vergisiyle, yoksulluğun azaltılması önerisinde bulunmaktadır. Bu öneri belirli bir gelir seviyesinin altındaki kişilerin gelirlerinin artırılması için, o seviyenin üzerindeki kişilerden artan oranlı bir vergi alınmasını savunmaktadır. Ancak net gelir belirlenirken yardımları dahil etmektedir. Friedman bu düzenlemenin yoksullara en işe yarar olan şeyi yani nakit yardımı yaptığını savunmaktadır. Yürürlükte olan birçok özel düzenlemeyi de (sosyal yardımlar vb. gibi) bu genel düzenlemeyle ikame etmeyi savunmaktadır. Birtakım dezavantajları olmasına rağmen doğrudan ödemelerin diğer sosyal yardım biçimlerinden daha az maliyetli olacağını savunmaktadır (Friedman, 2011, s. 270-273). Bu noktada, Friedman, bireylerin piyasayla bütünleşmesi ve piyasa serbestisinin önündeki engellerin kaldırılması ilkelerini bir kenara bırakmadan negatif gelir vergisini savunmaktadır.

Son olarak temel gelir savunuları içerisinde farklı perspektif olarak marksist feminist Kathi Weeks'in yaklaşımı bulunmaktadır. Weeks, 70'lerin önemli bir tartışması olan ev içi emeğin ücretlendirilmesi tartışmasına referansla kendi anlayışını ortaya koymaktadır. 70'lerdeki bu talep daha çok otonomist olarak anılan marksist feminist kadınların, ev içi emeğin üretken bir

emek olup olmadığı tartışması üzerine öne sürdükleri savlarla paralel ilerlemiştir. Zira bu feministlere göre fabrika, artık fordist anlamıyla anlaşılandan daha geniş olarak bir toplumsal fabrikadır. Dolayısıyla ev içi emek de, üretken emeğin üretilmesine katılarak bu süreçte önemli bir yer tutar. Ailenin ücret sistemi içerisinde tanımlanması sayesinde toplumsal yeniden üretimin hem ekonomik hem de ideolojik kertelerine katkı sağladığını göstermektedir. Ekonomik olarak emeğin yeniden üretilmesini ücretsiz ya da daha ucuz sağlamakta, ideolojik olarak da kadınların doğal işi olarak ev işinin görülmesi sayesinde ücretsiz hale getirilmektedir (Weeks, 2014, s. 163-165).

Ev içi emek tartışması içerisinde erkek işçinin, ev içi emekçi üzerindeki tahakkümü ortaya konmaktadır. Ancak bu durum, kadınların doğal bir niteliği olarak görülmesinden ötürü geçirilmektedir. Federici, ücret ilişkisinin hem işçi erkek hem de eşi üzerinde bir disiplin mekanizması olarak işlediğini savunmaktadır (Federici, 2013, s. 31-32). Dolayısıyla ev işi için ücret talep etmek bu doğallaştırma anlayışına karşı mücadele etmek anlamına gelir. Yani esasen bir ücret talebi olmakla beraber, bir mücadele aracı olarak kurgulanmaktadır. Kampanyanın esas amacı ücreti kazanmak değil aynı zamanda doğal olarak görülen rollerin toplumsal fabrikadaki işlevlerine işaret ederek işin reddi için bir zemin hazırlamaktır. Yani kadınlar ev içi emek için mücadele verirken aynı zamanda kendi toplumsal rollerinin yıkımı için de mücadele vermektedir (Federici, 2013, s. 33-35).

Federici'ye göre ev işi için ücret istediğimizi söylemek, ev işini yapmayı reddetmenin ilk adımıdır; çünkü ücret talep etmek yaptığımız işi görünür kılar; bu da hem ev işinin dolaysız boyutunu, hem de kadınsılığın daha sinsi niteliği anlamında ev işine karşı mücadeleye başlamamızın vazgeçilmez koşuludur (Federici, 2013, s. 35). Diğer bir deyişle ev içi emek için ücret talebi bir gizemden arındırma gücü ve başka bir biçimi düşünme imkanını kışkırtılması olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla talebin politik görünümü ve etkisi çok daha önemlidir (Weeks, 2014, s. 177).

Temel gelir talebi ise, bu mücadelenin hem talep boyutunu içermektedir, hem de temel gelir talebi ev içi emeğin ücretlendirilmesinden daha geniş bir imkan sunmaktadır. Zira temel gelir sayesinde kişilerin piyasaya olan bağımlılıkları gevşeyebilecektir. Ancak bunun için temel gelirin

hem koşulsuz hem de yeterli bir gelir olması gerekmektedir. Diğer taraftan ev içi emeğin ücretlendirilmesi talebine yöneltilen temel eleştiri bu uygulamanın toplumsal cinsiyet rollerini güçlendireceğidir. Ancak temel gelir bu sorunu aşmaktadır. Diğer taraftan ev içi emeğin ücretlendirilmesi perspektifi eleştiriye yoğunlaşırken, temel gelir talebi aynı zamanda bir alternatifin de önerilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla karşılaştırıldığında ev içi emeğin ücretlendirilmesine göre daha uygulanabilir ve daha geniş bir kapsamda çözümler sunmaktadır. Temel gelir talebinin bir kışkırtma talebi olarak ele alınması ise daha geniş bir alanda sonuçlar üretmektedir. İlk olarak bu kışkırtma özgürlüğe dönük bir kışkırtma olarak değerlendirilebilir. Yalnızca eşitsizliğin çözümü olarak değil aynı zamanda ücret ilişkisinden kopuşu yani bir tahakkümden kopuşu simgeleyebilmektedir. Bir diğer yönü ise aza kanaat etme ve çalışmanın övülmesinin karşısına arzu ve ihtiyaç yönünden zengin öznelerin varlığına işaret etmektedir. Yani temel gelir, çalışma ve ücret arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, asgari bir gelirin ancak çalışmakla mümkün olduğunu savunan çalışma ideolojisine karşı çıkmaktadır. Yani hem bir perspektif hem de bir kışkırtma olarak temel gelir, ev içi emeğini ücretlendirilmesi talebini aşmaktadır (Weeks, 2014, s. 192-193).

Sonuçta Weeks (2014)'e göre temel gelir talebi, potansiyel alıcılarının toplumsal cinsiyet rollerine göre kurgulanmadığı, bireylere yapılan bir koşulsuz ödeme olduğu için ev içi emeğin ücretlendirilmesi talebine dönük birtakım eleştirileri aşmaktadır. Diğer taraftan temel gelirin iki temel faydasından söz etmektedir. İlk farklı konumlara sahip işçilere somut yardım sunması, ikincisi de mevcut gelir dağılımının yetersiz ve eşitsizliğini ele alarak düşünmeyi gerektirmesidir (Weeks, 2014, s. 200-201). Ancak talep siyasetinin karmaşıklığına dikkat çeken Weeks, talebin tek başına yetersiz olabileceğini, birçok başka mücadele biçimiyle iç içe ele alınması gerektiğini söylemektedir (Weeks, 2020).

Weeks'in perspektifi, temel gelir tartışmasına marksist feminist bir açıdan yaklaşması açısından önemlidir. Ancak, temel gelirin ev içi emeğin ücretlendirilmesi talebini aştığı yönündeki iddiası tartışmalıdır. Zira temel gelir uygulamasının toplumsal cinsiyet rollerini zayıflatabileceği gibi güçlendirebileceği örnekler de mevcuttur. Örneğin, temel gelir ödemesi

yapıldığı takdirde evli ve/veya çocuklu kadınların işgücü piyasasından çekilmesinin, erkeklere göre daha kolay ve hızlı olacağını öne sürmek mümkündür. Örneğin Ontario Temel Gelir Pilot Projesi'nin verilerine göre, çocuk sahibi kadınlar ve öğrenci gençler temel gelir ödemesiyle birlikte işgücü piyasasından ayrılma eğilimi göstermiştir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 910). Dolayısıyla feminist literatür içerisinde bir katkı olması anlamında önemli olan bu taleple ilgili tartışmanın da birçok biçimde süreceğini öngörmek mümkündür.

Özetle temel gelir gerek liberaller ve sosyal demokrat çevrelerde gerekse marksist çevrelerde farklı argümanlar üzerinden tartışılmaktadır. Bu çerçevede, sosyal yardımların işlevsizleşmesi ve ihtiyacı olanların sosyal yardıma erişimlerinin giderek zorlaşması, ve geleneksel sosyal yardım biçimlerinin paternalist bir niteliğe sahip olması gibi nedenlerle temel gelirin diğer sosyal yardım biçimlerine göre hem verimli ve ulaşılabilir hem de bireyin özerkliğini esas alan bir hak olduğu vurgulanmaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 213). Ayrıca bireylerin bir ekonomik güvenceye kavuşmasıyla birlikte pazarlık noktasında ellerinin güçleneceği, bireylerin kendi boş zamanları ve çalışma etkinlikleri üzerindeki kontrollerinin artacağı ve daha üretken bir toplumun yaratılabileceği savunulmaktadır. Çalışmayanın toplumdaki varlığının meşru olmadığı yolundaki ideolojinin karşısında bu yaklaşımını savunucuları temel geliri bir insan hakkı olarak görmektedir (İnsel, 2007, s. 46-48). Gorz ve Wright gibi sosyalist yazarlar bu noktaya referansla temel gelirin yeni bir toplumun temellerini oluşturabileceğini düşünmektedir. Weeks ise temel gelirin hem çalışmayla ücret ilişkisinin koparılması hem de ev içi emeğin ücretlendirilmesi talebinin daha ileri bir versiyonu olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla temel gelir yoksulluğun azaltılmasından, sosyal yardımın verimlileştirilmesine ve yeni bir toplumun ön adımları olarak görülmesine kadar geniş bir yelpazede tartışılmaktadır.

3.3 Literatürdeki Tartışmalar

Literatürde temel gelirin argümanlarının karşısında birçok itiraz da bulunmaktadır. Bu itirazlar hem marksizmden hem muhafazakarlıktan etkilenmiş itirazlardır (Adaman, Insel, & Levent, 2021, s. 216).

Temel gelir yoksulluğa karşı bir önlem olarak, bireylerin ekonomik ve sosyal güvencelerinin sağlanması gibi bir amaç güderek uygulanabilir. Bu haliyle kısmi ya da sürekli bir gelir olabilmektedir. Kısmi uygulaması tam temel gelir uygulamasının bir ön programı olarak görülmektedir. Bunun yanında bazı görüşler ise kısmi uygulamanın hedeflenmesi gerektiğini savunmaktadır (Beken, 2020, s. 182). Temel gelir yoksullukla mücadelenin bir aracı olarak önerilmesinin yanı sıra geçici durumlar için sunulan bir destek olarak da düşünülmektedir (Akar & Çetinkaya, 2021, s. 130). Dolayısıyla temel geliri geçici ve sürekli olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Temel gelire dönük eleştirilerin başında finansmanın maliyetli olacağı savı gelmektedir. Bunun yanında çalışmaktan caydırıcı bir etkisi olacağına dönük eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştiri belirli bir gelir garantisinin insanları çalışmaktan uzak tutacağı görüşüne dayanmaktadır. Bununla birlikte enflasyon yaratabileceği ve yoksul ülkelere zengin ülkelere doğru göçün artmasına sebep olabileceği gibi eleştiriler de mevcuttur (Beken, 2020, s. 157).

Temel gelir tartışmalarında sorulan öncelikli soru temel gelirin nasıl finanse edileceğidir. Temel gelirin düzeyinin yükseltilmesi için vergilerin de yükseltilmesi gerekmektedir (Beken, 2021, s. 157). Finansman kaynağı sorunu aynı zamanda yoksulluğa karşı bir öneri olması nedeniyle kapitalistlerin hedefe aldığı bir soru olmaktadır. Temel gelir savunucuları temel gelirin uygulanması durumunda ortaya çıkan vergi yükünün kapitalistler açısından karşılanabilir olduğunu düşünmektedir. Bu açıdan her ne kadar kapitalistler buna siyasal açıdan karşı çıksalar bile uygulamanın kapitalistler üzerinde kaldırılamaz bir yük oluşturacağı yolundaki görüşü reddetmektedirler. Bu noktadan “ne kadar çok çalışırsan o kadar hak edersin” anlayışının dönüştürülmesi önerilmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 215). Maliyetli bir öneri olduğunu söyleyenlere karşı Standing (2007) , bunun bir maliyet değil öncelik meselesi olduğunu öne sürmekte; temel gelirin maliyetli olduğu yolundaki eleştirinin yoksullara dönük yeniden dağıtıcı politikalara ilişkin olarak öne sürülmesini, orta ve üst sınıfların maliyetli projelerine karşı sessiz kalınması ile karşılaştırarak meselenin bir öncelik belirleme meselesi olduğunu vurgulamaktadır (Standing, 2007, s. 31).

Temel gelir savunucularının temel gelirin finansmanı konusunda ortaya attığı bir diğer argüman ise vergilerin yalnızca bir kesimin sırtına yüklenmeyeceği; bir takım harcamalardan vazgeçme ve yeni konulacak vergiler yoluyla temel gelirin bütün yükünün tüm topluma dağıtılacağıdır. Bu noktada; mevcut bürokratik refah programları tarafından gerçekleştirilen harcamalar, tüketim vergileri, finansal işlemler üzerinden alınan vergiler, karbon vergileri, patent ücretleri, gelir ve servet üzerinden alınan vergiler, devletin azaltım yoluna gittiği harcamalar nedeniyle oluşan tasarruflar (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 354) temel gelirin finansman araçları olarak düşünülebilir. Böylelikle temel gelirin finansmanının vergiler dışında da sağlanacak araçlarla daha az maliyetli hale getirilebileceği düşünülmektedir. Ancak dolaylı vergilerin artırılması yoluyla sağlanacak finansmanın, bu vergileri ödeyen kesimlerin düşük gelirli olması sebebiyle gelir dağılımında bir düzelme yaratması güçleşecektir. Diğer taraftan borçlanmaya dayalı bir finansman hayata geçirildiği takdirde de kamu borçlarının büyüyeceği göz önüne alınmalıdır (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 360). Dolayısıyla temel gelirin nasıl finanse edileceği sorunu hala önemli tartışmalara sebep olan karmaşık bir sorundur.

Çalışmaktan caydırıcı etkisi olacağına dönük eleştiri büyük oranda gelirlerin bir çalışmaya dayanmasının norm kabul edildiği bir görüşe dayanmaktadır. Bu görüşe göre bireylere yapılan ödeme bireyleri topluma karşı yükümlü kılmaktadır. Ancak temel gelir uygulaması bu noktada birtakım bireylerin çalışmamasını topluma finanse ettirecektir. Yani birileri çalışırken birileri de garantili bir gelire sahip olduğu için çalışmadan gelir elde edecektir. Bu eleştiri yapanlar, böyle bir eşitsizlik durumunun haksızlık olacağını öne sürmektedir. Bu açıdan, bu görüşü savunanlar, temel geliri hem çalışmaktan kaçınmayı destekleyecek hem de toplumsal bölünmeyi daha da büyütecek bir politika olarak görmektedir (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 359).

Bu eleştiriye karşılık temel gelirin karşılıksızlık ilkesini savunmayı sürdürmektedir. Savunucularına göre bu karşılıklılık ilkesi çalışma ideolojisinin getirdiği bir durumdur. Bireylerin faydaları sadece gelir getirici işlerde çalışmak değildir. Bir topluma katkı sunmanın birçok yolu vardır ve gelir getirici iş bunlardan sadece birisidir. Dolayısıyla bu itiraza karşı hak

temelli bir anlayışın geliştirilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Bu açıdan, herkesin yeterli ve düzenli bir gelir hakkı olduğu savunulmaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 217). Diğer taraftan bu eleştiri çalışma ideolojisinin etkinliğini de göstermektedir. Zira dayanakları bakımından tamamen çalışmaya dayalı olan bu eleştiri gelir karşılığı çalışmaktan başka bir çalışma biçimini verimli saymamaktadır. Dolayısıyla bu itiraz ideal bir denge durumu varsayımına, işsizliğin bir tercih olduğuna, gelirlerin de yüksek olduğuna dayanan bir anlayıştan temel almaktadır (İnsel, 2007, s. 43).

Muhafazakar ideolojinin temel varsayımlarını kabul eden bu anlayış insan tembel bir varlıktır varsayımına dayanmaktadır. Bu muhafazakar anlayışa göre insan ancak onu zorlayacak koşullar altında çalışmayı ve üretmeyi sürdürebilir. Temel gelir savunucuları bu eleştirinin geçersizliğinin insana ilişkin bu varsayımının hatalı olmasından kaynaklandığını öne sürmektedir. Diğer taraftan bu eleştiriyle paralel bir eleştirinin tam tersi bir kanattan, yani soldan geldiği öne sürülmektedir. Buna göre “emek en yüce değerdir” anlayışına sahip solcu aydınlar ve sendikalar bu durumda emeğin marjinalleşebileceğini ve bu sebeple de en yüce değer olan emeğin değersizleşebileceği kaygısını öne sürmektedir. Bu kaygının bir diğer sebebi ise sendikaya duyulan gereksinimin ortadan kalkmasıdır. Bu noktada temel gelir savunucuları tarafından her iki eleştiri de insan doğasının bencil ve çıkarıcı olduğu yolundaki hatalı bir varsayıma dayanmaktadır (Adaman, İnsel, & Levent, 2021, s. 216-217).

Temel gelire ilişkin önemli bir tartışmayı da temel gelirden kimlerin yararlanacağı oluşturmaktadır. Bu tartışma temel gelir ödemesinin aile birimine mi yoksa bireye mi yapılacağı ve ödemenin ne zaman başlatılacağına yönelik bir tartışmadır. Bu noktada temel gelirin vatandaşlarla sınırlandırılması durumunda evrensellik ilkesinin ihlal edileceği ileri sürülmektedir. Evrensellik ilkesi temel gelirin sadece yurttaşlara değil göçmenlere de tanınmış bir hak olmasını gerektirmektedir. Bu noktada yoksulluktan en çok etkilenen ve kırılgan bir grup olan göçmenlerin kapsam dışı bırakılmasının temel gelirin ilkesel savunusu anlamında meşruluğu yitirmesine yol açabileceği ileri sürülmektedir (Beken, 2021, s. 160).

Diğer taraftan ödemenin yapılacağı birim sorunu da temel gelirin uygulanaşı açısından en fazla üzerinde tartışılan bir konudur. Bu noktada temel gelirin aile birimine ödenmesi durumunda muhafazakar ideolojinin paternalist bir politikasının sürdürüleceğı düşünölmektedir. Temel gelir savunucuları bu noktada temel gelirin bireyselliğini savunmakta ve temel gelir ödemelerinin aile birimine değıil doğrudan bireylere yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu çerçevede, temel gelirin bireyin özerkliğini genişleteceğı ileri sürölmektedir (Van Parijs, 2004, s. 12). Ancak temel gelir ödemelerinin bireyselliğı de beraberinde pek çok karmaşık soruyu getirmektedir. Bu noktada, bireyin temel gelir desteğinin hangi yaştan itibaren başlatılacağı, bireyin cezaevine girmesi durumunda ödemenin devam edip etmeyeceğı, bu gelirin ipotek edilip edilemeyeceğı gibi sorular gündeme gelmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 215). Dolayısıyla temel gelirin ödeme sürecine ilişkin tartışma henüz üzerine mutabık olunmuş bir genelliğe sahip değıildir.

Temel gelire ilişkin sınıf temelli marksist eleştiriler de mevcuttur. Marksist perspektif işçi sınıfına ödenecek bir temel gelire doğrudan karşı çıkmamaktadır. Ancak yeni solun bir önerisi olarak herkese ödenecek temel gelir fikrinin karşısında marksistler eleştirel durmaktadır. Temel gelir önerisinin birçok kesimce önerilmesi karşısında marksistler şu soruyu sormaktadır; bu düzeyde yenilikçi ve devrimci bir fikir olan temel geliri kapitalist sınıflar neden kabul etsin? Ve neden savunsun? Bu soruların yanıtı ise esasen giderek düşen gelirler yüzünden yaşanan talep kıtlığının suni bir biçimde aşılmasına imkan verecek bir uygulama olmasıdır. Bu sebeple marksistler temel gelirin devrimci ve yenilikçi bir proje olmaktan çok aksine mevcut üretim ilişkilerindeki sömürünün sürdürölmesinin bir aracı olduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede, temel gelirin mevcut üretim ilişkilerini değıistirmeyeceğı aksine onları güçlendireceğı ileri sürölmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 216).

Özbek (2007) ise temel gelirin sosyalistler tarafından savunusunda eksik olan bazı noktalara işaret etmektedir. Örneğın Wright'ın iktidar ilişkilerinde dönüşömlere yol açabilecek olan cömert bir gelir desteğı projesinin dayanaklarının liberal eşitlikçilik ideolojileri ve anayasal vatandaşlık olması sebebiyle gerçekçi bir dönüşümü mümkün kılabileceğine

dair inancını tamamen reddetmektedir. Sınıflar arasındaki iktidar mekanizmalarındaki dönüşümün ancak onları üreten mekanizmalardaki bir değişimle mümkün olabileceğini savunan Özbek, bir tarafta burjuvalar diğer tarafta da gelir desteğine mahkum edilmiş yoksullar var olduğu sürece bu ilişkinin dönüşümünün güç olduğuna işaret etmektedir (Özbek, 2007, s. 46).

Akkaya (2020) ise liberal piyasacı yaklaşımın temel gelir savunusunun, diğer sosyal yardım biçimlerinin tasfiye edilmesine yol açacağını ileri sürmektedir. Buna göre liberal piyasacı yaklaşımın amacı sosyal devletin harcama yükünü azaltmak, vergileri sadeleştirmek, bürokrasiyi azaltmak, piyasaya dayalı çözümleri güçlendirmektir. Bu sayede devletin emek aleyhine güçleneceğinin ve sermaye karşısında zayıflayacağını altını çizen Akkaya; temel geliri sosyal yardımları ortadan kaldıracak bir tuzak olarak görmektedir. Bütçeden emekçiler için yapılan harcama kısılarak yerine geçirilen temel gelir, sosyal yardımların özelleşmesi ve piyasalaşması yoluyla yoksullaşmanın bir aracı haline gelecektir. Yani temel gelir ödemeleri sermayeyi yeniden beslerken, halkın yoksullaşmasına neden olacaktır (Akkaya, 2020).

Çelik (2017) ise, işgücüne duyulan gereksinimin giderek düşmesiyle birlikte artık değer üretimindeki azalma karşısında temel gelirin yeni bir pazar yaratma projesi olarak düşünüldüğünü ileri sürmektedir. Temel gelirin finansmanı sorununa da işaret eden Çelik (2017), temel gelirin finansmanının işçilerin sosyal güvenlik ve sosyal yardımlarında birikmiş olan fonlar ile gerçekleştirileceğini ileri sürmektedir. Böyle bir durum yeni bir pazar oluşturma mali yükünün işçilerin omuzlarına bırakıldığı anlamına gelir. Bu çerçevede, her ne kadar sermaye kesiminin temel gelirin finansmanı ile ilgili olarak belli bir oranda vergiyi kabul etmek zorunda kalsa da işçilerin vazgeçmek zorunda olduğu sosyal fonların bu vergilerden çok daha büyük olacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla Çelik (2017) de bu projenin hem finansmanı hem de piyasaya bağıllığı noktasında eleştirel durmaktadır (Çelik, 2017).

Toparlamak gerekirse temel gelir, savunucularının avantaj olarak gördükleri noktalardan ciddi eleştiriler almaktadır. Örneğin temel gelirin diğer sosyal yardım biçimlerine oranla maliyetsiz olması tezini marksistler piyasacı

çözümün önünü açacağı gerekçesiyle eleştirmektedir (Akkaya, 2020). Bu noktada, diğer sosyal yardımların aksaklıklarına rağmen işçi sınıfının tarihsel kazanımları olduğuna vurgu yapılmakta; bu birikimin yerine ikame edilecek olan temel gelirin piyasalaşmanın önünü açacağı savunulmaktadır. Diğer taraftan “yoksulluğu çözmek için onlara para verin yaklaşımı” (Standing, 2007, s. 29-30) marksistlerin ciddi eleştirisi altındadır. Zira bu çözümün aşırı üretim fazlası krizlerinin suni bir şekilde aşılmasından öte bir anlam taşımadığı ileri sürülmektedir. Diğer bir deyişle, temel gelirin giderek daralan işgücü ve düşen ücretler karşısında metaların piyasada satışının gerçekleşmemesi sebebiyle piyasanın suni bir şekilde desteklenmesi anlamına geleceğini savunmaktadır. Bu durumun ise işçi sınıfı ve yoksullar lehine değil, kapitalistler lehine bir çözüm üreteceği ileri sürülmektedir. Çünkü temel gelirin şu ya da bu şekilde işçi sınıfının birikmiş kazanımlarının erimesine yol açacağı düşünülmektedir (Çelik, 2017). Marksistlerin bir diğer eleştiri noktası bunun sosyalist bir çözüm olarak görülemeyeceği üzerinedir. Bu bağlamda, marksistler üretim ilişkilerinde bir dönüşüm gerçekleşmediği sürece iktidar ilişkilerindeki dönüşümün imkansız olduğuna dikkat çekmektedir (Özbek, 2007, s. 46). Diğer bir deyişle sınıf temelli marksist eleştiri temel geliri hem işçi sınıfına saldırının bir aracı olarak hem de kapitalizmi sürdürmek için bir öneri olarak görmektedir.

Muhafazakar eleştiri ise büyük oranda bireylerin çalışmaktan kaçınacağı ve bir zorlama altında olmadıkları sürece üretmeyecekleri tezine dayanmaktadır. Ancak bu eleştiri karşısında temel gelir savunucuları ikili bir argüman öne sürmektedir. Bu bağlamda temel gelir savunucuları bir yandan çalışmanın artık herkesçe erişilmesi mümkün olmayan bir durum olduğunu öne sürmekte, diğer yandan da insanların topluma katkılarının sadece gelir getirici işle sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Bu noktadan yola çıkarak temel gelirin bir güvence ve sosyal hak olarak düşünülmesi gerektiği savunulmaktadır (Davutoğlu, 2011, s. 209). Muhafazakar eleştirinin başka bir boyutunu da temel gelirden kimlerin faydalanacağı oluşturmaktadır. Ancak bu noktada temel gelir savunucularının da uzlaştığını söyleyebilmek mümkün değildir .

Temel gelirin finansmanı sorunu ise eleştirilerin en zayıf olduğu yerlerden birisidir. Zira Friedman'dan Standing'e kadar temel gelirin ana argümanlarından birisi ucuz olduğudur (Standing, 2007, s. 30-31). Nitekim Buğra ve Keyder (2007)'in ana argümanlarını refah devletinin küçülmesi değil büyüyerek müsrifleşmesi oluşturmaktadır (Buğra & Keyder, 2007, s. 7-11). Dolayısıyla bu argüman hem ampirik araştırmalarla hem de teorik düzeyde kolayca karşı konulabilen bir argümandır (Buğra & Sınmazdemir, 2007, s. 107-110).

Sonuç olarak temel gelir hala birçok tartışmanın güncel bir şekilde sürdüğü önemli bir öneri olarak görünmektedir. Teorik tartışmanın yanı sıra uygulamadaki örneklerle bu tartışmaların desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada temel geliri “kapitalizmin mevcut durumda yarattığı yoksulluğun sürdürülebilir hale getirilmesi denemesi olarak mı görmek gerekir?” yoksa “yoksulluğa karşı bir çözüm olarak mı görmek gerekir?” sorularına bir yanıt bulmak için uygulamada güdülen hedefleri de anlamak gerekmektedir.

3.4 Temel Gelir'in Uygulama Örnekleri

Birden fazla yerde denenen tüm temel gelir uygulamaları kısa vadede işgücü arzını düşürmüş olsa da uzun vadede beklenildiği gibi artmamıştır. Bunun sebebi olarak kısa vadede gelir getirici işte çalışmak zorunda kalmayan kişilerin toplumsal ihtiyaçlara karşılık verebilecek girişimler devreye sokması gibi sebepler de gösterilebilir (Simpson vd. 2017, s. 86 aktaran Erdoğan & Akar, 2020, s. 913). Bu bölümde Finlandiya, Alaska, Kanada ve İran gibi temel gelir tartışmasında önemli yer tutan örnekler incelenecektir. Bu örnekler dışındaki örnekler, geçici temel gelir uygulamaları ve Türkiye'de temel gelirin kısa bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu çerçevede, uygulamaların hayata geçiriliş biçimleri ve olası sonuçları da gösterilecektir.

3.4.1 Finlandiya Temel Gelir Deneyi

Temel gelir deneyleri içerisinde önemli bir örnek Finlandiya'dır. 2015 yılında tartışılmaya başlayarak hayata geçirilen temel gelir deneyi ile, 2 sene boyunca ülke çapında, yaşları 25 ile 58 arasında değişen 2000 işsiz kişiye 560 euro temel gelir desteği sağlanmıştır. Deneyin 2018 yılında sona ermesinden itibaren deney üzerine analiz çalışmaları sürmektedir (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 257). Sosyal güvenlik sisteminin dönüştürülmesi ihtiyacına

dayanarak hayata geçirilen bu uygulamada işsiz vatandaşlar seçilerek uygulanmıştır. Bu bakımdan uygulama; ülke çapında tesadüfi kontrollü deneyi benimseyen ilk temel gelir uygulaması olması, işsizler gibi belirli bir hedef gruba odaklanması, temel gelirin düzeyi ve temel gelir sahibi olmanın ücretli çalışma, diğer sosyal ödenekler ve vergiler kaynaklı geliri nasıl etkileyeceğine bakması ile ön plana çıkmaktadır (Beken, 2021, s. 170-171).

Başbakan Juha Sipilä Hükümeti sosyal güvenlik sistemindeki aksaklıkların giderilmesi ve daha az bürokrasi daha çok çalışmaya teşvik içerecek şekilde sosyal güvenlik sistemini dönüştürmeyi hedeflemiştir. Finlandiya Sosyal Sigortalar Kurumu'nun (Kela) hazırlık sürecini ve projenin planlamasını yürüttüğü bu deney; tam temel gelir, kısmi temel gelir, negatif gelir vergisi ve diğer temel gelir modelleri şeklinde dört modelin sunulmasıyla hayata geçirilmiştir. Hayata geçirilen model, sosyal sigortadan sağlanan desteğin bir kısmının yerine geçirilen temel gelir uygulaması olarak kısmi temel gelir uygulamasıdır. Bu uygulamaya göre sosyal yardımın bir kısmı korunacak, temel gelir vergilendirilmeyecek ve vergilendirme yoluyla orta ve yüksek gelirli kişilerin kazanabileceği haksız avantaj da engellenecektir (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 261-262). Diğer bir deyişle bu model hem sosyal yardım sisteminin tamamen ortadan kaldırılmadığı hem de işsizlerin dezavantajlı durumunu dönüştürmeyi doğrudan hedefleyen bir modeldir.

İki yıllık bir süreç olarak örgütlenen bu deney 1 Ocak 2017 yılında başlayıp 31 Aralık 2018 yılında da sona ermiştir. Bu uygulama boyunca rastgele seçilen kişiler işe girse bile bu yardım sürdürülmüş, vergi sistemi değiştirilmemiş ve temel gelir ödemesi yapılan işsizler için tahsis edilen sosyal yardımlardan düşülmüştür. Deneyden sonra denekler üzerinde gerçekleştirilen anketlere göre bireyler zihinsel anlamda ve ekonomik refah anlamında diğer işsizlere göre daha iyi duruma gelmişlerdir. Ancak uygulamanın bütün nüfus için düşünülmesi halinde pahalı bir model olacağı da belirtilmiştir (Esenlikçi & Engin, 2021, s. 263). Diğer bir deyişle bir deney olarak Finlandiya örneği önemli bir deneyimdir. Temel gelir ödeneği alan işsizlerin istihdam edilme süreleri diğer işsizlere göre 6 gün artmıştır. Bu

bakımlardan temel gelir deneyi vatandaşlar açısından iyileştirici etkilere sahip bir deney olarak görünmektedir.

Beken'e göre deneyle ilgili önemli bir eleştiriye değinmek gerekmektedir (Beken, 2021, s. 171). Deneyde istihdamdaki bireylerin analiz dışı bırakılması sebebiyle temel gelirin topluma etkisini ölçmek imkansızdır. Dolayısıyla sadece işsizleri test etmek toplumun çoğunluğunun bu durumdan nasıl etkileneceğini ölçmek için gerekli bulguları göz ardı etmek demektir. Diğer taraftan sürenin 2 yıl olarak seçilmesi de bireylerin davranışsal değişimlerini anlayamayacak kadar kısa olmakla eleştirilmektedir.

3.4.2 Alaska Daimî Fonu

Alaska'da Daimî Fon Temettüsü (DFT) olarak adlandırılan bir temel gelir sistemi bulunmaktadır. Bu uygulama 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Amerika Birleşik Devlet'lerinin bir eyaleti olan Alaska'da keşfedilen petrol rezervlerinden elde edilen gelirlerin en az altı ay boyunca Alaska'da ikamet eden kişilere yaşına bakılmaksızın her yıl düzenli olarak dağıtılması şeklinde uygulanmaktadır. DFT uygulaması bir geçim ücreti ya da ihtiyaçların bütününe karşılayacak bir nakit gelir transferi olmamakla birlikte gerçek bir evrensel nakit transferi programıdır (Erdoğan & Akar, 2020, s. 911). Vatandaşların fondan ödeme alabilmesi için her yıl 1 Ocak-31 Mart tarihleri arasında başvuruda bulunmaları gerekmektedir (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 374).

Alaska modeli Alaska Daimi Fonu ve Daimi Fon Kar Payı'nın birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu uygulama 1982 yılından itibaren Daimi Fon Kar Payı petrol gelirlerinden elde edilen karın vatandaşlara yıllık olarak eşit bir şekilde paylaştırılması şeklinde hayata geçmektedir. Bu uygulama sayesinde her yıl 15.000 ile 25.000 arasında kişi yoksulluktan çıkarılmaktadır (Beken, 2021, s. 164). Eyalet çapında uygulanan bu uygulamaya göre kişilere 800-2000 dolar arası yıllık ödeme yapılmaktadır. Bu ödemeler nüfusun yaklaşık %95'ini kapsamaktadır. 1982 yılından beri yürürlükte olan bu uygulama vatandaşlara yıllık ortalama 1.110 USD ödeme yapmıştır. Her ne kadar ödenen miktar düşük bir miktar olsa da düşük gelir gruplarının yaşam koşullarında iyileşmeye yol açmaktadır (Kardas, 2020, s. 90).

2014 yılında başvuran 640.000 vatandaşa kişi başı 1.884 dolar dağıtılmıştır. 2015 yılında ise fon gelirleriyle yapılan ödeme 2.072 dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2016 yılında valinin fona transfer edilen gelirlerin yarısını veto etmesiyle gelirler neredeyse yarı yarıya düşerek 1.022 dolar olmuştur (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 372). Tablo 3.1’te Alaska Daimi Fonu’na yapılmış olan başvurular ve o yıl için yapılmış ödemeler verilmiştir. İstikrarlı görünen ödemelerin bireylere sağladıkları katkıların ölçülmesi ise birden fazla değişkenin hesaba katılmasını gerektirmektedir.

Çalışmaktan kaçınmaya dönük etki ise Alaska örneği üzerinden incelenebilir. Alaska işgücü piyasasında ampirik incelemelere göre ne tam istihdama ne de azalışa yol açmamıştır. Ancak temel gelirin tüketim üzerindeki etkisiyle işgücü talebini artırdığı gözlemlenmektedir. Alaska’da yarı zamanlı işlerde çalışanların oransal artışı da beklenen düzeyde olumsuz bir etki yaratmadığını göstermektedir. Diğer taraftan Alaska modelinin temel gelir olarak tanımlanması tartışmaya açıktır. Zira temel gelir tanımı gereği yurttaşların temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir gelir olması gerekirken, Alaska modelinde ödemeler kısmî ve düzensizdir. Bu açıdan Alaska modelinin tam bir temel gelir örneği oluşturduğu konusu tartışmalıdır (Beken, 2021, s. 166).

Tablo 3.1. Alaska Daimi Fonu’na Yapılan Başvurular ve Ödemeler Tablosu

Yıl	Nüfus	Alınan Başvurular	Yapılan Ödemeler	Temettü Tutar	Yüzde Değişimi	Toplam Ödenen Miktar
2020	728,903	673,371	630,937	\$992.00	-%38	\$625,889,504.00
2019	732,734	678,738	633,243	\$1,606.00	%3.7	\$1,016,988,258.00
2018	736,239	670,759	639,247	\$1,600.00	%45.5	\$1,022,795,200.00
2017	737,847	670,706	633,005	\$1,100.00	%7.6	\$696,305,500.00
2016	739,828	674,939	638,178	\$1,022.00	-%50.7	\$652,217,916.00
2015	737,625	678,308	641,561	\$2,072.00	%10	\$1,329,314,392.00
2014	735,601	676,467	637,289	\$1,884.00	%109.3	\$1,200,652,476.00
2013	736,399	672,603	634,366	\$900.00	%2.5	\$570,929,400.00
2012	732,298	679,633	641,644	\$878.00	-%25.2	\$563,363,432.00
2011	722,190	677,888	644,959	\$1,174.00	-%8.4	\$757,181,866.00
2010	710,231	670,399	637,873	\$1,281.00	-%1.6	\$817,115,313.00
2009	692,314	660,290	624,888	\$1,305.00	-%36.9	\$815,478,840.00
2008	679,720	648,532	616,484	\$2,069.00	%25.1	\$1,275,505,396.00
2007	674,510	634,490	600,278	\$1,654.00	%49.4	\$992,859,812.00
2006	670,053	629,098	595,166	\$1,106.96	%30.9	\$658,824,955.36
2005	663,253	632,831	597,639	\$845.76	-%8.1	\$505,459,160.64
2004	656,834	631,229	599,992	\$919.84	-%17	\$551,896,641.28
2003	647,747	626,009	596,176	\$1,107.56	-%28.1	\$660,300,690.56
2002	640,544	621,257	590,031	\$1,540.76	-%16.7	\$909,096,163.56
2001	632,241	620,486	586,848	\$1,850.28	-%5.8	\$1,085,833,117.44
2000	627,533	619,063	583,633	\$1,963.86	%11	\$1,146,173,503.38
1999	622,000	592,779	573,324	\$1,769.84	%14.9	\$1,014,691,748.16
1998	617,082	585,222	565,657	\$1,540.88	%18.9	\$871,609,558.16

Tablo 3.1 (devam) Alaska Daimi Fonu'na Yapılan Başvurular ve Ödemeler
Tablosu

1997	609,655	575,270	555,289	\$1,296.54	%14.7	\$719,954,400.06
1996	605,212	566,061	546,651	\$1,130.68	%14.2	\$618,087,352.68
1995	601,581	564,702	542,397	\$990.30	%0.7	\$537,135,749.10
1994	600,622	559,840	535,178	\$983.90	%3.6	\$526,561,634.20
1993	596,906	550,705	528,399	\$949.46	%3.7	\$501,693,714.54
1992	586,722	544,017	523,099	\$915.84	-%1.7	\$479,074,988.16
1991	569,054	535,475	512,764	\$931.34	-%2.2	\$477,557,623.76
1990	553,171	533,876	498,447	\$952.63	%9.1	\$474,835,565.61
1989	538,900	526,511	508,710	\$873.16	%5.6	\$444,185,223.60
1988	535,000	537,279	519,724	\$826.93	%16.8	\$429,775,367.32
1987	541,300	553,320	530,594	\$708.19	%27.3	\$375,761,364.86
1986	550,700	543,858	533,315	\$556.26	%37.7	\$296,661,801.90
1985	543,900	526,976	519,413	\$404.00	%22	\$209,842,852.00
1984	524,000	494,150	482,135	\$331.29	-%14.2	\$159,726,504.15
1983	499,100	469,229	458,213	\$386.15	-%61.4	\$176,938,949.95
1982	464,300	487,841	470,897	\$1,000.00		\$470,897,000.00
Toplam		22,820,836	21,776,706	\$44,427.41		\$26,013,283,431.43

Kaynak: <https://pfd.alaska.gov/Division-Info/summary-of-dividend-applications-payments>

3.4.3 Kanada’da Temel Gelir Uygulamaları

Kanada’da iki tane temel gelir uygulaması hayata geçirilmiştir. Bunlardan ilki Manitoba eyaletinde hayata geçirilen Mincome deneyidir. 1975-1978 yılları arasında gerçekleşen Mincome deneyi sırasında Manitoba’daki en fakir Dauphin sakinlerine koşulsuz bir biçimde aylık ödeme yapılmıştır. Deney süresince yoksulluk sınırının altına düşmüş 1000 ailenin yaşanabilir bir gelir elde etmesi sağlanmıştır. Deneyin amaçları negatif gelir vergisine dayalı yeni bir sosyal sistemin olası sonuçlarını değerlendirmek ve garantili gelirin hane halkı üzerindeki etkisini incelemektir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 910).

Mincome programına dair temel eleştiri, garanti edilmiş gelirin çalışmaktan caydırıcı etkisi olacağına dairdir. Ancak deneyin sonuçları

beklenenin aksine caydırıcı etkinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Mincome deneyinin sonrasında yeterince bir inceleme ve politik tartışma gelişmemiştir. Ancak bunun için Ontario Temel Gelir Pilot Projesi beklenmiştir (Beken, 2021, s. 168). Temel gelir takviyesi alan gruplar içerisinde anneler ve gençlerin göreceli olarak istihdamında bir azalma yaşanmıştır. Bunlar da garanti edilmiş gelir sayesinde annelerin çocuk bakımını tercih etmesinden, gençlerin ise okula devam etmesinden kaynaklanmaktadır (Erdoğan & Akar, 2020, s.910).

Ontario deneyi ise kamu politikası uzmanı Hugh Segal'ın "Daha İyi Bir Yöntem Bulma: Ontario için Bir Temel Gelir Pilot Projesi" raporunu yayınlaması üzerine tartışmaların gündeme gelmesiyle başlamıştır. Ontario Sosyal Hizmetler ve Toplum Bakanlığı da kamuoyunun görüşünü almak için harekete geçmiştir. Bunun üzerine alınan geri dönüşler "Temel Gelir Danışmaları: Neler Duyduk" isimli bir raporda yayınlanmıştır. Hem fikrin ortaya çıkışı hem de kamuoyunda tartışılmasıyla temel gelir uygulanması açısından önemli bir deneyimdir (Yapıcı & Karabulut, 2018, s. 379).

Ontario Temel Gelir Pilot Projesi, Nisan 2017'de başlamış ve Hamilton, Thunder Bay, Lindsay'den herhangi birinde 12 aydan uzun süredir yaşayan kişiler içerisinde tesadüfen seçilen kişilere ödeme yapılmıştır. Yaklaşık 4000 kişiyi kapsayan bu uygulama sırasında yalnız yaşayan bireyler için yıllık 16.989 Kanada Doları, çiftler için ise 24.027 Kanada Doları ödemesi yapılacağı ilan edilmiştir (Beken, 2021, s. 168).

2018 yılına gelindiğinde yeni seçilen hükümet bu projeyi iptal etmiştir. Projenin hedefi üç sene boyunca sürecek bir ödemeyken yeni gelen hükümetin projeyi iptal etmesi sonucu bir yıllık bir uygulama yapılabilmektedir. Yine de Kanada Temel Gelir Ağı tarafından projeye katılıp devam etmesi yönünde talepte bulunan kişiler içerisinde yapılan araştırmaya göre; katılımcıların %93.5'i temel geliri faydalı bulduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %82.86'sı gelir sayesinde faturaları kolaylıkla ödediğini belirtirken, %64.29'u beklenmeyen harcamalar karşısında daha güvenli olduklarını belirtmiştir. Pilot uygulama sırasında temel gelirden faydalanan herkesin fiziki ve ruhsal sağlığında iyileşme yaşadığı ve finansal olarak daha da güçlendiği görülmektedir. Yeni gelen hükümetin pilot projeyi iptal etmesi

ise temel gelirin bir hükümet politikası olarak değil bir sosyal politika olarak uygulanmasının önemini göstermektedir. Zira seçim vaadi gibi hükümet politikası aracı olarak kullanıldığı müddetçe gerekli ekonomik ve sosyal güvenceyi sağlaması daima hükümete bağımlı olacaktır (Beken, 2021, s. 169). Dolayısıyla temel gelir uygulamasının ya üçüncü partilerce ya da doğrudan sosyal politikanın güçlü bir parçası olarak uygulanması, güvence sağlama hedefi güden temel gelir için de en doğrusu olacaktır. Kanada Ontario deneyinin gösterdiği üzere hükümet politikası olarak düşünüldüğünde ortadan kaldırılmasının önünde ciddi bir engel de oluşmamaktadır.

3.4.4 İran’da Temel Gelir Uygulaması

İran ülke çapında şartsız nakit transferi gerçekleştirmektedir. Kavramın İran’da hiç tartışılmıyor olmasına rağmen uygulamada hayata geçtiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad’ın 2010 sonlarında kabul ettiği bu uygulamada vatandaşlara kişi başı aylık 455.000 İran Riyali nakit ödeme yapılmaktadır. Düşük bir miktar olmasına rağmen bütün vatandaşları kapsaması, düzenli ve koşulsuz olması sebebiyle temel gelir başlığı altında kabul edilebilmektedir (Seçkiner Bingöl, 2020, s. 4).

İran’daki uygulama başlangıçta düşük gelirli aileler için tasarlanmışsa da tespit konusundaki yetersizlikler sonucunda evrensel bir nitelik kazanmak durumunda kalmıştır. Her ne kadar herkesi kapsayan bir ödeme planıyla yola çıkmasa da uygulamada bir temel gelir uygulamasına doğru evrilmiştir. Ancak bu anlayış, bir hak anlayışından ziyade sübvansiyonlarda ortaya çıkan kayıpların engellenmesi amacını gütmektedir. Temel gelirle bir diğer çelişkisi de hanehalkı reisine yapılan bir ödeme olmasıdır. Zira temel gelirin temel ilkelerinden birisi olan bireysel ödeme ilkesi burada hayata geçmemiştir (Beken, 2021, s. 167).

İran’daki uygulama petrol gelirlerinden elde edilen karın dağıtılmasına dayanmaktadır. Bu uygulama işten caydırıcılık gibi bir etki de yapmamıştır. Ancak olumsuz etki 20-29 arası yaş grubunda geçerli olmuştur. Bu grupta da yüksek öğretime devam etme eğiliminin baskınlığı bir gerekçe olarak gösterilmektedir. Çalışmada işçiler içerisinde emek arzı noktasında bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Yapılan ödemeler petrol ihracatına dayanmasından ötürü kamu üzerinde bir yük oluşturmamıştır. Ancak doğal

zenginliğe dayalı bir temel gelir projesinin belirli dezavantajları da mevcuttur. Bunlar gelirin doğal zenginliğin işlenmesine bağlı olması sebebiyle dalgalı olabilmesi ve sürdürülebilirliğinin belirsizliğidir. İran'daki uygulama bu açıdan da önemli bir deneyimdir (Beken, 2021, s. 167-168).

3.4.5 Diğer Temel Gelir Uygulamaları

Adı geçen örnekler dışında çeşitli temel gelir deneyimleri de mevcuttur. Bu deneyimlerin bir kısmı Covid-19'a dayalı kısmi gelir uygulamalarıyken bir kısmı da belirli koşulluluk şartları içermektedir. Örneğin Brezilya'da *Bolsa da Familia* uygulaması ikinci gruba örnektir. 2003'ten beri hayata geçirilmiş olan bu uygulama başlangıçta yalnızca mutlak yoksulluk sınırının altında kalan kişileri hedeflerken giderek genişlemiş ve nüfusun çeyreğini kapsamıştır. Geliri 64 doların altında olan bütün hanelerin faydalanabildiği bu uygulama sayesinde gelirler asgari ücretin üzerine çıkmaktadır. Vatandaşlık Temel Geliri ise 2004 yılında geçen bir yasayla kabul edilmiştir. Ancak henüz uygulamaya geçmemiştir. Covid-19 sonrası ise 59 milyon düşük gelirli vatandaşa 600 BRL ödeme yapılmaya başlanmıştır. Bu miktar asgari ücretin yarısına tekabül etmektedir (Seçkiner Bingöl, 2020, s. 4).

Bir diğer örnek iste Hindistan'dır. Haziran 2011-Kasım 2012 yılları arasında hayata geçirilmiş bir temel gelir örneği bulunmaktadır. Pilot çalışmalar hayata geçirilen bu uygulamalar Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu ve Bağımsız Kadın Derneği tarafından uygulanmıştır. Programların önemli özellikleri evrenselliği, daha önce yapılan yardımların yerine geçmeyerek ayrı bir ödeme olması ve Asya'da gerçekleştiren ilk uygulama olmasıdır. Bu uygulamada sekiz köyde yaşayan 6000 kişiye koşulsuz nakit transferi yapılmıştır. İkinci pilot uygulamada ise kabileler hedef grup olmuştur. Burada bir kabile köyü nakit transferi alırken diğer köy nakit transferi almamıştır. Bu araştırma sonucunda elde edilen verilere göre beslenmede, sağlıkta ve eğitimde önemli iyileşmeler görülürken nakit transferi sağlanan kişilerin daha fazla tasarruf ederek paralarını daha rasyonel kullandıkları gözlenmiştir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 911).

Tuvalu, İspanya, Kolombiya, Slovenya, Kamboçya, Şili, Singapur, Solomon Adaları, Tayland, Almanya, ABD ve Güney Kore gibi ülkelerde de

geçici nakit transferleri sağlanmaktadır. Tuvalu örneğinde vatandaşlara iki seferlik doğrudan nakit ödeme, öğrenci desteği ve yakıt desteği için yaklaşık 4,9 milyon Avusturalya Doları destek sağlanmıştır. İspanya’da ise bütçenin onaylanmasının akabinde 850.00 aileye ayda 1.015 Euro nakit desteği sağlanmıştır. Slovenya’da ise serbest meslek sahiplerine 2020 yılının Mart ayında 350 Euro, Nisan ve Mayıs ayları için ise 700 Euro destek sağlanmıştır. Bunun yanı sıra her yetişkine Slovenya’da turizmi desteklemek için, ülke içinde harcanacak 200 Euro’luk kuponlar verilmiştir. Singapur’da da Bakım ve Destek Paketi’yle tüm yetişkinlere 300 Singapur Doları ödeme yapılmış, düşük ücretli çalışanlar için de 3.000 Singapur Doları nakit desteği sağlanmıştır. Serbest meslek sahipleri içerisinde belirli kriterleri karşılayan bireylere de dokuz ay boyunca 1.000 Singapur doları nakit desteği yapılmıştır. Bunların yanı sıra, Almanya’da ise temel gelir pilot uygulaması hayata geçirilmiştir. Ekonomik Araştırma Enstitüsü 2020 Ağustos ayından 2024 Aralık ayına kadar sürecek olan bir pilot proje oluşturmuştur. Bu projeye göre rastgele seçilecek olan 1500 kişiye 1.200 Euro nakit gelir desteği dağıtılması planlanmaktadır (Akar & Çetinkaya, 2021, s. 133-134). Diğer bir deyişle kısmi temel gelir uygulamaları Covid-19 pandemisine karşı sıkça başvurulmuş yöntemlerden birisi olmuştur. Böylelikle de tartışılması ve uygulamalardan elde edilen verilerin değerlendirmesi yoluyla temel gelirle ilgili literatürün de genişlemesi beklenmektedir.

Birçok uygulama farklılığı ve dayanak farklılığına rağmen temel gelir güncel bir tartışma olmaya devam etmektedir. Alaska ve İran gibi doğal zenginliklere dayalı uygulamalar olduğu gibi pandemi gibi olağanüstü durumlarda devletlerce sağlanan destekler olarak da hayata geçmektedir. Diğer taraftan birçok deneyle hem maliyeti hem de olası sonuçları üzerinde çalışılan bir uygulamadır. Böylelikle temel gelirin önemli bir tartışma başlığı ve uygulama olarak gelişmeye devam edeceğini söylenebilir.

3.4.6 Türkiye’de Temel Gelir

Türkiye’de Temel Gelir ilk olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin 2011 yılında “Aile Sigortası” projesi ile gündeme gelmiştir. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu Aile sigortası projesini iktidara geldiğinde uygulamayı taahhüt etmektedir (Sözcü, 2022). Bu projeye göre, Türkiye’deki ailelerin farklı

yoksulluk düzeyleri, yaşam yeri farklılıkları, çocukların yaş ve eğitim durumları, ailenin sosyal desteklere erişimine ve gelirine göre ayda 125-1250 TL arasında değişen düzeylerde bir Aile Sigortası ödemesi yapılması planlanmıştır (Cumhuriyet Halk Partisi, 2011, s. 27). Ödemeler ailedeki kadının banka hesabına yatırılacaktır (Cumhuriyet Halk Partisi, 2011, s. 19). Ancak Aile Sigortası projesinin aileye odaklanması ve belli bir kesime yapılacak olması nedeniyle temel gelirin ilkelerinden evrensellik ve bireysellik ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle eleştiriler yöneltilmiştir.

2018 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından Türkiye’nde dahil olduğu 130 ülke için Evrensel Temel Gelir (ETG) desteğinin uygulanabilirliğine ilişkin iki farklı senaryoda mali büyüklüğü/yükü hesaplanmıştır (Kahvecioğlu & Çakmak, 2022, s. 640). Çalışmada senaryo 1’e göre, temel gelirin tüm vatandaşlara ödenmesi; senaryo 2’ye göre ise, temel gelirin yetişkinlere tamamı, 15 yaş altı çocuklara ise bu düzeyin yarısı kadar ödeme yapılması uygun görülmüştür. Türkiye’nin ekonomik şartlarını göz önüne alındığında, senaryo 2’nin daha uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir (Kahvecioğlu & Çakmak, 2022, s. 640). Fakat çalışmada sonuç olarak Türkiye için ETG’nin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için Türk vergi sisteminin yapısal reformlar ile güçlendirilmesi ve temel ekonomik göstergelerde iyileşmelerin sağlanması ile başarılı olunabileceği dile getirilmiştir (Kahvecioğlu & Çakmak, 2022, s. 642-651).

2019 yılının Kasım ayında tüm dünyayı etkileyen Kovid-19 pandemisi ortaya çıkmıştır. Pandemi ile birlikte sosyal bir devlet olarak salgının ekonomik ve özellikle yaşamını idame ettirmede zorlanan gruplar üzerinde etkilerini azaltmak için yapılabilecekler tartışılmaya başlanmıştır. Bu ekonomik problemlere karşı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de ilk başvuru koruma mekanizması sosyal yardımlar olmuştur (Seçkiner Bingöl, 2020, s. 2). Böylece Mayıs 2020’de Vatandaşlık Temel Gelir Türkiye Birinci Kongresi gerçekleşmiştir. Kongrede Dr. Cüneyt Akman, Prof. Dr. Erinc Yeldan gibi isimler Vatandaşlık Temel Gelir’e desteklerini dile getirmişlerdir (Tuncer, 2021).

Genel olarak Türkiye’de Temel Gelir uygulamasıyla Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, Ahmet İnel gibi isimler ilgilenmiştir. Uygulanabilirliği konusunda araştırmalar devam ederken 2021 yılında toplumun bu konuda ne düşündüğü araştırılmıştır. İki soruluk bir anketle tüm katılımcıların yaklaşık %46’sı daha fazla vergi anlamına gelse de temel gelir uygulamasını desteklediklerini belirtmiştir (Türkiye Raporu, 2021). Fakat araştırmacılar Temel Gelir projesinin Türkiye’de uygulanmasının uygun olmayacağı konusunda görüş bildirmişlerdir. Genel kanı Temel Gelir projesinin toplumun tamamından ziyade yalnızca en yoksul kesimine uygulanmasının daha uygun olacağı yönündedir.

SONUÇ

Bölüşüm ilişkilerine ilişkin yaklaşım Temel Gelir önerisine ilişkin tartışmanın bağlamını ele almak için kritiktir. Zira, öne sürülen argümanların bir teorik bütünlük içerisinde incelenmesi için, bu önerilerin iktisadi analizin neresinde durduğunu kavramak gerekmektedir. Dolayısıyla bölüşüm ilişkilerine var olan yaklaşımlar göz önüne alınmalıdır. Piketty'nin söylediği gibi bölüşüm ilişkilerinin tekrar iktisadi analiz için önemini ortaya çıkartmak gerekmektedir (Piketty, 2014, s. 17). Dolayısıyla iktisadi düşünce tarihi içerisinde bölüşüm ilişkilerinin ele alınışı, tartışmanın anlaşılması için elzemdir.

Liberal yaklaşım, fizyokrat, klasik, neoklasik şeklinde sınıflandırılabilen bir dönemlendirmeye ele alınabilir. Buna göre fizyokrasi, merkantilist dönemle sınırlı bir anlayışı, esasen ekonomi politik biliminin doğuş koşullarını ifade eden bir görüştür. Üretkenliği tarımsal ürüne bağlayan bu görüş, bölüşüm ilişkilerini de bu çerçevede görmektedir. Doğal düzen felsefesine dayanan fizyokrasinin görüşü, verili olan düzenin ve bölüşümün adil olduğu yönündedir (Anikin, 2008, s. 165-166). Toplumu meydana getiren üretici, mülk sahibi ve verimsiz sınıflar arasında bölüşüm gerçekleşmektedir. Bu görüş dengeye dayandığından verimsiz sınıfın harcamalarının artışı, hasılda da azalışa yol açacaktır. Fizyokrasi, klasik ekonomi politinin doğuş koşullarının düşünsel temellerini içinde bulundurmıştır.

Fizyokrasiden sonra ortaya çıkan ve uzunca bir dönemi doğrudan etkisi altına alan görüş ise klasiklerin görüşleridir. Ayırt edici noktaları, bölüşüm sorunsalını iktisadi analizin merkezine oturtmuş olmalarıdır. David Ricardo'nun açıkça ortaya koymuş olduğu bölüşümün iktisadi analizin merkezine oturtulması savı klasik okulun ayırt edici özelliklerinden biridir (Ricardo, 2008, s. x-xi). Klasikler kendisinden sonra gelecek olan okulların neredeyse tamamı üzerinde bir etki yaratmıştır. Bu etki, marksizmden neoklasik iktisada kadar geniş bir skaladır (Kazgan, 2000, s. 69).

Klasiklere göre toplum sınıflardan oluşmaktadır. Bu sınıflar, toprak sahipleri, sermayedarlar, işçilerdir. Her sınıfın toplam üretimden elde ettikleri bir gelir vardır. Bu gelir sırasıyla; rant, kar ve ücrettir. Dolayısıyla bölüşüm

sorunsalı, bu üç sınıfın birbiri arasında toplam üründen elde ettikleri pay şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gerek David Ricardo gerekse de Adam Smith, toplumun sınıflı yapısını kabul etmiş, bu üç sınıfın ilişkileri bakımından iç içe olduğunu ortaya koymuşlardır. Ricardo'ya göre sermayedarlar, toprak sahipleri ve işçiler arasında sürekli bir çatışma vardır. Buna göre örneğin, rant arttığında, tarım ürünlerinin fiyatları da artacağından ücret artacaktır. Böylelikle karın ulusal hasıladan aldığı pay da düşecektir. Ya da karın artması için ya ücretlerin ya da rantın payında bir düşüş gerçekleşmelidir. Azalan verimler yasası gereği bu çatışma kendisini tekrar üretebilecek durumdadır (Kazgan, 2000, s. 92-93).

Klasikler aynı zamanda objektif bir değer fikri ortaya koymuştur. Adam Smith'in formülasyonu açısından bu, emeğin değerin yaratıcısı olduğu fikridir. Her çeşit ürünün değeri onun içeriğinde olan belirli bir miktarda emekle ölçülmektedir. Ancak, sermaye yatırımlarını da birikmiş emek olarak gören Smith, bir ürünün mübadele değerinin belirlenmesinde de üç etkenin etkisini görmüştür. Buna göre hem işçinin emeği, hem patronun daha önceden yatırım yapmış olduğu sermaye malları hem de toprak sahibinin rantının eklenmesiyle metanın fiyatının ortaya çıkacağını öne sürmüştür. Dolayısıyla klasik teori büyük oranda bölüşüme ilişkin sınıflı analizi öne sürmüştür. Klasik iktisat nesnel bir değer anlayışına dayanarak metaların fiyatlarını açıklamış; elde edilen toplam toplumsal ürünün bölüşümünü analizinin merkezine oturtmuştur. Say, Malthus ve Mill de klasik okulun emek değer teorisine eleştiriler yöneltmekle birlikte önemli katkılarda da bulunmuştur. Örneğin Say'ın alternatif maliyet teorisi, bir malın fiyatının, o malı üretmek için vazgeçilen malların değeri üzerinden ölçmektedir. Bunun yanı sıra, Malthus'un nüfus kuramı, klasik okulun görüşlerinin temellendirilmesi açısından önemlidir. Özetle klasik okul sınıflı bir toplumda üretimin nasıl bölüşüleceği sorunu üzerine eğilmiştir. Bununla birlikte klasik iktisatçılar benimsedikleri liberal anlayışın sonucu olarak bölüşüm ilişkilerine müdahale edilmesini önermemişlerdir. Liberal anlayışın felsefi temellerini oluşturan görünmez el düşüncesi ve buna bağlı olarak savunulan Laissez Faire-Laissez Passer (Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler) düşüncesine dayanarak ortaya çıkan sorunların kendiliğinden ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir (Kazgan, 2000, s. 62-63).

Klasik okulu takiben ortaya çıkan ve etkilerini hala güçlü bir şekilde sürdüren neoklasik okul ise, hem klasik okulun sınıflı toplum teorisine hem de objektif değer anlayışına itirazlar geliştirmişlerdir. Toplumu bireylerden oluşan bir toplam olarak gören neoklasik okul, klasiklerin sınıflı toplum ve nesnel değer anlayışlarına karşı çıkar. Neoklasikler politik veya ahlaki beklentilerin analizde yer tutmaması gerektiğini öne sürmüştür. Verili durumlar arasında kıyaslamalar yapan ve bunları analiz eden bir bilim olarak gelişmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Skousen, 2003, s. 187). Neoklasikler marjinalist teoriyi geliştirerek fiyat ve maliyetlerin görece marjinal faydaya göre belirlendiği fikrini öne sürmüştür. Buna göre emek değer teorisi terk edilerek değer marjinal fayda tarafından belirlendiği ileri sürülmüştür. Birçok farklı ülkeden bilim insanının katkı sağladığı neoklasik okul, bölüşüm ilişkilerine ilişkin liberal doğal felsefe anlayışını sürdürmüştür. Üretim süreci boyunca faktörlerin sürece kattıkları katma değere göre gelirin üretildiğini savunan bu görüşe göre, gelir dağılımının mevcut hali doğaldır ve adildir (Kazgan, 2000, s. 117).

Neoklasik iktisat, klasik teoriyi birçok açıdan farklılaştırmayı denemiştir. Ancak, kapitalist sistemin varlığını ve sürdürülebilirliğini normal ve doğal kabul eden yaklaşımlar içerisinde keynesyen yaklaşımın gölgesinde kalmıştır. Keynes, liberallerin aksine devlet müdahalesini savunmuştur. Serbest piyasanın kendi haline bırakıldığı zaman en iyi şekilde işleyeceği görüşünü eleştirmiştir. İşsizlik ve yoksulluğu kişilerin ahlaki sorumluluğu olarak gören liberal görüşü eleştirerek, zorunlu işsizlik durumlarını ortaya koymuş ve bunların çözümü için önerilerde bulunmuştur. Keynes ve neokeynesyenler ücretlerin parasal ücret olarak kabul edilmesi ve yatırımların tasarruflarından bağımsızlığı tezlerini veri kabul ederek gelir dağılımının mal piyasasında gerçekleşeceğini öne sürmektedir. İşçi ve patronlardan oluşan bir toplumda bölüşüm ücret ve kar arasında gerçekleşen parasal bölüşümdür. Ancak parasal bölüşümü hem kısa vadede hem de uzun vadede etkileyen birçok faktör öne sürülmektedir. Örneğin sendikalar ya da sınıfların siyasi mücadeleleri gibi (Ataman, 1996, s. 57). Dolayısıyla keynesyen ve neokeynesyen yaklaşımların bütünlüklü bir bölüşüm teorisi geliştiremediğini söylemek mümkündür (Akyüz, 1980, s. 731-734).

Bölüşüm ilişkilerine yaklaşımda önemli bir eleştirel yer tutan marksizmin ise, bölüşüm analizi büyük oranda üretim süreciyle iç içedir. Klasik okulun eleştirisi biçiminde ortaya çıkmış olan marksizm klasiklerin aksine kapitalizmin sürekli olacağını varsaymamıştır. Bu yanıyla hem liberallerden hem keynesyenlerden ayrı bir noktada durmaktadır. Marx bölüşüme özgü bir alan ayırmamış, üretim sürecinde ortaya çıkan artık değer tezine dayandırmıştır. Buna göre işçiler, emek güçlerini patronlara satarak meta üretirler. Üretilen bu metada belirli bir miktarda değer içerilir. Bu metanın satılmasıyla değer gerçekleşmiş olur. Ancak, Marx'a göre metanın satılması kar oluşturmaz. Kar oluşturan şey üretim sürecinde emek gücünün tam karşılığının ödenmemesidir. Dolayısıyla klasiklerin üç gelir tipiyle bölüşüme ilişkin tezine karşı çıkmaktadır. Zira Marx'a göre kapitalizmde tek değer üreticisi üretken işçidir. Bir metada cisimleşen emek gücü zamanı olan değer işçiye ödenmeyip patron tarafından el konulan kısmı artık değeri oluşturur. Dolayısıyla üretim ve bölüşüm süreçleri iç içe ve birbirleriyle bağlantılıdır. Aynı zamanda burjuva sınıflar içerisinde de emekçiden sızdırılan artık değerın bölüşülmesi süreci vardır. Bu ikinci bölüşüm süreci dolaşım sürecinin içerisinde analiz edilmektedir. Tüccar kapitalistin de dahil olduğu dolaşım sürecinde artık değerin egemen sınıflar içinde bölüşümü ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Marx, bu sürece bir alternatif önermek yerine, sürecin kendi kendisini yıkıma götüren bir süreç olduğunu öne sürmüştür. Bölüşüm sorunsalının merkezi kategorisi olan artık değer sömürüsü aynı zamanda siyasal mücadelenin de unsurlarını içerecek şekilde anlaşılmıştır (Turan, 2017, s. 165).

Bölüşüm ilişkilerine yaklaşım, eşitsizlikleri anlamak için temel önemdedir. Zira eşitsizliklerin ortaya çıkışı ve gelişmesi, bölüşümle doğrudan ilişkilidir. Bir toplumda üretilmiş olan toplam ürünün bireyler veya gruplar arasındaki paylaşımını tanımlayan bölüşüm ilişkileri, eşitsizlikleri ortaya çıkaran ilişki biçimlerini göstermektedir. Üretilmiş olan ürünlerin dağılımının nasıl olduğunu ortaya koyan bu yaklaşım sayesinde, ulusal ve uluslararası eşitsizliğin kaynaklarını anlamak da mümkündür. Diğer taraftan bölüşümün adil olup olmadığına ilişkin bir başka soruyu da gündeme getirmektedir. Dünya çapında artış eğilimi gösteren eşitsizlikleri anlamak için, bölüşüm ilişkilerinin anlaşılması gereklidir. Dolayısıyla, üretilmiş olan toplam

toplumsal ürününü nasıl dağıldığıyla eşitsizliğin nasıl geliştiği paralel bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Saral, 2018, s. 41-42).

Bölüşüm ilişkilerinin incelenmesi eşitsizliğin gelişimini anlamak açısından önemlidir. Dünya çapında eşitsizliklerin uzun bir süre artış eğilimi göstermiştir. Şekil 2.5'te görüldüğü üzere uzun bir süre en üst %10'un geliri artış göstermiş, son yıllarda ise küçük bir düşüş eğilimi göstermiştir. Ancak bu süreç orta %40'ın gelir paylaşımında artışla paralel yürümüştür. Aynı süreçte en alt %50'nin oranı 2010 yılında %1 artmış ve daha sonraki süreçte de sabit kalmıştır. Dolayısıyla eşitsizliklerdeki bu dönüşüm, en alt %50'lik kesim için ciddi bir düzelme anlamı taşımamıştır. Her ne kadar düşüş varmış gibi görünse de, servet eşitsizliği verileri daha dramatik bir tabloyu ortaya koymaktadır. Şekil 2.2'de görülen servet eşitsizliği oranları çarpıcıdır. Servet eşitsizliği ve gelir eşitsizliği tabloları karşılaştırmalı okunduğu taktirde, servet eşitsizliğinin büyüklüğü sebebiyle gelir eşitsizliğinin kendiliğinden düzeleceğini düşünmek imkansızdır. Dolayısıyla eşitsizliklerin günümüzde çarpıcı görünümünün hem toplumsal hareketlerin bir talebi hem de iktisadın konusu haline gelmesi kaçınılmazdır. Eşitsizliklerdeki bu artış bölüşümün adil olmadığı yönünde kuvvetli bir kanı uyandırmaktadır. Diğer taraftan ise kapitalizmin sürdürülebilirliğine ilişkin tartışmaları körükleyen bu tablo, eşitsizliklerin çarpıcılığını ortaya koymaktadır.

Bu çarpıcı eşitsizlik tablosunun etkisiyle bölüşüme ilişkin tartışmalar yeniden önem kazanmıştır. Bu tezin konusunu oluşturan Temel Gelir giderek artan eşitsizlik ve yoksulluk sorunu karşısında hem insan hakları eksenli bir hak talebi hem de üretimin sürdürülmesi için gerekli bir reform olarak öne sürülmektedir. Her ne kadar temel gelir ile tartışmaların kökeni Thomas Paine'nin görüşlerine kadar dayandırmak mümkünse de temel gelirin bugünkü hali Avrupa Temel Gelir Ağı'nın (daha sonra Dünya Temel Gelir Ağı) tarafından şekillendirilmiştir (Standing, 2020, s. 29-33).

Temel Gelir, bireylere yapılan düzenli, koşulsuz ve nakdi ödemeyi ifade etmektedir. Evrensellik, bireysellik, koşulsuzluk, tekdüzelik ve yeterlilik ilkeleri Temel Geliri diğer taleplerden ayırıcı bir işlev kazanmaktadır (Buğra & Keyder, 2007, s. 8-9). Temel Gelir'in iki ana versiyon tarafından savunulduğunu söylemek de mümkündür. Bunlardan ilki Friedman ve

neoliberallerin öne sürdüğü sağ versiyondur. Sağ versiyon, sosyal yardım sisteminin müsrif ve yetersiz olduğunu öne sürerek, bireysel ve nakdi ödemenin daha ucuz bir sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkaracağını öne sürmektedir (Friedman, 2011, s. 245). Bu versiyonu eleştiren ve karşılıksızlık ilkesine dayanan bir de sol versiyon mevcuttur. Sağ versiyon diğer sosyal yardım biçimlerinin tasfiyesini savunurken, sol versiyon sosyal yardımın güçlendirilmesini ve ona ek olarak Temel Gelir'in eklenmesini savunmaktadır (Adaman, İnsel, & Levent, 2021, s. 209). Temel Gelir savunulurken, ekonomik güvencenin sağlanması, zaman yönetiminin bireyselleşmesi ve yeniden bölüşümün düşünülmesi gibi temel argümanlar öne sürmektedir. Böylelikle hem eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için adımlar atılması hem de insanların yaşamlarını sürdürmek noktasında özerkliklerinin artırılması gerektiği savunmaktadırlar (Beken, 2020, s. 186).

Temel Gelir'in sol versiyonu iki ana motivasyonla önerilmektedir. İlk biçimi özellikle sosyal yardım sistemlerinin işlevsizleşmesi, işsizliğin kronikleşmesi, yoksulluğun yaygınlığı ve çalışan yoksullar sorununa dayanarak bir sosyal politika biçimi olarak önerilmektedir. İkinci biçiminde ise çoğunlukla sosyalist ve feminist yazarlar yeni bir toplumu düşünebilmek için zaman yönetiminin bireyselleşmesi, ücretle çalışma arasındaki bağın koparılması, farklı tahayyüllere yol açabilecek bir politik hamle olması dolayısıyla politik bir adım olarak görmektedir. Sınıf ilişkilerindeki mevcut iktidar durumunu değiştireceği iddiasıyla hareket eden bu yazarlar geleceğe doğru bir adım olarak görmektedir (Adaman, İnsel, & Levent, 2021, s. 215).

Literatürde özellikle finansman sorununa ilişkin bir tartışmanın ana ağırlığı oluşturduğunu söylemek mümkündür (Beken, 2020, s. 193). Bu noktada iki eleştiri damarı birbirinden ayrılmaktadır. Marksistler finansman sorununun, işçi sınıfının sırtına yıkılacağını ve birikmiş kazanımlarının tasfiye edileceğini öne sürerken, muhafazakarlar da bunun bireyleri tembelliğe sevk edeceğini, kimsenin çalışmayan insanları finanse etmek istemeyeceği yolundaki argümanı öne sürmektedir (Davutoğlu, 2011, s. 216). Marksistler ayrıca üretim sürecine ilişkin bir değişimi öngörmeyen bu önerinin bölüşüm ilişkileri üzerinde kalıcı bir etki yapma ihtimalinin düşük olduğuna dikkat çekmektedir (Özbek, 2007, s. 46). Bu çerçevede, kapitalizmin içinde

bulunduğu krize bir çözüm olarak sunulan bu çözümün, işçiler ve yoksullar lehine değil, sermayedarlar lehine olduğu öne sürülmektedir (Akkaya, 2020).

Temel Gelir'in uygulama örnekleri ise henüz dar bir örneklem grubudur. Zira geniş çaplı uygulama şansı bulamamış olan bu öneri, pilot uygulamalar ve geçici uygulamalar şeklinde hayata geçmiştir. Alaska Daimi Fonu, Finlandiya Temel Gelir Deneyi, Kanada'da Ontario ve Mincome Deneyi, İran'da petrol gelirlerinden elde edilen karın aile reislerine dağıtılması şeklinde hayata geçmiştir. Bu örnekler dışında da Covid-19 pandemisi sırasında da temel gelir bağlamında değerlendirilebilecek uygulamaların geçici ve sınırlı bir biçimde uygulandığı görülmektedir. Finlandiya Temel Gelir Deneyi, Alaska Daimi Fonu uygulamalarında görüldüğü kadarıyla muhafazakar eleştirilerin merkezi unsuru olan çalışmaktan kaçınma durumunun gerçekleştiğini öne sürmek mümkün değildir. Ontario Temel Gelir Pilot Projesi sürecinde ise gençlerin ve kadınların istihdamında bir azalma gözlenmiştir. Ancak bunun sebebinin kadınlar için çocuk bakımı, gençler için ise öğrenimi sürdürme olduğu düşünülmektedir (Erdoğan & Akar, 2020, s. 910). Uygulamalar geniş çaplı bir Temel Gelir uygulaması için kesin veriler vermekten de uzaktır. Dolayısıyla kısmen uygulama örneklerine dayanılsa da tartışmanın teorik olarak süreceğini öngörmek mümkündür.

Bu tartışmaların ışığında hem kapitalizmin sürdürülebilirliğine ilişkin bir tartışma sorusu hem de yoksulluğun ortadan kaldırılmasının bir aracı olarak Temel Gelir fikrinin iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Zira yoksulluğun giderek artıyor oluşu, kapitalizmin sürdürülebilirliğine ilişkin tartışmayı da tetiklemektedir. Piketty'nin gösterdiği gibi bölüşümdeki eşitsizlikler ve artan yoksulluk siyasal ve sosyal olarak kendisini açığa vurmaktadır. Bu sebeple giderek artan işsizlik, yoksulluk ve çalışan yoksulluk problemleri, kapitalizmin sürdürülebilirliğine ilişkin bir tartışmaya yol açmaktadır. Marx (2011), kapitalizm sürdüğü müddetçe “bir kutuptaki zenginlik birikimi, aynı zamanda, öteki kutuptaki, yani kendi emeğinin ürününü sermaye olarak üreten sınıfın yer aldığı karşı kutuptaki sefalet, acı, kölelik, cehalet, vahşileşme ve manevi bozulmanın birikimidir.” (Marx, 2011, s. 624). Diğer bir deyişle, yoksulluğun birikimi hem kapitalizmin ilerleyişinin

bir sonucudur hem de onun ilerlemesi için bir koşuldur. Dolayısıyla kapitalizmin sürdürülebilirliğine ilişkin bir tartışma sorusunun öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir (Marx, 2011, s. 610-611).

Temel Gelir tartışması, sürdürülebilirlik tartışması olarak ele alındığı taktirde, bu tezin girişinde ele alınan Keynes'in 2030'a ilişkin öngörüsünü gözden geçirmek gerekmektedir. Zira Keynes'in öngörüsü aynı zamanda bu tezin araştırma konusunun temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu öngörü, 2030'a sekiz senelik bir süre varken gerçekleşmekten uzak görünmektedir. Öngörünün ana dayanaklarından birisi ise kapitalizmin sürdürülebilir bir sistem olarak varlığını güçlendireceği inancıdır. Ancak, bu öngöründen 76 sene sonra, İsmet Özel, "John Maynard Keynes'ten Nefretim Yirmi Sebebi" isimli bir şiirle karşılık vermiştir. Özel'e göre bugün zararını çektiğimiz durum, Keynes'in yıkılmak üzere olan sistemi kurtarmasıyla yakından ilişkilidir (Etil, 2019, s. 78). Özel, yaşayabilir bir kapitalizmin mimarı olarak Keynes'i görmektedir. Hristiyanlık için Martin Luther'in ifade ettiği anlamı kapitalizm için de Keynes'in ifade ettiğini öne sürmektedir (Etil, 2019, s. 79). Şiirin yazılmasından 16 sene sonra, bugün, kapitalizmin yaşayabilir bir sistem olup olmadığı geniş çaplı bir tartışma konusudur.

Temel Gelir önerisi, kapitalizmin sürdürülmesi için, yoksulluğun belirli bir seviyede tutulmasına ilişkin bir öneri olarak ele alınacaksa, gerçekleşmesi zor görünen, kısa vadeli bir çözümdür. Bölüşüm ilişkilerinde ve servet eşitsizliğinde doğrudan bir etkisi olmayacak olan böylesi bir önerinin uzun soluklu etkilerinin zayıf olacağı beklenebilir. Henüz finansman sorununa ilişkin tatmin edici bir açıklamanın yapılamıyor olduğu bu öneri, servet eşitsizliklerine ilişkin kapsamlı bir müdahaleyi de içermemektedir. Bu sebeple kapitalizmin sürdürülebilir bir hale getirilmesi hedefi güttüğünde de kısa vadeli etkiler yaratacağını söylemek mümkündür. Zira deneylerde de görüldüğü üzere, etkilerin kısa vadeliği, işsizliğin yaygınlığı gibi faktörler böylesi dar tanımlı bir amaçla hareket eden Temel Gelir talebinin yetersiz kalacağını ortaya koymaktadır.

Bölüşüm ilişkilerindeki mevcut eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına dönük bir perspektiften düşünüldüğünde de Temel Gelir önerisi, etkileri bakımından zayıf bir öneri olarak görünmektedir. Bölüşüm ilişkilerindeki

mevcut eşitsizlik, tarihsel kökenleri ve kurumsal dayanakları bakımından kuvvetli görünmektedir. Yeniden bölüşümcü bir sosyal politika önerisi olarak Temel Gelir, bu ilişkileri üreten üretim tarzına ilişkin köklü ve yapıcı bir eleştiri geliştirmekten uzaktır. Her ne kadar mevcut durumu dönüştürerek geleceğe dair tahayyülü değiştireceği öne sürülse de, bölüşüm ilişkilerine dair yapısal bir dönüşümü içermeyen bir perspektife sahiptir. Bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizlik salt gelire dayalı olmayan, servet eşitsizlikleri, siyasal güç dengesi gibi birçok sebeple ortaya çıkmış ve gelişmiş eşitsizliklerdir. Bu sebeple eşitsizlikleri iyileştirici önerilerin servet eşitsizliğini ve devletin rolünü de kapsamı içine alması gerekmektedir. Dolayısıyla böylesi bir hedef için çok daha kapsamlı bir önerinin ele alınması şart görünmektedir. Örneğin Piketty'nin sermaye vergisi ve 21. yüzyıla uygun bir sosyal devlet önerisi böylesi kapsamlı bir öneri olarak düşünülebilir (Piketty, 2014, s. 507).

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin bir öneri olarak değerlendirildiğinde de, daha önce belirtildiği gibi, sürdürülebilirlik sorunun içerisinde ele alınması gerekmektedir. Yoksullara yapılacak salt nakdi yardımın, başkaca haklar ellerinden alındığı taktirde anlamlı olmayacağını, aksine bu haklara erişim sorunu doğuracağını öne sürmek mümkündür. Zira sosyal hakların tasfiyesi anlamına gelecek olan bu durum, eğitim, sağlık gibi temel hakların ücretli hale gelmesine yol açabilecektir. Bu durumda nakdi yardım, fiyatların dalgalanmasıyla ilişkili olarak eriyebilecektir. Bu durumda da Temel Gelir'in sol versiyonu olarak anılan argümanlar geçerli olabilecektir. Temel Gelir, başkaca sosyal yardım biçimlerinin yerine değil onları tamamlayıcı şekilde hayata geçirilirse yoksulluğun ortadan kaldırılmasında ilerleme sağlayabilecektir.

Sonuç olarak Temel Gelir önerisi, yaşayabilir bir kapitalizm önerisi olarak ele alındığı taktirde, bölüşüm ilişkilerindeki mevcut eşitsizlikleri belirli oranlarda ortadan kaldırması gereken bir öneridir. Ancak, anılan sebeplerle böylesi bir hedef Temel Gelir talebi için çok geniş kapsamlı kalmaktadır. Dolayısıyla bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliklerde geniş çaplı değişiklikler yaratması için, diğer sosyal yardım ve kurumların müdahalesi biçimleriyle birleşik ele alınmalıdır. Diğer taraftan yoksulluğun azaltılması hedefi güdüldüğünde de, en azından diğer sosyal yardım biçimleriyle tamamlayıcı

şekilde hayata geçirilmediği sürece işlevli olabileceğini gösteren bir gösterge bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Keynes'in öngörüsünün gerçekleşebilmesi için bu öngörüü yaptığı koşulların hala mevcut olması gerekmektedir. 21. yüzyıla uygun bir sosyal devlet fikri, bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliğin düzeltilmesi amaçlı sermaye vergisi gibi yöntemler, böyle bir öngörünün gerçekleşmesi için elzem görünmektedir. Ancak uzun vadede bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliğin giderilmesinin mümkün olması, yaşayabilir bir kapitalizmin inşasının mümkünlüğüyle ilişkilidir. "John Maynard Keynes'ten Nefretimin Yirmi Sebebi" isimli şiirinde İsmet Özel şöyle demektedir; "İşsizlik ayazda kalıp yanmak demek/ tam istihdam gayet ılık/ size günü gayet ılık geçiriyor körpe vücutlar/ gözlerinizi zayıflatıyor ve bırakıyor üstünüze argınlık" (Özel, 2020). Temel Gelir'in bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizliğe etkisinin yüksek olamayacağını söylemek mümkündür Ancak, ayazda kalıp yanmaktansa, gözleri zayıflatıcı ılık bir argınlık tercih edilebilir. Bu durumda da önerinin tek başına yetersiz kalacağının vurgulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Bu tez çalışmasında APA 6/İSNAD 2 atıf sistemi kullanılmıştır.

Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2014). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. (F. R. Velioglu, Trans.) İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Adaman, F., İnsel, A., & Levent, H. (2021, Yaz). "Evrensel Temel Gelir". *Cogito Dergisi*, 208-231. (Ş. Öztürk, Interviewer) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akar, S., & Çetinkaya, G. (2021). Covid-19 Salgınında Koşulsuz Temel Gelire Alternatif Geçici Temel Gelir: Çözüm Olabilir Mi? 12. *International Conference on Political Economy, İmapcts of COVID-19 on Societies and Economies* (pp. 129-135). Manisa: IJOPEC Publication .

Akın, F. (2015). Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği. *İş ve Hayat Dergisi*, 1(1), 9-24. Retrieved from https://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/14_gelir_dagilimi_ve_gelir_dagilimi_mudahale_geregi.pdf

Akkaya, Y. (2020, Mayıs 25). *Salgın, korku, özgürlükten kaçış ve arayış: Temel gelir mi?* Retrieved Kasım 23, 2021, from Gazete Duvar Web Sitesi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/05/25/salgin-korku-ozgurlukten-kacis-ve-arayis-temel-gelir-mi>

Aktan, C. C. (2002). Lord Keynes, Keynesyenler ve Fonksiyonalistler. In C. C. Aktan, *Anayasal İktisat* (pp. 165-186). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Akyüz, Y. (1980). *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Alantar, D. (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Finans Yazıları*, 22(81), 75-86.

Althusser, L. (2015). *Marx İçin*. (I. Ergüden, Trans.) İstanbul: İthaki Yayınları.

Anikin, A. V. (2008). *Bilimin Gençlik Çağı: Marx Öncesi Siyasal İktisat*. (A. Güler, Trans.) İstanbul: Yazılama Yayınları.

Ataman, B. C. (1996). Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret-Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 53-68.

Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.

Beken, H. G. (2020, Aralık). 21. Yüzyılda (Evrensel) Temel Gelir Tartışmaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 42(2), 180-201. doi:10.14780.muiibd.854291

Beken, H. G. (2021, Temmuz). Evrensel Temel Gelir Deneyi ve Projelerinin Değerlendirilmesine Teorik Bir Bakış. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 12(2), 154-185.

Bocutoğlu, E. (2012). İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 127-150.

Bocutoğlu, E. (2016). Piketty'nin İkiz Günahı: Gelir ve Servet Dağılımı Meselesini Tekrar İktisadi Analizin Merkezine Yerleştirmek ve Küresel Servet Vergisi Önermek. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 30-53.

- Boratav, K. (2012). Yoksulluk, Bölüşüm, Kriz: Bazı Eleştirel Düşünceler. *Mülkiye Dergisi*(36(4)), 9-17.
- Boratav, K. (2014). Toplumsal Sınıflar. In G. Atılgan, & E. A. Aytekin, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (pp. 29-41). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2007). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Sınmazdemir, N. T. (2007). Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği. In A. Buğra, & Ç. Keyder, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (pp. 85-115). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chancel, L. (2021). *Dünya Eşitsizlik Raporu 2022*. Dünya Eşitsizlik Laboratuvarı. Dünya Eşitsizlik Laboratuvarı. Retrieved Mart 23, 2022, from <https://wir2022.wid.world/world-inequality-report-2022-turkish.pdf>
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2011, Şubat 1). *Aile Sigortası: Her Aile Rahat Bir Nefes Alacak-2011*. Retrieved Ağustos 26, 2022, from Cumhuriyet Halk Partisi: <https://chp.org.tr/yayin/aile-sigortasi-her-aile-rahat-bir-nefes-alacak-2011/Open>
- Çelik, O. (2017, Ekim 4). *Robotlu Üretim ve Temel Vatandaşlık Geliri Projesinin Ekonomi-Politigi*. Retrieved Kasım 23, 2021, from Abstrakt Dergi Web Sitesi: <https://www.abstraktdergi.net/robotlu-uretim-ve-vatandaslik-geliri-projesinin-ekonomi-politigi/>
- Çiftçi, H. (2018). Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 10(1), 18-33.
- Davutoğlu, A. (2011). Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması. *Uluslararası III. Sosyal Haklar Sempozyumu* (pp. 205-221). Kocaeli: Petrol-İş Yayınları. Retrieved from https://www.petrol-is.org.tr/sites/default/files/shus-iii-bildiriler-20.10.11_asil.pdf
- Dinar, G. (2005). Ricardo'nun İktisadi Gelişme Analizi Üzerine. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 113-131.
- Eğilmez, M. (2013, Nisan 21). *Küresel Krizin Neresindeyiz?* Retrieved from Kendime Yazılar Blogspot: <https://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html>
- Ela, M. (2019, Kasım). Teknolojik İşsizlik Problemine Mali Çözüm: Robot Vergisi ve Türkiye'deki Potansiyeli. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(3), 885-906.
- Elveren, A. Y. (2013, Temmuz). Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 35-42.
- Engin, C., & Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(1), 27-40.
- Erdoğan, M. M., & Akar, S. (2020). Dördüncü Sanayi Devrimi Çerçevesinde Koşulsuz Temel Gelir: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(3), 903-924.
- Esenlikçi, A. C., & Engin, M. A. (2021). Sosyal Demokrat Refah Devletlerinde Evrensel Temel Gelir: Finlandiya Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(9), 252-266.
- Etil, H. (2019, Nisan). Carl Schmitt'in Partizan Teorisi Çerçevesinde İsmet Özel Şiiri'nin Sosyo-Politik Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

- Federici, S. (2013). *Sfır Noktasında Devrim*. (H. Mertol, Ö. Avcı, & D. Meral, Trans.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Fisunoğlu, M., & Köksel Tan, B. (2009). Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 20(70), 31-60.
- Friedman, M. (2011). *Kapitalizm ve Özgürlük*. (D. Erberk, & N. Himmetoğlu, Trans.) İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Gorz, A. (2001). *Yaşadığımız Sefalet, Kurtuluş Çareleri*. (N. Tural, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guerrien, B. (1991). *Neo-Klasik İktisat*. (E. Tokdemir, Trans.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heilbroner, R. L. (2015). *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri*. (A. Tartanoğlu, Trans.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- İnsel, A. (2007). İktisat Aklına Sokulan Siyasi Çomak: Vatandaşlık Geliri. In A. Buğra, & Ç. Keyder, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (pp. 37-51). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahvecioğlu, F., & Çakmak, U. (2022). Evrensel Temel Gelir ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Analizler. *Sosyal Güvençe Dergisi*, 0(20), 623-659.
- Kardaş, Ö. (2020). Yoksulluğun Azaltılmasında Refah Devleti Aracı Olarak Temel Gelir Kavramı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Kaya, M. Ş. (2019). Türkiye'de Bir Sosyal Harcama Olarak Evrensel Temel Gelir Uygulaması. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 129-149.
- Kaymak, M. (2011). Klasik Politik Ekonomi, Tarihçelik ve Mekanistik yaklaşım. *Darwin ve Evrimsel İktisat Sempozyumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Retrieved from https://www.academia.edu/27792291/Klasik_Politik_Ekonomi_Tarihçelik_ve_Mekanistik_Yakla%C5%9F%C4%B1m?bulkDownload=thisPaper-topRelated-sameAuthor-citingThis-citedByThis-secondOrderCitations&from=cover_page
- Kazgan, G. (2000). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Kazgan, G. (2008). Önsöz, David Ricardo ve Politik İktisat. In D. Ricardo, *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* (B. Zeren, Trans., pp. 7-24). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kazgan, G. (2016). *Liberalizmden Neoliberalizme*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keynes, J. M. (2012). Torunlarımızın Ekonomik Olanakları. In L. Pecchi, & G. Piga, *Keynes'e Dönüş* (S. Savran, Trans., pp. 21-30). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi Politikinin Eleştirisine Katkı*. (S. Belli, Trans.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2006). *Ücret, Fiyat, Kar*. (A. Bilgi, Trans.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx, K. (2011). *Kapital, Ekonomi Politikinin Eleştirisi* (Vol. 1). (M. Selik, & N. Satlıgan, Trans.) İstanbul: Yordam Yayınları.

- Marx, K., & Engels, F. (1996). *Seçme Mektuplar*. (A. Bilgi, Trans.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Memiş, E. (2014). Yoksulluk ve Eşitsizlik Üzerine: Eski Mesele, Yeni Aktörler, Yine Düş Kırıklığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(3), 697-703.
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161.
- Öniş, Z., & Özçelik, E. (2019). Küreselleşme, Servet Eşitsizliği ve Demokrasi Üçgeni Üzerine. *Çalışma ve Toplum*, 60(1), 259-278.
- Özaydın, M. M. (2014). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlara Vatandaşlık Temelli Bir Alternatif: Temel Gelir. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51(589), 93-107.
- Özbek, N. (2007). Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve "Temel Gelir" Üzerine Düşünceler. *Mesele Dergisi*(11), 43-46.
- Özel, İ. (2020, Ocak 17). *John Maynard Keynes'ten Nefretimin Yirmi Sebebi*. Retrieved from İzdiham: <https://www.izdiham.com/ismet-ozel-john-maynard-keynesten-nefretimin-yirmi-sebebi/>
- Özen, İ. C., & Voyvoda, E. (2014). Geçmişin Aynasında Geleceği Görmek. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(3), 665-684.
- Özerkmen, N. (2004). Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), 135-148.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü. *Çalışma Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 1(24), 55-89.
- Öztürk, S., & Sözdemir, A. (2010). Küresel Krizin Ekonomik Etkileri: Küreselleşmenin Krizi. *Turgut Ozal International Conference on Economics and Politics-1 Global Crises and Economic Governance*, (pp. 2155-2168).
- Pamuk, N. S., & Soysal, M. (2018). Yeni Sanayi Devrimi Endüstri 4.0 Üzerine Bir İnceleme. *Verimlilik Dergisi*(1), 41-66.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. (H. Koçak, Trans.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Polanyi, K. (2010). *Büyük Dönüşüm*. (A. Buğra, Trans.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ricardo, D. (2008). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*. (B. Zeren, Trans.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Saral, A. C. (2018). İktisat Yazınında Bölüşüm Sorunsalı. *Fiscaoeconomia Dergisi*, 2(3), 38-56.
- Seçkiner Bingöl, E. (2020). Kovid-19 Pandemisi Sonrası Evrensel Temel Gelir Tartışması: Zamanı Geldi Mi? *TESEV Değerlendirme Notları*, 5. Retrieved from <https://www.tesev.org.tr/tr/research/evrensel-temel-gelir-kovid-19>
- Skousen, M. (2003). *Modern İktisadın İnşası*. (M. Acar, Trans.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliği*. (M. Bakırcı, & A. Yunus, Trans.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sözcü. (2022, Ocak 31). *Kılıçdaroğlu, Aile Destekleri Sigortası'nı Madde Madde Sınlattı: Her Evde Bereket İstiyorum*. Retrieved Ağustos 25, 2022, from Sözcü: <https://www.sozcu.com.tr/2022/ekonomi/kilicdaroglu-aile-destekleri-sigortasini-madde-madde-anlatti-her-evde-bereket-istiyorum-6923544/>

- Standing, G. (2007). Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi. In A. Buğra, & Ç. Keyder, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (İ. Çekem, Trans., pp. 17-37). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Standing, G. (2014). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. (E. Bulut, Trans.) İstanbul: İletişim yayınları.
- Standing, G. (2020). *Temel Gelir*. (C. Demirdöğdö, Trans.) İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. (A. Taşçıoğlu, & D. Vural, Trans.) İstanbul: Plan B Yayıncılık.
- Stiglitz, J. E. (2015). *Eşitsizliğin Bedeli*. (O. İşler, Trans.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanyeri, İ. (2000). David Ricardo'nun İktisadi Analizi Üzerine. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-15.
- Tanyeri, İ. (2005). Keynes ve Bölüşüm Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 29-57.
- Topateş, H. (2012, Temmuz). Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3, 131-153.
- Tuncer, G. (2021, Kasım 7). *Asgari Ücret ya da İşsizlik Maaşı Değil... Her Vatandaşa Ölene Kadar, Hiçbir Şart Olmadan Verilen Evrensel Temel Gelir, Türkiye İçin Ne Kadar Mümkün?* Retrieved Ağustos 2022, 23, from Independent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/432861/ekonomi/asgari-ucret-ya-da-isizlik-maasi-degil...-her-vatandasa-olene-kadar-hicbir-sart>
- Turan, V. (2017). Karl Marx'ta Bölüşüm. *Politik Ekonomik Kuram*, 1(2), 143-167.
- Turanlı, R. (2000). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Türkiye Raporu. (2021, Ocak 3). *Temel Gelir Hakkında Düşünceler*. Retrieved Ağustos 20, 2022, from Türkiye Raporu: <https://turkiyeraporu.com/arastirma/temel-gelir-hakkinda-dusunceler-1959/>
- Ulutürk, S., & Ersezer, D. (2005). Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 47, pp. 87-105. İstanbul.
- Van Parijs, P. (2004, Mart). Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-first Century. *Politics&Society*, 7-39. doi:10.1177/0032329203261095
- Weeks, K. (2014). *Çalışma Sorunu Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşısı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayyüller*. (T. Tosun, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Weeks, K. (2020, Ağustos 29). *Feminizm ve İşin Reddi*. Retrieved from Terrabayt: <https://terrabayt.com/dusunce/feminizm-ve-isin-reddi/>
- Wright, E. O. (2007). Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi. In A. Buğra, & Ç. Keyder, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (İ. Çekem, Trans., pp. 51-63). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yapıcı, F., & Karabulut, Ş. (2018, Temmuz-Aralık). 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(52), 353-380.

